

Jukka Leinonen

**ELÄMÄNMUUTOS BIOGRAFISEN OPPIMISEN
MAHDOLLISUUTENA REFLEKSIIVISESSÄ
MODERNISSA**

Kasvatustieteen
pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2011
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Leinonen, Jukka. ELÄMÄNMUUTOS BIOGRAFISEN OPPIMISEN MAHDOLLISUUTENA REFLEKSIIVISESSÄ MODERNISSA.

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2011. 132 sivua. Julkaisematon.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella refleksiivisen modernin tuottamia elämänmuutostilanteita biografisen oppimisen mahdollisuuksina. Lähestymistavan perustana oli ajatus modernin laaja-alaisesta murroksesta refleksiiviseksi, notkeaksi tai toiseksi moderniksi, mikä yksilön tasolla näkyi myös oppimiseen liittyvänä muutoksena. Yhteiskunnan rakenteiden ja instituutioiden tasolla murros tuotti yksilölle rajuja elämänmuutoksia, epävarmuutta ja ennakoimattomuutta, jotka pakottivat yksilön sopeutumaan jatkuvaan muutokseen. Sopeutumisen taustalla vaikutti usein olleen uusien elämänhallintakeinojen ja -tekniikoiden oppiminen, joissa aikaisempi eletty elämä oli toiminut uudesta selviämisen voimavarana.

Tutkimusaineistona olivat Elämänmuutos-kirjoituskilpailun elämänmuutoskirjoitukset, joissa kirjoittajat olivat saaneet kirjoittaa omista elämänmuutuskokemuksistaan varsin vapaamuotoisesti. Elämänmuutos-kirjoitusten elämänmuutokset jaoteltiin aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä viiteen pääluokkaan: parisuhteen kariutumiseen, kuolemaan, sairauteen, opiskeluun ja työhön ja paikkaan. Vaikka kaikkia esiin nousseita muutoskategorioita voi pitää koko ihmisen historian kannalta potentiaalisina elämänmuutostilanteina, on tässä tutkimuksessa näiden muutosten kokemista tarkasteltu suhteessa refleksiiviseen moderniin: toisaalta refleksiivisen modernin yhteiskunnan tuottamina elämänmuutoksina ja erityisesti refleksiivisessä modernissa koettuina muutoksina. Tavoitteena oli korostaa elämänmuutoksen hallitsemista ja muutostilanteen läpikäymistä juuri refleksiivisen modernin yksilön kokemana. Tutkimushypoteesina oli ajatus refleksiivisen modernin yksilön aikaisemmasta poikkeavasta tavoista ja kyvyistä käsitellä vakavia muutostilanteita. Tästä perspektiivistä muutostilanteiden käsittelyyn saattoi myös sisältyä mahdollisuus arkielämän oppimiseen, jossa yksilö hyödynsi muutoskokemusta biografisena oppimisprosessina. Toisena tutkimustavoitteena haluttiin selvittää juuri näitä biografisia oppimistilanteita ja sitä, minkälaista oppimista biografinen oppimisprosessi oikeastaan tuotti.

Tutkimuksen perusteella elämänmuutos-kirjoitusten elämänmuutuskokemuksiin liittyi biografisia oppimisen prosesseja, jotka merkitsivät yksilölle mahdollisuutta löytää ja hyödyntää omaan elämänsä historiaan piiloutuneet mahdollisuudet ja voimavarat juuri muutoksessa. Näitä tilanteita tarkasteltiin neljän refleksiiviseksi kääntyvän modernin tuottaman selvän muutoksen, yksilöllistymisen, emansipaation, ajan ja tilan sekä työn näkökulmista. Elämänmuutosaineiston tarkastelu osoitti, että yksilön refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa kokema elämänmuutos johti monenlaisien elämänhallinnallisten taitojen oppimiseen. Koetut muutokset johtivat yksilön punnitsemaan uudelleen identiteettiään ja sovittamaan muutoskokemuksen aikaisempaan elämäkertaan. Lisäksi muutoskokemusten käsittely saattoi johtaa biografiseen oppimistilanteeseen, jossa yksilön muutoksen käsittelemiseksi tekemä työ muodosti biografisen oppimisresurssin. Biografinen oppiminen ilmeni tyypillisesti elämänhallinnallisten taitojen ja itsetuntemuksen kehittymisenä. Refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa jatkuvasta muutoksesta näytti elämänmuutoskirjoitusten valossa tulleen arjessa oppimisen moottori, joka ei pelkästään mahdollistanut, vaan myös pakotti yksilön jatkuvaan ajatustyöhön elämänhallinnan ja identiteetin uudelleenarvioimiseksi. Tältä osin refleksiivisen modernin aikalaisdiagnostikkojen ilmentämät havainnot yksilön tasolla tapahtuneesta yksilöllistymisestä, emansipoitumisesta ja vaikkapa valtautumisesta oli toisaalta tulkittavissa myös laajemmin arjen oppimisprosessien tuloksina. Osoittautui, että biografisten oppimisresurssien hyödyntämisellä oli oma erityislaatuinen asemansa juuri refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa.

Asiasanat: biografinen oppiminen, refleksiivinen moderni, elämänmuutos, riskiyhteiskunta.

KUVIOT

Kuvio 1 Elämänmuutoskokemusten jakautuminen	47
---	----

TAULUKOT

Taulukko 1 Analyysitaulukko	46
Taulukko 2 Analyysitaulukko	110

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

KUVIOT

TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TUTKIMUSKOHTENA ELÄMÄNMUUTOS AIKALAISDIAGNOSTIIKAN JA METATASON NÄKÖKULMISTA.....	9
2.1	AIKALAISDIAGNOSTINEN NÄKÖKULMA	9
2.2	METATASON LÄHTÖKOHTANA YKSILÖN JA RAKENTEIDEN DIALEKTIikka.....	16
3	REFLEKSIIVISEN/NOTKEAN/TOISEN MODERNIN MURROS.....	20
3.1	REFLEKSIIVISYYDEN KÄSITTEESTÄ	20
3.2	MUUTOS YHTEISKUNNASSA.....	21
3.3	MUUTOS INSTITUUTIOISSA	24
3.4	MUUTOS YKSILÖSSÄ.....	27
4	ELÄMÄNKOKEMUKSET OPPIMISEN PERUSTANA	34
4.1	KOKEMUKSELLISUUS	34
4.2	MERKITTÄVÄ OPPIMISKOKEMUS	35
4.3	BIOGRAFINEN OPPIMINEN.....	37
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	41
5.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	41
5.2	TUTKIMUSMENETELMÄNÄ LAADULLINEN SISÄLLÖN ANALYYSI.....	42
5.3	AINEISTON ANALYYSI	44
5.4	TUTKIMUSAINEISTONA ELÄMÄNMUUTOSKIRJOITUSTEN ELÄMÄNMUUTOSKOKEMUKSET ..	46
5.4.1	<i>Parisuhteen kariutuminen .....</i>	<i>47</i>
5.4.2	<i>Sairaus .....</i>	<i>50</i>
5.4.3	<i>Kuolema .....</i>	<i>52</i>
5.4.4	<i>Opiskelu .....</i>	<i>55</i>
5.4.5	<i>Työ ja paikka.....</i>	<i>57</i>
5.5	TIEDON LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI.....	59
6	ELÄMÄNMUUTOSKOKEMUSTEN LUONNE JA REFLEKSIIVISEN MODERNIN YKSILÖ/YHTEISKUNTA.....	62
6.1	PARISUHTEN PÄÄTTYMINEN REFLEKSIIVISENÄ MODERNINA MUUTOSKOKEMUKSENA	62
6.2	SAIRAUS REFLEKSIIVISEN MODERNIN ELÄMÄNMUUTOSKOKEMUKSENA.....	68
6.3	KUOLEMA ELÄMÄNMUUTOKSEN AIHEUTTAJANA REFLEKSIIVISESSÄ MODERNISSA	72
6.4	OPISKELU REFLEKSIIVISEN MODERNIN ELÄMÄNMUUTOKSEN TUOTTAJANA	75
6.5	TYÖN JA PAIKAN VAIHTAMINEN REFLEKSIIVISEN MODERNIN ELÄMÄNMUUTOKSENA.....	76
7	MITÄ MUUTOKSISTA OPITTIIN? - REFLEKSIIVISEN MODERNIN ELÄMÄNMUUTOKSET BIOGRAFINEN OPPIMISEN MAHDOLLISUUKSINA ...	81
7.1	MUUTOSKOKEMUSTEN MAHDOLLISTAMAT BIOGRAFISET OPPIMISPROSESSIT	81

7.2	REFLEKSIIVISEN MODERNIN YKSILÖ JA OPPIMISEN PAKKO	86
7.2.1	<i>Yksilöllistymiseen liittyvät muutokset</i>	86
7.2.2	<i>Emansipatoriset muutokset</i>	90
7.2.3	<i>Aikaan ja tilaan liittyvät muutokset</i>	93
7.2.4	<i>Työhön liittyvät muutokset</i>	94
7.3	ELINIKÄINEN BIOGRAFINEN OPPIMINEN.....	95
8	LOPUKSI	98
8.1	ELÄMÄNMUUTOKSET AIKALAISDIAGNOOSIN KOHTEENA.....	98
8.2	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	100
9	LÄHTEET	104
	LIITE	110

1 JOHDANTO

Jokaiselle ihmissukupolvelle on ollut ominaista korostaa oman aikansa murroksellisuutta ja erityislaatuisuutta suhteessa menneeseen. Toisaalta muutostekijöitä on myös luotu historiallisesta näkökulmasta esimerkiksi valistukseen, teollistumiseen tai modernisaatioon kiteytyneinä mullistavina muutoksina. Myös nykyisyydessä voi havaita oman ajan murroksellisuuden, jossa modernin yhteiskunta, instituutiot ja yksilö muuttuvat. Nykyisyyteen johtanut epookkimainen käänne oli maailmanjärjestyksen radikaali muuttuminen Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen 1991. Moderni itsessään ei merkinnyt samaa kuin kriisi, vaan maailman kriisiytymisestä tuli tunnusmerkki toiselle, refleksiiviselle tai notkealle modernille. Muutoksen avaintekijä on jatkuva muutos itse, joka tuottaa historiallisesti poikkeuksellista ennustamattomuutta ja epävarmuutta. Muutoksen moottori ei yksiselitteisesti löydy miltään muutoksen ilmenemistasolta, vaan sen liikkeellepaneva voima on ollut kapitalistisen yhteiskunnan ja kulttuurin modernisaatio. Poiketen esimerkiksi marxilaisista vallankumousteorioista modernin viimeisen vaiheen murros ei johda seuraaviin vaiheisiin, vaan sitä koossapitävät voimat päinvastoin vain vahvistavat muutoksen jatkuvuuden luonnetta. Tähän perustuu myös ajatus murroksen refleksiivisyydestä eli taipumuksesta reflektoida itse itseään. Refleksiivinen moderni alkaa paradoksaalisella tavallaan “elää omaa elämäänsä”, johon yksilöiden, instituutioiden ja rakenteiden on sopeuduttava.

Yksilön tasolla sopeutuminen merkitsee oppimista elämään refleksiivisen modernin tuottamien riskien, muutosten ja epävarmuuksien kanssa. Ajatus elämään oppimisesta viittaa hyvin tähän aikaan, jolloin oman elämän hallinta ja suunnittelu korostuvat arkipuheessa. Epävarmuuden ja toisaalta myös valinnan mahdollisuuksien kasvu tuottavat valtavia haasteita tälle oppimistehtävälle. Työelämässä menestyminen edellyttää oikeita koulutusvalintoja ja työelämän epävarmuus taas mukautumista markkinoiden sanelemiin trendeihin. Mahdollisuuksien ohella refleksiivisyys tuottaa myös pakkoja tai välttämättömyyksiä, joita yksilö ei koskaan aikaisemmin ole joutunut kohtaamaan. Yksilön tasolla tapahtuva itsen tiedostaminen ja todellisuuden hahmottaminen luovat pakon jatkuvaan analysointiin ja reflektioon, jotka

tuottavat ainakin mielikuvan oman elämän hallinnasta refleksiivisen modernin epävarmuuden maailmassa. Samalla elämönhallinnan oppiminen on myös itsen ja todellisuuden oppimisen pakkoa, mihin vaikuttaa yksilön elämäkerta.

Ajatus biografisesta oppimisesta viittaa elämäkerran käsittämiseen oppimisen ja myös itsessään muutoksen voimavarana. Refleksiivisessä modernissa elämönhistoria ja siihen liittyvä kokemuksellisuus on ymmärrettävissä tällöin pakottavaksi oppimisen resurssiksi, johon yksilö turvautuu muutoksia sisältävissä elämäntilanteissa ja jatkuvasti muuttuvassa riskiyhteiskunnassa. Biografinen oppiminen ei kuitenkaan johda elämän riskitekijöiden täydelliseen tunnistamiseen tai refleksiivisen modernin todelliseen hallintaan, vaan enemmänkin tunteeseen sisäisestä tasapainosta, joka mahdollistaa elämönhallinnan ja tulevaisuuteen suuntautumisen yhteiskunnan ja instituutioiden epävakauudesta huolimatta. Elämäkertoissa tämä ilmenee yksilön tarpeena eheyttää oma elämänsä yhtenäiseksi jatkumoksi – kokonaiseksi tarinaksi eletystä elämästä. Tällöin menneisyyden kriittinen arvioiminen suhteessa nykyhetkeen johtaa elämönhallinnallisten keinojen kiertämiseen ja ympäristön jäsentämiseen uudella tavalla.

Tässä tutkielmassa biografista oppimista tutkitaan oppimisen mahdollisuutena juuri refleksiivisen modernin näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena ovat ne tilanteet, joissa elämän koetaan muuttuneen ja ne seikat, joiden perusteella kulloisiinkin ratkaisuihin on päädytty. Tutkimusaineistona ovat Elämänmuutoskirjoituskilpailun tekstit, joissa kirjoittajat ovat vapaasti kertoneet elämänmuutoksistaan; siitä kuinka heidän elämänsä muuttui ja miten muutokseen sopeuduttiin. Omaelämäkerrallisista kirjoituksista koostuva tutkimusaineisto vaatii ymmärtämään inhimillistä toimintaa ja kokemusten subjektiivisia merkityksiä. Fenomenologinen ajattelutapa korostaa yksilön vapautta antaa havaitsemalleen merkityksiä ja näiden merkitysten tutkiminen on myös tämän työn tehtävä. Fenomenologiseen lähestymistapaan nojaava laadullinen sisällön analyysi tarkoittaa kirjoitusten sisällön kvalitatiivista erittelyä, jossa sekä aineisto että tutkimuksen tarkoitus ohjaavat analyysin kulkua. Näistä lähtökohdista se on myös tämän tutkimuksen lähestymistapa. (Astedt-Kurki & Nieminen 1997.)

Elämänmuutos-aineiston kirjoitusten avoimuus ja vapaamuotoisuus merkitsevät yksilöiden subjektiivisten kokemusten esiintuloa sellaisenaan, kuin tutkittava on ne elänyt. Laadullisen sisällönanalyysin lähtökohdista muutuskokemuksia analysoidaan refleksiivisen modernin tuottamien muutosten pakottamina oppimiskokemuksina, joiden taustalla vaikuttavat yksilön elämäkerta (biografisuus) ja itse muutos (transitiivisuus).

Tässä tutkimuksessa näkökulma, tutkijan tietoteoreettinen näkemys ja käytetty tutkimusmenetelmä ovat ainakin kirjoittajan mielestä filosofisesti yhteismitalliset. Erotuksena kantilaisesta raskaasta totuuden analytiikasta on modernin viimeisen vaiheen zeitgeistissa jotain sellaista, joka vaatii paneutumaan enemmänkin ”todellisuuksien analytiikkaan”.

”Modernissa filosofiassa ja nykyfilosofiassa esiintyy myös toisentyyppinen kysymys, toisenlainen kriittisen tutkiskelun tapa: se, joka syntyy kysymyksessä Aufklärungista tai valankumousta käsittelevässä tekstissä. Tämä toinen kritiikin perinne asettaa kysymyksen: Mikä on oma ajankohtamme? Mikä on nyt mahdollisten kokemusten alue? Kyse ei tässä ole totuuden analytiikasta vaan siitä, mitä voitaisiin kutsua nykyhetken ontologiaksi, oman itsemme ontologiaksi. Minusta näyttää, että olemme tällä hetkellä seuraavan filosofisen valinnan edessä: voidaan valita joko kriittinen filosofia, joka esittäytyy totuutta yleensä koskevana filosofisena analytiikkana, tai voidaan valita kriittinen filosofia, joka muotoutuu oman itsemme ontologiaksi, nykyisyyden ontologiaksi. Tällainen filosofia, joka kulkee Hegelistä Nietzschen ja Max Weberin kautta Frankfurtin koulukuntaan, on laskenut perustan sille reflektiotavalle, jonka puitteissa olen yrittänyt työskennellä”. (Foucault 1995, 253.)

2 TUTKIMUSKOHTENA ELÄMÄNMUUTOS AIKALAISDIAGNOSTIIKAN JA METATASON NÄKÖKULMISTA

Tässä luvussa pohditaan elämänmuutoskokemusten tutkimisen lähtökohtia. Muutoskokemukset asetetaan modernisaatiota tarkastelevien aikalaisdiagnoosien valoon nimenomaisesti juuri refleksiivisen modernin tuottamina muutoskokemuksina. Vaikka muutokset sinänsä voivat olla hyvinkin universaaleja ihmisen historiassa, tässä tutkimuksessa muutos on oleellinen vain sen kokemiseen liittyvän ajallisen erityislaatuisuuden kannalta. Elämänmuutoskokemukset ymmärretään ilmaisuiksi yksilön kokemasta todellisuudesta. Sosiaalisesti rakentuneen todellisuuden ymmärtämisessä paljastuu muutoskokemuksiin sisältyvä yksilön ja rakenteiden dialektiikka. Elämänmuutostensa kirjoittajana ja pohtijana yksilö itse huomaa pohtivansa myös omaa olemistaan.

2.1 Aikalaisdiagnostinen näkökulma

Aikalaisdiagnooseilla tai -kertomuksilla viitataan usein sosiologian kolmanteen lajityyppiin erotuksena tutkimusteoriasta ja yleisestä teoriasta. Yleisesti aikalaisdiagnoosit ovat pyrkimyksiä tarkastella oman aikakautensa luonnetta ja sen erityislaatuutta. Arto Noron (2000) esittämän näkemyksen mukaan aikalaisdiagnoosit johtavat usein populääriin sosiologiaan, jonka harjoittajia sanotaan usein ”journalisteiksi ja tuulenhaastelijoiksi” (Noro 2000, 322). Kuitenkin näin tapahtuu vain, kun tutkija ei onnistu yhdistämään aikalaisanalyysiinsä sosiologisia tutkimusteorioita ja yleistä teoriaa. Toisin sanoen aikalaisdiagnoosienkin odotetaan sosiologisessa mielessä perustuvan tutkijan empiirisiin tutkimuksiin eikä ainoastaan muiden tutkimuksiin tai teorioihin. Kuitenkin esimerkiksi sosiologian klassikoihin kuuluvien Emile Durkheimin, Max Weberin ja Georg Simmelin aikalaisanalyysillä on kiistatta ollut suuri merkitys sosiologian luonteelle.

Mitä aikalaisanalyysi sitten oikeastaan on? Yleisesti sillä tarkoitetaan vastausyrityksiä kysymyksiin: keitä me oikeastaan olemme ja mikä on tämä aika?

Kyse on siis todellisuutta ja yhteiskuntaa koskevista kuvauksista tietyllä ajanhetkellä. Kysymykset ovat kummunneet erityisesti modernin läpimurrosta 1700-luvun lopulta ja 1800-luvun alusta, jolloin pelastushistoria väistyi edistyksen ja kehityksen tieltä. Modernin läpimurto ilmeni kokemusmaailman ja odotushorisontin välille syntyneenä erona; ensi kertaa ihmisen historiassa oli välttämätöntä pohtia omaa olevaisuutta ja ajallisuutta. Tällöin esiin nousivat myös temporaaliset käsitteet kuten kehitys, kriisi, vallankumous ja suunnitelma. Modernin läpimurron sisällä voidaan puhua Noron tavoin vielä tarkemmin siirtymästä moderniteettiin, jonka tuottamia muutoksia tarkastelemani elämänmuutokset kiistatta edustavat. Noron mukaan moderniteetissa kokemusten muutos on vieläkin voimakkaampaa ja historiallinen aika yhä lyhyempi ajankohta. Moderniteetin kannalta nykyhetkeä lähestyvä aikalaisdiagnoosi tuleekin tärkeäksi yhteiskunnallis-kulttuurisessa tilassa, jossa muutokset vaikuttavat aikaisempaa nopeammilta. (Noro 2000, 321–323.)

Aikalaisanalyysit vaikuttavatkin olevan tyypillisimmillään toisen maailmansodan jälkeisen yhteiskunnallisen murroksen kuvaajia. Esimerkiksi Karl Mannheim oli kiinnostunut jo 1947 länsimaissa sodan jälkeen tapahtuvasta yhteiskunnallisesta muutoksesta. Tällöin tutkimuksen keskipisteeseen nousevat talouden, työelämän ja teknologian muutokset, mutta myös muutokset kulttuurissa, yksilön psyydessä ja subjektiivisessa todellisuudessa. Aikalaisdiagnoosin tietokäsitys vaikuttaa kriittiseltä ja se pyrkii problematisoimaan vallitsevia rakenteita. Arton Noron siteeraamana Walter Reese-Schäfer on korostanut aikalaisdiagnoosien rationaliteettia, jota määrittelevät ”kiinnostavuus, plausibiliteetti, tutkimuksen solidisuus ja johdonmukaisuus”. Reese-Schäfer (1996, 377–390) kritisoi aikalaisdiagnooseja retorisisina strategioina, joiden välineenä on ainoastaan tutkijan arvostelukyky. Rationaliteetin sitoutuessa diagnostikkoon, on lukijan tärkein kriteeri pohtia mahdollisesti löytämiään uusia näkökulmia. Aikalaisdiagnooseille onkin ominaista jokin uusi näkemys, ymmärrys tai uusi visio, jossa ennestään tunnettua materiaalia on esitetty uudella tavalla (Noro 2000, 321–323).

Toisaalta aikalaisdiagnoosin voi hyvin ymmärtääkin eräänlaisena ideaalityyppinä, joka pyrkii luomaan kuvan yhteiskunnasta tai kulttuurista eräänlaisena

mahdollisena maailmana, ei niinkään välttämättä käsinkosketeltavana todellisuutena. Tällöin Reese-Schäferin kritisoima näkemys aikalaisdiagnooseista subjektiivisina ja perspektiivisinä synteeseinä vaikuttaa tarpeettomalta. Max Weberin Friedrich Nietzscheltä omaksumassa ajattelussa mitä hyvänsä ilmiötä voidaan tarkata loputtomalla määrällä näkökulmia, eikä olemassa oikeastaan voi olla ilmiötä, joka voitaisiin ymmärtää muutoin kuin suhteessa näkökulmaansa. Johtuen kaiken tiedon väistämättömästä perspektiiviteetistä minkäänlainen totaalinen näkökulma ei siis ole mahdollinen. Weberiläisistä lähtökohdista onkin välttämätöntä korostaa ideaalityyppejä rakentavaa tieteellistä toimintaa, mikä yksipuolisesti korostaa perspektiiviä. Ideaalityypin käsite edustaa jonkinlaista heuristista mallia, joka ohjaa todellisuuden hahmottamista olematta sinänsä tosi tai epätosi. Se rakentuu objektiivisen mahdollisuuden (objective Möglichkeit) kategorian mukaisesti ollen näin aidosti mahdollinen tapa tarkastella kohteena olevaa ilmiötä (Palonen 1998, 142–144). Ideaalityyppi on Weberille yhtä kuin keinot, joilla jäljitetään todellisuuden merkityksiä. Siinä onnistumista ei kuitenkaan voi päättää *a priori*, joten jokaisen ulkoisesti mahdollisen tyyppin arvottaminen vaatii tutkimustyötä.

Ideaalityyppiset aikalaisdiagnoosit ovatkin luonteeltaan kantaaottavia, avoimen normatiivisia ja toisinaan myös poliittisia. Perspektiivisyyden peitteleminen ei olekaan tarpeellista, vaan näkökulman yksipuolinen korostaminen suoranainen velvollisuus, kunhan diagnostiikan keinot pysyvät aidosti mahdollisten maailmojen sisällä. Peruselementeiltään aikalaistutkimuksen voi katsoa jakautuneen psyyken, talouden ja kulttuurin muodostaamaan kenttään. Psykeen kuuluu koko yksilön subjektiivinen kokemusmaailma ja identiteetti. Taloutena taas voi pitää elinolosuhteiden objektiivisia puolia kuten yhteiskunnallisia instituutioita ja koulutuksen tai työelämän instituutioita. Kulttuurisesti aikalaistutkimus on kiinnostunut yhteiskunnan symboliikasta, mikä heijastuu sosiaalisissa liikkeissä ja vaikkapa vapaa-ajassa. Aikalaisdiagnooseissa etsitään näiden tekijöiden välisiä yhteyksiä, jotka eivät kuitenkaan avaudu pelkän empiirisen aineiston avulla. Diagnostikko tarvitsee myös ennakoivaa teoreettista tietämystä.

Noron esittämästä kritiikistä poiketen aikalaisdiagnoosit näyttävät hyödyntävän hyvin monentyyppisiä lähdeaineistoja. Esimerkiksi Anthony Giddensin teoreettinen aineisto koostui erilaisista ihmissuhdeoppiasta ja -lehdistä, joita Noro ei pitäisi omana empiirisenä aineistona. Silti myös Noro joutuu tunnustamaan Giddensin käyttämän materiaalin ”tutkimusteorian tasoisena”, josta hän nostaa esiin avainmetaforansa, kuten luottamus, toinen mahdollisuus, jne. (Noro 2000, 328). Aikalaisdiagnostikkona Giddens on kiinnostunut jälkitraditionaalista yhteiskunnasta, jonka murroksisuuteen hän suhtautuu myönteisesti. Giddens tulkitsee moderniteetin sosiaaliseen ja yksilölliseen elämään aiheuttamia vaikutuksia ja hänen intohimonaan on moderniteetin uudelleentarkastelu. Modernisaation myyjit yhteiskuntia koossapitävistä voimista ovat Giddensin mukaan murtumassa ja valinnaisuudesta on tullut yhä tyypillisempää.

Yhteiskunnan muutos on Giddensille toinen mahdollisuus, jossa riskien sijaan on puhuttava mahdollisuuksista. Vanhan politiikan korvaavassa ”elämänpolitiikassa” se näkyy yksilöiden joustavuuden ja refleksiivisyyden lisääntymisenä, sillä traditioista tulee valinnaisia, ei suinkaan enää pakollisia (Giddens 1991, 215). Elämänpolitiikan voittaessa alaa vanhalta emansipatoriselta politiikalta uusista sosiaalisista liikkeistä saattaa tulla huomattavampia tekijöitä sosiaalisten muutosten synnyttämisessä kuin poliittisista puolueista. Ehkä sukuopuolten ja ikäluokkien väliseen tasa-arvoon liittyvät refleksiiviset projektit ovat elämänpolitiikan ilmenemismuotoja. Koska kapitalismilta näyttääkin puuttuvan kilpailukykyinen vastapoolinsa nyky maailmassa, on Giddensin näkökulma perintesen poliittisen kentän ylittävästä murroksesta mahdollinen. Vasemmistolaisuuden ja oikeistolaisuuden välisten erojen hävitessä ainakin keskustelujen tasolla on yksilönkin helppo ymmärtää muuttuvan luokkayhteiskuntapohjan rajoittamasta ihmisestä uusien mahdollisuuksien ihmiseen. Lifestyle-valinnat eivät enää ole sidoksissa yhteiskunnalliseen asemaan, kuten ennen. Golfiin tai tenniksenpelaaja voi yhä todennäköisemmin olla myös tehdastyöntekijä. (Giddens 1991, 1–2; Mestrovic 1998, passim.)

Toisena teoreettisia lähdeaineistoja hyödyntävänä aikalaisdiagnostikkona voi pitää Ulrich Beckiä, joka on kiinnostunut erityisesti siirtymästä teollistuneesta

jälkiteolliseen yhteiskuntaan. Hän on pyrkinyt selvittämään, kuinka yhteiskunta muuttuu savupiipputeollisuuden vähetessä ja minkä varaan identitettiin sen jälkeen rakentuu. Beck puhuu teollisten kielten rapautumisesta, millä hän tarkoittaa teollista yhteiskuntaa koossapitäneiden sidosainesten heikentymistä. Refleksiivinen, toinen modernisaatio tarkoittaa Beckille teollisen yhteiskunnan itsetuhon mahdollisuutta. Riskiyhteiskunta syntyy, kun sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset ja yksilölliset riskit karkaavat perinteisten turvainstituutioiden ulottumattomiin. Riskien kasaantuminen on Beckin mukaan teollisen yhteiskunnan itsensä syytä ja tämä näkyy erityisesti ympäristöön, työhön ja perheeseen liittyvien riskien kasvuna. (Beck, Ulrich & al. 1995, 12–17.)

Myös Zygmunt Baumanin tutkimukset notkeasta modernista voi lukea aikalaisdiagnooseiksi, jotka pohjautuvat Beckin ja Giddensin aikalaisdiagnoosien teemoihin. Beckin diagnosoiman ”riskiyhteiskunnan” ja Giddensin ”elämänpolitiikan” ohelle Bauman on tuonut modernin ”notkeuden”, jolla hän kuvaa ajan luonnetta. Uusien käsitteiden synnyttäminen on tyypillistä aikalaisdiagnooseille, mutta niiden todentaminen empiirisesti tuottaa vaikeuksia. Esimerkiksi Richard Münch (2004, 537) on pitänyt aikalaisdiagnooseja ja tieteellistä teoriaa eriarvoisena, koska aikalaisdiagnoosi rakentaa kollektiivista tietoisuutta vahvistaen itseään, kun taas tieteellinen teoria tuottaa väitteitä, jotka empiria voi osoittaa vääriksi. Vaikkapa Beckin teoriaan refleksiiviseksi kääntyvästä toisesta modernista keskeisesti liittyvä ajatus yksilöllistymisestä (2002) on havaittu empiirisesti monin tavoin nykyajassa vallitsevaksi ilmiöksi, mutta yksilöllistymisteesin voi ajatella myös tuoneen etukäteen runsasta painoarvoa sitä havainnoineille tutkimuksille.

Vaikka Beckin, Giddensin ja Baumanin tutkimukset perustuvatkin suurelta osin teoreettisten lähdeaineistojen analyysiin, ovat kokemukset todellisuudesta kiistatta vahvistaneet useita näkemyksiä. Esimerkiksi Suomessa siirtymä teollisesta yhteiskunnasta on aktualisoitunut suurelta osin vasta viime vuosina, kun erityisesti puu- ja paperiteollisuuden ympärille kasvaneet kaupungit ovat jääneet ilman perinteisiä työnantajiaan. Riskien kasvu on tuottanut kiistatta empiiristä evidenssiä saastumisen ja elämänhallinnallisten riskien myötä. Työhön sisältyvät

riskit ovat kasvaneet pitkien työurien muuttuessa pätkätöiksi. Myös sitoutumisesta samalle paikkakunnalle pitkäksi aikaa on tullut yhä epävarmempaa.

Toisaalta aikalaisdiagnoosit voivat olla sekä empiirisiä että teoreettisia lähdeaineistoja hyödyntäviä tutkimuksia, kuten esimerkiksi Richard Sennettin (2007) ja Manuel Castellsin (1997) aikalaisdiagnoosit. Sennettin tutkimukselle on luonteellista urbaanin elämän vaikutusten korostaminen. Hänen mukaansa esimerkiksi työpaikoista on tullut rautatieasemia, joilla ihmiset tulevat ja menevät sitoutumatta mihinkään pitkäksi aikaa. Liikkuvuus on globaalin ajan ikoni, mutta yhteisöllisyys ei ole lisääntynyt. Beckin tavoin myös Sennett kiinnittää huomiota kulttuuristen kittien rapautumisen. Yhteisön ihmisiä koossapitävien voimien heikentyessä tilalle tulee raadollisen laskelmointi. Castellsin näkökulmasta syy on tietoyhteiskunnan kehitymisessä, mikä johtaa yksilöiden verkostoitumiseen. Verkostojen syntyminen tuottaa taas identiteetin rakentumiselle uusia ongelmia.

Myös Sennettin esittämiin näkemyksiin sisältyy voimakas uusliberalismin kritiikki. Uusliberalismi sulkee pois yhteiskunnan mahdollisuuden ja jäljelle jäävät ainoastaan yksilöt ja valtio. Kittien poistuminen lisää tämän tilan epävakautta, mistä johtuen vain tietyn tyyppiset ihmiset menestyvät pirstaleisessa maailmassa. Yksilön tasolla selviäminen merkitsee keskittymistä potentiaaliin kykyihin ja valmiutta hylätä aikaisemmat kokemukset. Myös instituutioista tulee entistä joustavampia päämääränään meritokraattinen järjestelmä, jossa työnjako perustuu yksilön lahjakkuuteen ja saavutuksiin yhteiskunnallisen aseman tai vaikkapa varallisuuden sijaan. Toisaalta meritokratiaa voi pitää myös positiivisena muutoksena. Esimerkiksi Suomessa on kaikkien ulottuvilla oleva ilmainen koulutus, mutta korkeimmin koulutetusta luokasta tulee käytännössä myös maan hallitseva eliitti. Eräällä tavalla meritokratian riski on jatkuvan vallankumouksen riskiä, jossa vanhat hallitsevat luokat syrjäytetään yhä uudelleen (Sennett, 2007, 103–109).

Pelkästään empiirisiä lähdeaineistoja ovat hyödyntäneet mm. Gerhard Schulze (1997) ja Richard Florida (2000, 2005). Florida painottaa korkean teknologian mahdollisuuksia osana laajaa kulttuurista ja taloudellista kokonaisuutta.

Puhuessaan luvasta luokasta Florida viittaa moniin kulttuurisiin tekijöihin, jotka kannustavat innovatiivisuuteen ja luovuuteen. Floridan mukaan erityisesti Yhdysvalloissa johtavat korkean teknologian keskukset ovat paikkoja, joissa vaatimattomistakin lähtökohdista tulleet ihmiset voivat saada paljon merkittävää aikaan. Hänen tutkimuksistaan on paljastunut voimakas korrelaatio moninaisuuden, lahjakkuuden (talent) ja korkean teknologian (technology) teollisuuden välille. Lahjakkuus ja teknologinen edistys ovat kasaantuneet paikkoihin, joihin ihmiset voivat helposti sopeutua riippumatta rodusta, etnisestä taustasta, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai ulkomuodosta. Näin ollen myös suvaitsevaisuudella (tolerance) on myös merkittävä korrelaatio teknologian ja lahjakkuuden kanssa. (Florida 2000, 1–3.) Kolmen t:n argumenttinsa lisäksi Florida onkin kehittänyt myös nk. Gay-indeksin, joka osoittaa vahvan korrelaation luovan talouden ja homoseksuaalien alakulttuurin välillä (Florida 2005, 375–377). Schulze taas on tutkinut elämysyhteiskuntaa erottelemalla elämäntyylejä ohjaavia orientaatioperustoja. Elämysyhteiskunta viittaa yhteiskuntaan, jossa ihmiset käyttävät vapaaehtoisesti suuren osan tuloistaan ja ajallisista resursseistaan näennäisesti hyödyttömien erilaisten kokemusten etsimiseen. Elämysyhteiskunta onkin tietyllä tapaa hyvinvointivaltioille tyypillinen ideaalityyppi. On totta, että erilaisista kulttuureista ja kokemuksista on tullut kauppatavaraa. Elämysmatkailu on lisääntynyt ja ihmiset haluavat kokea lomillaan jotakin syvempää tai opettavaisempaa. Elämykset tuottavat selvää lisäarvoa, joista monet ovat valmiita maksamaan suuriakin summia. Aikaisemmasta poiketen matkakohteen eksoottisuus tai kaukaisuus on toissijaista. Glamourin sijaan elämysten hankkimiseksi ollaan nykyisin valmiita myös fyysisiin ponnisteluihin tai riskienottoon. (Noro 1996, 96–119.)

Tässä työssä aikalaisdiagnoosin aineistona toimivat Elämänmuutoskirjoituskilpailun tekstit, joiden pohjalta tämän ajan murroksellisuutta pyritään selvittämään suhteessa oppimiseen. Kirjoittajien kuvaamiin elämänmuutoksiin on ajateltu sisältyvän erityinen biografisen oppimisen mahdollisuus tai jopa pakko, jonka eteen refleksiiviseksi kääntyvä moderni yksilön asettaa. Ideana oppimisen muutos yksilön ja rakenteiden muutoksen ohella tavallaan perustuu Beckin, Giddensin, Baumanin ja Beckin aikalaisdiagnostisesti painottuneisiin esityksiin

murroksen luonteesta, käsitteistä ja ominaisuuksista, mutta tässä työssä sen olemassaoloa pyritään todentamaan kirjoitusaineiston valossa. Aineistona kirjoitukset edustavat kirjoittajansa empiriaa omasta todellisuudestaan ja niiden diagnoosi tarkoittaa siten yksilön omien kokemusten analysoimista.

2.2 Metatason lähtökohtana yksilön ja rakenteiden dialektiikka

Elämänmuutosaineiston lukeminen aikalaisdiagnostisesta näkökulmasta sisältää ajatuksen modernin historiallisesta murroksesta, jonka seurauksena yksilön oli mahdollista ja toisaalta myös pakollista tarkastella omaa ajallisuuttaan ja paikkaansa yhteiskunnassa. Modernin viimeisessä vaiheessa yksilön odotusmaailman ja kokemushorisontin välinen ero kärjistyi valinnanmahdollisuuksien kasvaessa. Aikalaisdiagnostisesti tulkittuina elämänmuutoskirjoitukset ovatkin selkeästi yksilön pyrkimyksiä kuvata todellisuutta ja yhteiskuntaa omien elämänpoliittisten valintojen kautta. Kirjassaan *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*, Peter Berger ja Thomas Luckmann (1995) ovat pohtineet yksilön ja yhteiskunnan dialektista suhdetta. Poiketen aikaisemmista rakennefunkcionalistisista todellisuuden selitysyriytyksistä, Berger ja Luckmann (1995, 222) esittävät mallin, jossa yhteiskunta on ihmisen tuotos ja päinvastoin. Yhteiskunta rakentuu toisaalta objektiiviseksi todellisuudeksi ja palautuu sitten yksilön subjektiiviseen todellisuuteen. Keskeisiä ovat instituutiot, jotka perustuvat kasaantuvalla tiedolla ja totumuksilla. Eksternalisaatiossa tottumukset institutioituvat ja niistä tulee todellisuuden objektiivioitumia. Internalisaatiossa objektiivioitumat palautuvat yksilöön, esimerkiksi yhteiskunnan uusiin jäseniin, jotka sosialisoitumisen kautta sisällyttävät niitä subjektiivisiin todellisuuksiinsa.

Ajatus on erityisen kiinnostava aikana, jolloin puhutaan paljon instituutioiden ja byrokratian kovasta vallasta. Joskus institutionalisoituneidenorganisaatioiden sanotaan jopa toimivan itsestään ja että niistä on kasvanut omia organismejaan. Berger ja Luckmann (1995, 223) puhuvat tässä tapauksessa reifikaatiosta, jolla tarkoitetaan näkemystä instituutioiden irtautumisesta inhimillisistä perusteistaan. Reifikaatio kuitenkin tarkoittaisi, ettei dialektista suhdetta ihmisen ja maailman välillä olisikaan. Saattaakin olla, että usein ihmisten on vaikea hahmottaa

institutioiden objektivoitumien inhimillinen perimä. Usein eksternalisaatio voi olla kestänyt sukupolvien ajan ja tiedon kerrostumien lomasta on vaikea hahmottaa instituution juurena toiminutta alkuperäistä tottumusta.

Bergerin ja Luckmannin ajattelu on kiinnostavaa sen ottaessa huomioon sekä mikro- että makrotason palauttaessaan ihmisen sosialisointia kautta osaksi yhteiskuntaa. Tällöin perhe edustaa primaarisosialisaatiota ja instituutiot sekundaarisosialisaatiota. Lisäksi ajatus uudelleensosialisaatiosta vaikkapa kulttuurista toiseen tapahtuneen muuton seurauksena vaikuttaa nykypäivän kulttuurien sekamelskassa perustellulta. Siinä missä sekundaarisosialisaatio joutuu todentamaan nykyisyyttä menneisyyden jatkumona, merkitsee uudelleensosialisaatio lähes primaarisosialisaation tasoista uudelleenoppimista ja omaksumista (Berger & Luckmann 1995, 220–221). Thomas Ziehen (1975, 127–132) esittämän näkemyksen mukaan primaari- ja sekundaarisosialisaatio ovatkin sekoittumassa. Tämä näkyy hänen mukaansa siinä, että instituutioiden maailma on tunkeutumassa kotiin ja se ilmenee median ja kulutuksen aikaansaannoksena.

Thomas Ziehen (1975) ajattelulle ovat keskeisiä sosialisointien väliset törmäykset. Modernissa ajassa on havaittavissa kolme selvää ulottuvuutta, sosiaalisesti rakentunut yhteiskunta, kulttuuri ja yksilöllisyys, jotka eriytyvät toisistaan. Hänen avainkategorianaan onkin ymmärtää Durkheimin (1980) tavoin, miksi yhteiskunnista on tulossa yhä keskittyneempiä. Yksilöiden individualisaatio ei tarkoita Ziehellä kuitenkaan singularisaatiota (jossa yksilölliset ominaisuudet muuttuisivat kertaheitolla), eikä se siten ole tosiasiallinen prosessi, jota ihminen käy läpi. Sen sijaan individualisaatiolla onkin merkitystä modernin murroksen kannalta. Ziehen mukaan historiallinen idea individualismista syntyi esimodernissa, mutta ambivalenssin muutos joko-tai -ajattelusta sekä-että -ajatteluun tapahtui modernin murroksen myötä. Muutos tarjosi mahdollisuuksia yksilölle, vaikkakaan järjestelmä ei pystynyt niitä takaamaan. Kulttuurisella tasolla tämä merkitsi refleksiivisyyden lisääntymistä ja joustavuuden kasvua. Monien asioiden informalisoituminen johti aikaisempien auktoriteettien ja normien epämuodollistamiseen, jolloin korkeakulttuurista saattoi tulla uusi alakulttuuri. (Ziehe 1975, 144–145.) Vastaavaa näkökulmaa on myöhemmin

edustanut muun muassa Bauman (2002), joka on korostanut jälkimodernin etiikan tarkastelussaan modernisaation jälkeistä irrationaalisen moraalin kriisiä. Eettisistä normeista ei voinut tulla universaaleja, koska moraalista oli tullut yksilökohtaisen moraalin määrittelemää. Myöhäismoderni moraalinen elämä merkitsi siis ainoastaan taiteilua ambivalenttisten vaatimusten välillä. Esimodernin yhteiskunnan sääntöjä ja normeja voi pitää Durkheimin tavoin vapauttavina, jolloin yksilön ei tarvinnut miettiä joka tilanteessa kuinka toimitaan. (Bauman 2002, 32.)

Ajatus refleksiivisyydestä altisti myös kasvatustieteen konstruktivismille ja filosofialle. Ulrich Beckin (1992, passim) mukaan Ziehen (1975) refleksiivisen modernin teoria kääntyy tarkastelemaan itse itseään modernisaation modernisaationa. Itsestäänselvyyksien sijaan identiteetistä tulee tietoisien työstämisen kohde, kun esimodernissa tämä tapahtui esitietoisessa. Mallit identiteetin muotoutumiselle tulevat Ziehen (1986, 12) ilmentämänä ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista. Yksilöllistyminen onkin tältä osin paradoksaalista, sillä kulttuurin itsestäänselvyys häviää. Ziehen esittämänä moderni maailma tarjoaa lisää mahdollisuuksia “tehdä itselleen jotain” (Ziehe 1986, 12). Mahdollisuushorisontin laajeneminen merkitsee myös subjektivoitumista, jossa ihmiset tavallaan pakotetaan valintoihin. Maailmaa aletaankin tarkastella sen omasta mittapuusta käsin. Toisaalta postmodernin voi ajatella Baumanin tavoin aiheuttavan ambivalenssia, eli ristiriitaisia tunteita uutena koetussa tilanteessa, jossa entiseen ei voi turvautua ja tulevaisuuteen ei voi nähdä (Bauman 1991).

Sosiaalisesti rakentuneen todellisuuden perspektiivistä tarkasteltavia elämänmuutoskirjoituksia on kiistatta pidettävä sellaisina ilmaisuina koetusta todellisuudesta, joissa korostuvat kertojan sosiokulttuurinen ympäristö, yksilön oma perspektiivi ja yhteisöä koskeva ajallinen ulottuvuus. Ari Antikaisen tavoin kirjoituksista voi havaita niiden dualistisen luonteen: toisaalta ne tunkeutuvat koettuun todellisuuteen ja heijastavat elämänkulun menneitä tapahtumia, toisaalta ne ovat yhtäaikaaisesti jotakin tehtyä, muokattua ja uudelleen tulkittua. Kirjoituksissa kuvattu elämä, sen muutos ja todellisuus on mahdollista havaita ”yksilön tajunnallisuuden” läpi suodattuneina. Voikin ajatella, että juuri vapaasti

kerrottuna muutokokemuksilla on yleensä mahdollisuus jäsentyä osaksi identiteettiä ja siten myös osaksi yhteisön luomaa sosiaalisesti rakentunutta todellisuutta (Huotelin 1996, 32–33).

3 REFLEKSIIVISEN/NOTKEAN/TOISEN MODERNIN MURROS

Tässä luvussa paneudutaan niihin ilmiöihin, jotka kapitalistisen yhteiskunnan ja kulttuurin modernisaatio on laittanut liikkeelle. Aikalaisdiagnoosien näkökulmasta muutos näkyy kolmella tasolla: rakenteissa, instituutioissa ja yksilössä. Modernisaatiossa tapahtuneiden elämänmuutospökömysten erityislaatuisuutta lähestytään refleksiivisyyden käsitteellä.

3.1 *Refleksiivisyyden käsitteestä*

Modernin viimeisen vaiheen ja elämänpölitikan keskeisin avainkäsite on refleksiivisyys, jolla viitataan laajalti modernin viimeisen vaiheen ainutkertaiseen muutokseen rakenteissa, instituutioissa ja yksilöissä. Tietenkään näitä ulottuvuuksia ei voi pitää täysin toisistaan irrallisena, vaan elämänpölitin perspektiivi liittää elämänkulkuun tai elämäkertaan jälkiä myös yksilön ulkopuolisista yhteiskunnallisista prosesseista. Asetelma näkyy myös vaikeutena määrittellä refleksiivisen modernin muutoksen subjekti, joka tarkastelijasta riippuen voi olla millä tasolla hyvänsä. Toisaalta ilmiön liikkeellepaneva voima näyttäytyy selkeästi kapitalistisen yhteiskunnan vääjäämättömän kehityskulun huipentumana.

Anthony Giddensillä refleksiivisyys liittyy keskeisesti tilan, ajan ja tiedon luonteen muuttumiseen, mikä johtaa refleksiivisiin elämäkertoihin ja yksilön reflektion lisääntymiseen eli yksilöllistymiseen (Giddens 1994, 84–85). Ulrich Beckin refleksiivisyys taas on luonteeltaan automaattista ja se kuvaa modernin yhteiskunnan perustan ja seurausten välistä ristiriitaa (Beck 1994, 14). Sekä Giddensin että Beckin ajattelu on korostanut sekä rakenteiden ja instituutioiden että yksilöiden tasolla tapahtunutta muutosta. Rakenteissa muutos näkyy laajentuneena pelivarana, yksilön tasolla oman elämäkerran kirjoittamisena, identiteetin jatkuvana muokkaamisena ja yksilöllistymisenä. (Rotkirch 1998, 171–172.)

Kasvatussosiologisesti kiinnostavan refleksiivisyydestä tekee sen kognitiivinen luonne. Lashin mukaan refleksiivisyyden kognitiivinen luonne merkitsee ”oletusta kritiikistä, jonka yleinen harkitseva toiminta kohdistaa kulloisiinkin yhteiskuntaoloihin”. Näin ollen Beckin, Giddensin tai Ziehen ymmärrys yhteiskunnallisesta muutoksesta perustuu ”rationaalisuuteen tai hyperrationaalisuuteen pohjautuvan oppimisprosessin ajatukselle”. (Lash, Wynne 1992.) Näkemys on perusteltu, kun asiaa tarkastelee yhteiskunnallisen dynamiikan muutoksen näkökulmasta. Kun teollisessa yhteiskunnassa sosiaalinen muutos oli teknologisen edistyksen ohjaamaa, modernin viimeisessä vaiheessa uudet todellisuuden käsitteellistämistavat tuottavat muutoksen. Uudet käsitteellistämistavat ovat vaikkapa maailmankuvaa koskevia kognitiivisia uudistuksia, joita luovat yksilöt mutta voimakkaimmin ne syntyvät kollektiivisen toiminnan tuloksina. Erityisesti Beckille ja Giddensille refleksiivisyys on ennen kaikkea moderniuden dynamiikan radikalisoitumista. Institutionaalinen refleksiivisyys muuttaa vanhoja rakenteita, joiden avulla radikalisoitumisen aiheuttamat, kuten vaikkapa ympäristöön ja perheeseen liittyvät ongelmat, joudutaan määrittelemään uudelleen kognitiivisesti. Kuitenkaan riskiteorioissa ei korostu mahdollisuus uuden todellisuuden sosiaaliseen rakentumiseen, vaan sen eräänlaiseen uudelleenmäärittelyyn. (Louhimaa 2002, 126.)

3.2 Muutos yhteiskunnassa

Yksilön valintoihin ulkopuolelta tuleva vaikutus liittyy Beckin ajatukseen riskiyhteiskunnasta. Refleksiivisessä (modernisaatio vaarantaa itse itsensä) ”toisessa modernissa” riskiyhteiskunta on yhteiskunta, jossa on uhkia ja vaaroja ja joita on vaikea tunnistaa riskeiksi. Näin on käynyt, kun yhteiskunta on tuottanut riskejä, jotka eivät enää pysy perinteisten turvainstituutioiden hallinnassa. Esimerkiksi teollistumisen tuottamat huomaamattomat sivuvaikutukset eivät enää ilmene pelkästään ympäristöongelmina, vaan myös vakavina teollisen yhteiskunnan institutionaalisina kriiseinä. Riskiyhteiskunnassa uhkien ennustamattomuuden tiedostaminen juuri pakottaa yksilön refleктоimaan yhteiskunnan koossapysymisen ehtoja ja sen järkipärisyyttä. Ympäristöriskien ohella myös työhön ja perheeseen liittyvät riskit ovat kasvaneet. Työn

väheneminen ja työsuhteiden epävakaistuminen on muuttanut työn roolia yksilön elämää rytmittävänä ja sisältöä tuottavana tekijänä (Beck 1994, 8–9).

Riskiyhteiskunta-kirjassaan Beck puhuu tästä teoreettisemmin teollisen yhteiskunnan premissien muutoksena ja haluaa osoittaa, että todellinen modernisaatio alkaa vasta sen käännyttyä refleksiiviseksi, eli itseään modernisoivaksi. Modernisaation modernisaatio ilmentää juuri tilannetta, jolloin modernisaatio saavuttaa tietyn tason, se myös radikalisoi itsensä. Se alkaa muuttaa, jo toista kertaa, ei vain yhteiskunnan avaininstituutioita vaan myös sen perustavia periaatteita. Tällä kertaa nämä muuttumassa olevat periaatteet ja instituutiot ovat juuri modernin yhteiskunnan periaatteet ja instituutiot. (Beck ym. 2003, 1; Beck 1993, 71.) Elämänmuutoskirjoituksissa riskit liittyvät juuri detraditionalisoituneisiin instituutioihin kuten työhön, perheeseen, koulutukseen (työn epävarmuus, koulutuksen riittävyys, yksinhuoltajuus).

Beckin refleksiivisyydelle on luonteenomaista marxilaiselle ajattelulle analoginen tapa nähdä yhteiskunnan kehityskulku pitkänä jatkumona. Kuten marxilaisuudessa kapitalismi synnytti oman tuhonsa ainekset, niin myös Beckin teollinen yhteiskunta kuluttaa luomansa perustukset. Kuitenkaan teollinen yhteiskunta ei Beckin ajattelussa ole matkalla kapitalistisen välivaiheen kautta kohti vallankumousta, vaan kapitalismin voittokulku jatkuu muutoksesta huolimatta. Ensimmäisen modernin oma menestystarina pitää muutoksen eräänlaisena kriisinä jatkuvuudessa tai Baumanin tavoin inhimillisen yhteiselon historiallisista muodoista mullistavimpana ”pakonomaisena, piintyneenä, jatkuvana, pysäyttämättömänä ja ikuisesti keskeneräisenä modernisaationa”. (Bauman 2002, 38; Beck & Lau 2005, 551.)

Myös Anthony Giddens näkee muutoksen kapitalistisen yhteiskunnan aiheuttamana. Transformaation suunta on johtanut siihen, että yksilöiden paikalliseen toimintaan vaikutetaan etäältä. Kapitalismilla on ollut vuosisatojen ajan tendenssi laajentua ja erityisesti toisen maailmansodan jälkeen laajentuminen on ollut kaikkialle ulottuvaa, epäkeskittyneempää ja se on pyrkinyt kohti suurempaa keskinäistä riippuvuutta. Myös yksilön päivittäisaktiviteetit ovat

globaalisti seuraamuksellisia. Globaalilla tasolla moderniteetista on tullut kokeellista, johon jokainen joutuu osallistumaan halusipa sitä tai ei (Giddens 1994, 59). Moderniteetin testi koskettaa perustavanlaatuisia kysymyksiä, jotka ovat tekemisissä itsen ja identiteetin kanssa, mutta se tuo mukanaan myös suuren määrän muutoksia ja sopeutumisen tarvetta jokapäiväisessä elämässä.

Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa on tärkeää erotella valinnat (choices) ja päätökset (decisions). Monista päivittäisaktiiviteeteista on tullut valinnaisia enemmänkin kuin valinnasta on tullut pakollista. Päätös on aina jonkun tekemä valinta ja yleisesti kaikki valinnat heijastuvat olemassa olevista valtasuhteista. Moderniteetti tuhoaa tradition. (Giddens 1994, 75–76.) ”Moderniteetin ja tradition välinen yhteistyö oli välttämätöntä modernin sosiaalisen kehityksen alkuvaiheissa, jolloin riski oli laskelmoitavissa suhteessa ulkoisiin vaikutuksiin” (91). Tämä vaihe päättyy korkeaan moderniin (high modernity) tai Beckin ilmaisemaan refleksiiviseen moderniin. Varhaisen modernin instituutiot eivät pelkästään riippuneet olemassa olevista traditiosta vaan loivat myös uusia. Refleksiivisen modernin vaihe muuttaa tasapainoa tradition ja moderniteetin välillä. Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa ja kaikkein modernisoituneimmissakin yhteisöissä traditiot kukoistavat. Fundamentalismi on traditiota perinteisessä mielessä ja se voidaan ymmärtää kaavamaisen totuuden (formulaic truth) puolustamisena seurauksista riippumatta. Traditio on identiteetin väline (Giddens 1994, 100, 80).

Giddensin ja Beckin erot ovat suhteessa refleksiivisyyden tapahtumisen luonteeseen. Lashin näkemyksen mukaan Giddensin refleksiivisyys moderniteetissa on kaksoishermeneutiikkaa, jossa tulkinnan toisella puolella on sosiaalinen toimija ja toisella asiantuntijajärjestelmä (expert-system) eli tiede tai teknologia. Sosiologia itsessään on tärkein asiantuntijajärjestelmä selvittämään refleksiivisyyden rakenteita. Tämä näkyy siinä, että myöhäisestä modernista lähtien yhä useammalla ihmisellä oli mahdollista hyödyntää sosiologisia käsitteitä itsetarkkailun hermeneuttisina välineinä ja mahdollisesti yllykkeinä sosiaaliselle muutokselle. Giddensille itse-refleksiivisyys (self-organization of life narratives) tapahtuu siten sellaisten asiantuntijajärjestelmien kuten psykologian ja

psykoanalyysin välittämänä vastakkainasetteluina. Refleksiivisyys edellyttää muutosta luottamussuhteissa, jotka eivät ole face-to-face -tyyppisiä, vaan luottamussuhteita asiantuntijajärjestelmiä kohtaan. Sitä vastoin Beckille refleksiivisyys tuo mukanaan kasvavaa vapautta ja kriittisyyttä asiantuntijajärjestelmistä. Rakenteellinen refleksiivisyys siis edellyttää vapautta hallitsevan tieteen asiantuntijajärjestelmistä kuten psykoterapioista. Refleksiivisyys ei perustu luottamukseen, vaan epäluottamukseen asiantuntijajärjestelmiä kohtaan. Beckille asiantuntijajärjestelmät ovat esteitä turvallisuuden saavuttamiselle, Giddensille välineitä turvallisuuden saavuttamiseksi. (Lash 1994, 115–116.)

3.3 Muutos instituutioissa

Bergerin ja Luckmannin ajatus todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta viittaa mekanismiin, jonka mukaan instituutiot ovat vakiintuneen inhimillisen toiminnan tulosta. Vakiintuminen tarkoittaa toiminnan toistuvuutta, joka säilyttää yksilön mielekkyyden rutinoitumisesta huolimatta. Instituutiot itsessään ovat toiminnan tyypittelyjä, jotka syntyvät historian kuluessa ja ovat Bergerin ja Luckmannin sanoin ”objektivoitunutta inhimillistä toimintaa”. Kuitenkin instituutioiden objektiivisuus on lähtökohdaltaan ihmisen aikaansaannosta (Berger & Luckmann 1994, 73).

Refleksiivisen modernin instituutioiden muutoksen tarkastelussa oleellisempi on kuitenkin sosialisaatio, jonka perusteella rakennettu instituutioiden maailma on perusteltava, legitimoitava. Legitimaatiot ovat kielellisiä ja institutionaalinen muutos liittyy juuri merkitysuniversumeissa tapahtuneeseen muutokseen. Esimerkiksi perheen tai ympäristön instituutioihin ladattu esiteoreettinen tieto muuttuu, koska sosiaalista todellisuutta suojaavat ”kognitiiviset ja normatiiviset suojakatokset” ovat refleksiivisessä modernissa aikaisempaa heikompia. Tämä näkyy selkeimmin Beckin riskiyhteiskuntana, jossa ekologisesti kestävä kehityksen toteuttaminen on ollut vaikeaa kaupan ja talouden ohjatessa kehitystä päinvastaiseen suuntaan. Ympäristökriisien sijaan puhutaan ympäristöongelmista, jolloin ne tavallaan legitimoidaan osaksi elämää (Berger & Luckmann 1994, 77–79, 111).

Refleksiivinen moderni aiheuttaa muutoksia myös yksilön ja instituutioiden välisissä suhteissa. Vaikka instituutioiden objektiivisuus onkin inhimillistä alkuperää, koetaan instituutiot usein esinemäisinä ja omaa elämäänsä elävinä organeina. Reifikaatio merkitsee juuri ihmisen kykyä unohtaa oman osuutensa inhimillisen maailman tuottamisessa, jolloin yksilön ja rakenteiden välinen dialektiikka hämärtyy tietoisuudessa ja instituutiot koetaan ulkopuolisina. Tietyllä tavalla refleksiivinen moderni näyttää puoltavan reifikaatiota ja tuottavan Bergerin ja Luckmannin mainitsemia heikkoja suojakatoksia. Institutionaaliset rakenteet koetaan pakottavina ja vieraina toisen modernin yksilöllistyneelle yksilölle. Voitaneenkin ajatella, että refleksiivisyys tuottaa uudenlaisen sosialisatioprosessin, jossa vanhojen instituutioiden maailma legitimoidaan yksilössä tapahtuneiden muutosten mukaiseksi.

Lashin mukaan refleksiivisyys on jaettavissa rakenteelliseen refleksiivisyyteen ja itserefleksiivisyyteen. Edellisessä yhteiskunnan rakenteen pakoista vapautettu toiminta reflektoi näiden rakenteiden sääntöjä ja voimavaroja. Jälkimmäisessä tapauksessa toiminta reflektoi itse itseään ja itsetarkkailu korvaa ulkokohtaisen tarkkailun (Lash 1994, 115–116). Giddensille itsereflektio merkitsee oman elämäntarinan järjestämistä itse ja modernissa refleksiivisyys tarkoittaa luottamussuhteisen muutosta ihmissuhteista asiantuntijajärjestelmiin. Beckillä refleksiivisyys modernissa merkitsee vapautumista erilaisista asiantuntijajärjestelmistä (expert-systems) (Lash 1994, 116). Yksilön tasolla muutosta ilmentää erityisesti Beckin ja Ziehen individualisaation käsite. Beckin individualisaatio näyttäytyy tavallaan yhteenkietoutuneena käsitteenä riskiyhteiskunnan kanssa, mutta sen muutosnäkökulma on yksilölähtöisempi. Sekä riskiyhteiskunta että individualisaatio vaikuttavat olevan refleksiivisyyden ilmenemismuotoja. Kuitenkin individualisaation näkökulma näyttää korostavan enemmän yksilön ja sosiaalisten instituutioiden osuutta prosessissa, jossa individualisaatio korvaa traditiot yhteisöjä yhdistävänä voimana. (Beck 1994, 13–16.)

Beckin individualisaatio on teollisen yhteiskunnan elämäntapojen ja instituutioiden (luokka, perhe, sukupuoli, kansa) puitteista riisumista ja uudelleen

puitteistamista siten, että yksilö on pakotettu suunnittelemaan, muokkaamaan ja koostamaan oman elämäkertansa (Beck 1995, 13). Beckille tämä ei tarkoita individualismia eikä individuaatiota, joka kuvaa yksilön prosessia tulla autonomiseksi yksilöksi. Sillä ei myöskään ole tekemistä thatcherilaisen markkinaegoismin kanssa eikä se merkitse egoismia sellaisenaan kuten Habermas tarkoittaa. ”Individualisaatio on käsite joka kuvaa sosiaalisten instituutioiden rakenteellista, sosiologista transformaatiota sekä yksilön ja yhteisön välistä suhdetta” (Beck 2006, 202). Individualisaatiota voi hyödyntää selvittämään kuinka yksilöt käsittelevät transformaatioita suhteessa omaa identiteettiin ja tietoisuuteen, mutta myös kuinka heidän elämäntilanteensa ja elämäkerralliset mallinsa ovat muuttuneet.

Individualisaatio vapauttaa ihmisiä traditionaalisista rooleista ja rajoitteista monin tavoin. Ensinnäkin yksilöt on poistettu statusperusteisista luokista ja sosiaaliset luokat ovat detraditionalisoituneet. Tämä näkyy muutoksena perheiden rakenteessa, asumisolossa, vapaa-ajan aktiviteeteissa, väestön maantieteellisessä jakautumisessa, ammattiyhdistyksiin kuulumisessa tai vaikkapa äänestysmenettelyissä. Toiseksi naiset ovat irtautuneet kohtalostaan olla kotiäitejä. Teollinen yhteiskunta hyötyi epätasa-arvosta, mutta moderniteetissa tämä ei enää oleellista. Refleksiivisessä modernissa traditionaalinen perheinstituutio joutuu myös individualisaation paineen alaiseksi ja sen korvaa uusi erilaisia suhteita sisältävä ”jälki-perhe” (post family). Kolmanneksi vanhat työrutiinit muuttuvat, mitä ilmentävät joustavat työajat, pluralisoitu alityöllisyys, työpaikkojen hajaannuttaminen. (Beck 2006, 203.)

Samalla kun vapauttaminen tai Giddensin käsittein puitteista riisuminen (dis-embedding) on käynnissä, uusia integraation ja hallinnan muotoja luodaan (re-embedding). Luokka- ja ryhmästatusten hävitessä yksilöstä tulee oman identiteettinsä seppä. Vaikka yksilö vapautuukin traditionaalisista pakotteista, riippuvuus työmarkkinoista tuo uutta standardisoitumista. Riippuvuus työmarkkinoista johtaa riippuvuuteen koulutuksesta, kulutuksesta, hyvinvointivaltion säätelystä, mahdollisuuksista terveydenhuoltoon. Riippuvuus markkinoista ulottuu elämän joka osa-alueelle: raha individualisoi, standardisoi ja

globalisoi. Traditionaaliset pakotteet vaihtuvat työmarkkinoiden asettamiin pakotteisiin. Uusista pakotteista huolimatta individualisoituneet kulttuurit vaalivat paradoksaalisesti uskoa yksilön hallintaan. Toisaalta muutokset tapahtuvat seksuaalisuudessa, laeissa ja kasvatuksessa. Toisaalta muutokset ovat enemmänkin ihmisten tietoisuudessa ja paperilla kuin käyttäytymisessä ja sosiaalisissa olosuhteissa. Muutos näkyy Beckin mukaan zombie-kategorioissa, jotka ovat eläviä kuolleita instituutioita kuten perhe, luokka, naapuruus (Beck 2006, 203).

Absoluuttinen itsetarkkailu (refleksiivisyys) ja siihen perustuvat valinnat ovat mahdottomia, mutta valintoja ohjailevat konventiot ja rutiinit. Taustatekijöistä riippumattomia valintoja ei ole mahdollista tehdä. Nyky-yhteiskunnassa elämänpolitiikan mahdollistaa modernisaatio. Perinne, tavat ja sosiaaliset instituutiot eivät ohjaa yksilön valintoja niin paljon kuin ennen, vaan niistä tulee valinnaisia. Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa on pakko valita. Anthony Giddensin ajatus elämänpolitiikan muutoksesta on detraditionalisoituneiden instituutioiden (työ, sukupuoli, perhe, sukupuoli) suhteiden muuttumisen syytä. Modernissa elämässä keskeistä ovat mahdollisuudet ja valinnat, jotka määrittelevät yksilön elämää ja identiteettiä. Instituutioiden muutos on johtanut yksilön muokkaamaan minää ja identiteettiään itsereflektiivisesti. Identiteetin rakentaminen onkin elämänpolitiikan ”kenttä”, jolla tehdyt valinnat synnyttävät elämäntavan, -kulun tai hyvinvoinnin (Giddens 1994, 70–75).

3.4 Muutos yksilössä

Yksilöllistymisen ajatus ei Beckin määrittelemässä valossa ole pelkästään yksilön tasolla ilmenevä, vaan se on kietoutunut myös instituutioihin ja yhteiskunnan rakenteisiin institutionalisoituneena individualisaationa. Yksilöllistymisen toinen puoli ilmenee perinteisten, aikaisemmin yksilön elämää määritelleiden asioiden, kuten sosiaalisten suhteiden, sidosten ja uskomusjärjestelmien merkityksen vähenemisenä. Perhe, yhteisön jäsenyys, uskonto, luokka tai sen enempää sukupuolikaan eivät enää tarjoa valmista viitekehystä yksilön toiminnalle ja niistä on tullut käsitteinä hyvin hauraita. Sen sijaan refleksiivisen modernin yksilö on liki rajattomien mahdollisuuksien äärellä ja voi ja on samalla myös pakotettu

muokkaamaan elämäänsä haluamaansa suuntaan. Toiselta puolen yksilöllistyminen merkitsee yksilön sidoksisuutta työmarkkinoiden, hyvinvointiyhteiskunnan, koulutusjärjestelmän, oikeusjärjestelmän ja byrokratian kaltaisiin instituutioihin, jotka Beckin näkemyksen mukaan juuri muodostavat modernin yhteiskunnan. Nämä instituutiot tuottavat pääsääntöisesti juuri yksilöä koskevia pakkoja, sääntöjä ja määräyksiä, jotka pakottavat yksilön ottamaan elämänhallinnan omiin käsiinsä ja jopa erkaantumaan perheen ja muiden ryhmien vaikutuksesta. ”Institutionalisoituneena individualismina” yksilöllistyminen näkyy juuri yksilön liukumisena pois perinteisistä instituutioista, erityisesti perheestä (Beck & Beck-Gernsheim 2002, ix–x).

Beckin individualisaatio tuntuu samansuuntaiselta Giddensin elämänpolitiikka-ajatuksen kanssa, jossa niin ikään detraditionalisoituneiden instituutioiden muutos on johtanut yksilön muokkaamaan minää ja identiteettiä itsereflektiivisesti, ja jossa individualisaatiota tarkastellaan suhteessa yhteisöön. Refleksiivisen modernisaation seuraukset vaikuttavat myös samoilta sekä Giddensillä (dis- ja re-embedding) että Beckillä (individualization). Ziehelle refleksiivisyys ja samalla yksilöllistymisen seuraukset ilmenevät kahtena toisiinsa kietoutuneena tendenssinä: elämänalueiden teknokratisoitumisena ja traditioiden murtumisena. Teknokratisoituminen ulottuu työpaikkaan, asumiseen, lähiympäristöön, kasvatukseen tai vaikkapa joukkotiedotusvälineissä tapahtuviin muutoksiin merkiten ”tarkoitushakuisten ja keskitettyjen organisaatorakenteiden vahvistumista ja funktionaalisen työnjaon lisääntymistä” näillä elämänalueilla. Teknokratisoituminen johtaa samalla myös näiden elämänalueiden erillistymiseen ja vahvistaa traditioiden murtumista. Ziehen mukaan traditioiden murtuminen näkyy usein huomaamattomina trendeinä, eräänlaisina häiriöinä perinteisessä kulttuurissa (Ziehe 1991, 16; Aittola 1991, 253).

Perinteistä vapautuminen merkitsee yksilöllistymistä ja laajoja mahdollisuuksia omaehtoiisiin valintoihin. Kulttuurinen vapautuminen ilmenee uskonnollisuudessa, sukupuolimoraalissa, sukupuolirooleissa, auktoriteettiuskossa ja työetiikassa. Vapautuminen merkitsee sekundaarikokemusten määrän kasvua siten, että ihmiset ovat ikään kuin etukäteen nähneet millaisia vaihtoehtoja heidän saavutettavissaan

on (Ziehe 1991, 27). Vapautuminen merkitsee valintamahdollisuuksien määrän kasvua, mutta myös pakkoa valita (Giddens). Aikaisemmin identiteetti, arvomaailma ja elämäntavat tulivat yksilölle annettuna, nyt ne on valittava itse. Ziehen identiteettityön käsite viittaa modernin lopun ihmisen mahdollisuuteen kokeilla, muuttaa ja jopa perua identiteettinsä joitakin osia. Identiteetti ei enää ole sosialisointiprosessin eliniäksi määräämä ominaisuus, vaan eri elämäntilanteissa työstettävä ominaisuus. Tarve tulla siksi, mitä on, oli riittävä tehtävä modernille elämälle, mutta toisen modernin individualisaation piirteeksi se on riittämätön. (Bauman 2002, 43.)

Ziehen mukaan kulttuurinen vapautumisprosessi merkitsee subjektiviteetin merkityksen kasvua. Yhteiskunnallinen rationalisoituminen tuottaa lisääntyvää tarvetta oman subjektiviteetin löytämiseen, läheisyyteen ja hyväksytyksi tulemiseen. Subjektiiivinen ja kulttuurinen pakkoluovutus on hinta yksilöllisyydestä ja lisääntyneestä vapaudesta. Perinteistä vapautumisen tyhjiö on täyttynyt kulttuuriteollisuuden tuottamalla identiteetti- ja elämäntapamalleilla. (Ziehe 1991, 28). Ziehen kulttuurinen eroosio viitaakin Aittolan mukaan negiläisyyteen, jossa identiteetin rakentuminen ei voi enää nojata esiteollisiin tulkinta- ja toimintamalleihin. Tästä johtuen uusi tilanne tuo subjektiviteetin muotoutumiseen merkittävämpiä muutoksia kuin koskaan aikaisemmin kapitalismin historiassa, mikä näkyy perinteisen auktoriteettihakuisen ja protestanttisen etiikan varaan rakentuneen subjektin katoamisena. Uusi asetelma johtaa väistämättä identiteettityöhön, jossa identiteetti on rakennettava itse. Uhkana on minuuden hajoaminen ympäröivän todellisuuden tavoin. Ziehelle identiteetti ei siis merkitse pysyvää. (Aittola & al. 1991, 254.)

Ziehen ajattelussa yhteiskunnallistuminen toteutuu yksilöllistymisenä siten, että jokaisella on ”omakohtainen kappale elämää, minuutta, tunteita ja ajatuksia, jotka koetaan ainutkertaisina ja joille etsitään yhä kiihkeämmin uusia toteutumisen mahdollisuuksia” (Aittola & al. 1991, 254). Identiteettityö heijastaa yksilöllistymisprosessia, joka johtaa itsensä löytämiseen ja massasta erottautumisen pakkoon. Tähän liittyy minuuden kokemisen ainutkertaisuus, mikä näkyy mm. estetisoitumisessa ja tyyleissä. Minän ohella tärkeäksi tulevat suhteet

perheeseen, vaikkakin perheinstituution merkitys sosiaalistajana on vähentynyt. Lisäksi Ziehen mukaan itsestä on tullut haavoittuvaisempi: itsen hahmottaminen yhtenä psyykkisenä ja ruumiillisena kokonaisuutena on vaikeutunut ja itsetunto jää vajaaksi. Aittolan mukaan Ziehelle refleksiivisyyden lisääntyminen merkitsee uudenlaisia mahdollisuuksia ”kontekstoida omaa tilannetta erilaisten identiteettityön kohteiden avulla” (Aittola & al. 1991, 256). Kaikki itseen liittyvä, siis myös ruumis ja identiteetti, on siten muovailtavissa. Näin ajaudutaan yhä pidemmälle etenevään subjektivoitumiseen, jolloin valmiita elämisen malleja ei enää ole ja tulkinnat maailmasta ja omasta itsestä ovat sekä yksilöllisiä riskejä että yksilöllisiä mahdollisuuksia.

Refleksiivisen identiteetin muutos pois perinteisestä on Ziehen esittämänä individualisaation ydintä (Ziehe 1991, 27). Yksilölle se merkitsee ulkoisen maailman asettamien odotusten ja vaatimusten suodattamista ja oman yhteiskunnallisen toiminnan järkevyyden itsetarkkailua. Tähän liittyy elämänmuutosaineistossa ilmenevä itsetutkiskelun arkipäiväisyys ja menneisyyden elämänvalinnoille annettu merkitys ja elämänymmärryksen kasvu. Julkisesta sfääristä on tullut yksityisen sfäärin laajennus, joka suosii ja mahdollistaa kotipsykologisoinnin. Ennen psykologiaan ja yhteiskuntatieteisiin liittyvä tieto on tullut yleiseen käyttöön ja sitä sovelletaan riskialttiilla tavalla esimerkiksi televisiossa. Lisäksi psykosanastojen amatöörikäyttö antaa mahdollisuuden toisten ihmisten säälimättömään arvosteluun, erityiseen psykopuoskarointiin. Samasta ilmiöstä pyrkivät hyötymään myös uudet terapialiikkeet kuten skientologia, jotka tarjoavat keinoja vahvistaa minäkuva ja löytää merkitystä elämään. Ziehen motivaation subjektivaatioksi nimeämä ilmiö viittaaakin siihen, että itseorientaatio, eli yksilön halu saada suoraa henkilökohtaista tunnustusta piittaamatta vaikutuksista muihin, suuntautuu erittäin voimakkaasti hyvin henkilökohtaisille tasoille. Ziehen mukaan erityisesti television saippua-sarjat ovat yllykkeitä subjektivaatiolle; usein niissä puhutaan ystäväporukoiden välisistä konflikteista ja itsetutkiskeluista, mikä luo tarpeen psykologiselle läpinäkyvyydelle. Ihmisille on tullut eräänlainen pakko saada tietää kaikki itsestään ja muista ja usein niistä tulee valintatilanteissa osa itsepetoksen rutiinia. (Ziehe 2009, 194.)

Kasvavalla itsetarkkailun paineella on vaikutuksensa myös itsen arvottamiseen (self-valuation), sillä vertailuperusteita ego-suuntautuneelle itsen arvottamiselle ei ole kylliksi. Samanaikaisesti populaarikulttuuri tuottaa kuvia suuruudesta ja täydellisyydestä, jotka Ziehen mukaan rajoittavat yksilön psykologisia mahdollisuuksia saada edes keskinkertaisia tavoitteita ja tarpeita tyydytetyksi ja ylipäänsä hallita pyrkimyksiään puutteellisella suuruudellaan. Seuraukset ovat sisäisiä häpeän konflikteja, herkkyyttä loukatuksi tai hyökkäyksen kohteeksi joutumiselle sekä epävarmuutta siitä, millaisena muut ihmiset häntä pitävät. Suojautuakseen itsen arvotukseen liittyviltä riskeiltä monet kehittävät itselleen välttelymekanismeja, joilla konflikteja voi paeta. (Ziehe 2009, 195.)

Identiteettityö on Ziehen ilmentämänä raskasta ja kriisinomaista työtä, jonka jatkuvuus piilee murrosten jatkuvuudessa (Ziehe 1991, 27). Hoikkalan mukaan sirpaleinen ja työstettävä identiteettinäkökulma muuttaa yksilön normaalin elämäkerran mosaiikkimaiseksi tee se itse -elämäkerraksi. Tämänkaltainen elämä koostuu erilaisten identiteettikokeiluiden ja ratkaisuiden muodostamista palasista. Samalla korostuu myös yksilön harkinta, kun oman elämän suunnitelma ei voi enää seurata vanhempien viitoittamaa tietä. (Hoikkala 1998, 156.) Toisaalta identiteettityön raakuus ilmenee subjektin ylikuumenemisena, jolloin elämänmallien, ideoiden ja eleensä valinnan mahdollisuuksien määrä räjäyttää mahdollisuustietoisuuden. Asetelma on Ziehelle Beckin tavoin kuitenkin negatiivinen, sillä mahdollisuuksien ja arjen välinen kuilu johtaa tyypillisemmin lamaantumiseen kuin valintojen kokemiseen positiivisina. Refleksiivisyys tuottaa siten yhtäaikaisesti mahdollisuuksien päälle tunkevan tulvan ja kasvavan tietoisuuden kykenemättömyydestään hyväksikäyttää niitä. Fiktiivinen mahdollisuuksien runsaus johtaa siten voimattomuuteen liian harvojen todellisten muutosmahdollisuuksien äärellä. Kokonaisuutenakin kulttuurieroosion vaikutukset yksilöön ovat Ziehen mielestä psykologisesti niin rasittavia, että todellisuuden kokeminen voi hahmottua vain vaatimuksien tai velvollisuuksien muodostamana taakkana. (Ziehe 1991, 30–35.)

Ziehen mukaan normatiivinen idea yksilöstä (individuum) on laajentunut, mutta silti yksilön täytyy pitää kiinni sisäistetyistä velvollisuuksistaan, itsekuristaan sekä

emotionaalista hallinnasta. Aikaisemmin sosiaalinen normatiivisuus velvoitti yksilön vastaamaan ulkoisesti ja sisäisesti niitä luokan ja yhteiskunnallisen aseman roolimalleja, joihin yksilö kuului. Sen sijaan modernit sääntöjärjestelmät ainoastaan luovat toiminnallisen kehikon, jonka yksilö voi täyttää kontekstin ja tilanteen mukaan. Nykyisin sosiaalisten roolien pelivaran sisällä on tilaa lukuisille mahdollisuuksille, mutta samanaikaisesti yksilöllisiä roolisuorituksia sosiaalisten roolien järjestelmän takana. Modernista yhteiskuntajärjestyksestä on tullut normatiivisesti teoreettinen, epäsuora ja vaativa. Identiteetin konventionaaliset muodot ovat murtumassa, mikä näkyy siinä, että identiteetin tehtäväsuuntautunut ulottuvuus ja minäihannesuuntautunut ulottuvuus ovat jännityksessä keskenään. Yksilö ei enää ensisijaisesti ohjaa itseään kielletyn ja sallitun määrittelemän perinteisen dikotomian osoittaman pohjalta, vaan subjektiivisen kahtiajaon suuntaan siitä, mikä on hyväksyttävää, ja mikä ei. (Ziehe 2009, 189.)

Yksilön tasolla refleksiivisyyden ilmiöt, teknokratisoituminen ja kulttuurin eroosio, johtavat Ziehen esittämänä siis valintoihin ja identiteettityöhön, jotka ovat yksilöä pakottavia ja jatkuvia. Se myös johtaa psyyken ja emootioiden merkityksen kasvuun, sillä kulttuurinen vapautumisprosessi merkitsee subjektiiviteetin merkityksen kasvua. Yhteiskunnallinen rationalisoituminen tuottaa lisääntyvää tarvetta oman subjektiiviteetin löytämiseen, läheisyyteen ja hyväksytyksi tulemiseen. Subjektiivinen ja kulttuurinen pakkoluovutus on hinta yksilöllisyydestä ja lisääntyneestä vapaudesta. Perinteistä vapautumisen tyhjiö on täytynyt kulttuuriteollisuuden tuottamalla identiteetti- ja elämäntapamalleilla. Mediat toisin sanoen vapauttavat yksilössä ”näkyjen, unelmien ja fantasioiden purkauksia”, joista syntyy mahdollisuustietoisuus. Kulttuurista vapautuminen ei Ziehen ajattelussa siten tarkoita vapauden totaalista lisääntymistä, vaan vapauksien laajenemista ”toiminnallisen fiktiivisyyden” alueille: unelmointiin, kaipuuseen ja odotuksiin. (Ziehe 1991, 26–30.)

Myös Giddens (1994) on pohtinut minän tai identiteetin ja myöhäismodernin sosiaalisen elämän suhdetta ja eritoten sitä, kuinka identiteetti voi kehittyä keskellä epävarmuutta. Hänen mukaansa minän kestävyys perustuu yksilön varhaisten kehitysvaiheiden aikana kehittyneestä ontologisen turvallisuuden

tunteesta, joka muodostaa luottamuksen. Epävarmuuden aika, refleksiivisyys tai myöhäismoderni eivät kuitenkaan selity uskolla tai luottamuksella, vaan menneestä kumpuaa myös vakavia ristiriitoja ja muun muassa eksistentiaalista ahdistusta. Tämän ongelman ratkaiseminen on juuri minään kohdistuva refleksiivinen projekti, jossa on kyse itsensä löytämisestä. Samoin kuin Ziehe, myös Giddens puhuu minäidentiteetin muotoilusta, muuttamisesta ja refleksiivisestä ylläpidosta jälkitraditionaalisen yksilön suurimpana haasteena. Toisaalta Giddensille psykobuumin tunkeutuminen julkisiin keskusteluihin ei vaikuta muodostavan ongelmaa. Päinvastoin elämänpolitiikan näkökulmasta myös psykopuhe on positiivinen valinnan mahdollisuus, jonka kautta yksilö voi hakea itseoikeutusta. Näin ollen terapiat on Giddensille ajattelun valossa nähtävä muiden valintojen ohella enemmänkin resurssina kuin taakkana. (Hoikkala 1998, 160.)

Manuel Castells taas pitää identiteettiä nyky maailmassa uhanalaisena. Tämä selittyy sillä, että verkosto (aikamme perustavin yhteiskunnallinen rakenne) on irrottanut kaikista kulttuurisista sidonnaisuuksista. Esimerkiksi identiteetti ja kulttuuri ovat sidoksissa menneisyyteen, mutta verkostot toimivat kontekstittoman logiikan pohjalta. Castellsille kaikki nykypäivän sosiaaliset liikkeet ovatkin identiteettiliikkeitä, jotka käyvät torjuntataistelua globaalissa verkostossa. Toisin kuin Giddens ja vielä kriittisemmin kuin Beck, Castells näkee refleksiivisyyden vieläkin kammottavampana: disorientaationa, ahdistuksena ja elämänmuotojen muuttumisena mahdottomiksi. (Heiskala 2000, 65–66.)

4 ELÄMÄNKOKEMUKSET OPPIMISEN PERUSTANA

Tässä luvussa paneudutaan elämäkokemuksiin liittyviin oppimismahdollisuuksiin. Elämänmuutosten kokemiseen ja käsittelyyn on ajateltu sisältyvän mahdollisuus oppimiseen. Kokemuksellisuuden resursseja lähestytään merkittävän oppimiskokemuksen ja biografisen oppimisen näkökulmista.

4.1 Kokemuksellisuus

Kokemuksellisuus viittaa näkemykseen kokemuksen keskeisestä roolista oppimisprosessissa. Esimerkiksi David Kolbin (1984) kokemuksellisen oppimisen mallissa oppiminen käsitetään kehämäisinä sykleinä, jolloin itse oppimistapahtuma on jatkuvasti kehittyvä ja syvenevä prosessi. Kokemuksellinen oppiminen sisältää sekä tietoisien että tiedostamattoman ymmärtämisen. Sellaisenaan omakohtainen kokemus on kokemuksellisen oppimisen lähtökohta, mutta se ei vielä takaa varsinaista oppimisprosessia. Oppimisen kannalta tärkeää on lähestyttävän ilmiön reflektointi eli "kriittinen ja pohdiskeleva havainnointi". (Kupias 2001, 20.)

Elämäkokemukset muodostavat yksilön kehityksen perustan ja uudet kokemukset rakentuvat aikaisempien kokemusten varaan. Kaikkiin elämän varrella koettuihin tapahtumiin liittyykin mahdollisuus oppimiseen. Peter Jarvisin (1989) mukaan aikuisen oppiminen rakentuu aina elämäkokemuksen varaan yksilön kantaessa elämäkertansa ja biologisen kokonaisuutensa mukanaan uusiin tilanteisiin. Jarvisin ajattelun mukaan oppiminen käynnistyy ristiriitatilanteessa, jossa törmäävät yksilön aiempi elämäkokemus ja uusi kokemus. Ristiriidan selvittäminen vaatii kokemuksen työstämistä ja muuntamista mm. refleктоimalla: "Ihmisen oppiminen on prosessi, jossa kokemus ensin konstruoidaan ja sen jälkeen muunnetaan tiedoiksi, asenteiksi, arvoiksi, emootioiksi, käsitykseksi, uskomukseksi jne." (Jarvis 1997, 14.)

4.2 Merkittävä oppimiskokemus

Modernin viimeisen vaiheen murroksessa yksilöllistymisestä on tullut globalisaation ja perinteiden rapautumien ohella merkittävä ilmiö. Toki sitäkään ei voi täysin irrottaa refleksiivisyyden muista tasoista, mutta tärkeän siitä tekee yksilön kohtaaman muutoksen konkreettisuus. Ari Antikainen (1998, 198–199) on korostanut ”yhteiskuntaelämän yksilöllistymisen” aiheuttamaa muutosta oppimisessa. Yksilön alistuminen jatkuvaan itsetarkkailuun ja reflektioon on johtanut oppimisen muuttumiseen yhä keskeisemmäksi ja useammalle elämänalueille ulottuvaksi. Antikaisen mukaan ajatus elinikäisestä oppimisesta on välttämätön muutoksen muiden tasojen, kuten globalisaation kannalta. Taloudelliset tekijät ovat johtaneet osaamisen pakkoon, jolloin työssä ja elämässä menestyminen edellyttää osaamista. Koulutuksen merkitys ei kuitenkaan ole muuttumaton, vaan yksilöt käyttävät koulutusmahdollisuuksia ja suhtautuvat koulutukseen kulloisenkin yhteiskunnallisen tilanteen tai elämäntilanteen mukaisesti. Myös koulutuskäsitteen laajentaminen osaksi hyvinvointia tai elämänhallintaa on perusteltua, kun ihmiset eivät Antikaisen mukaan suinkaan käytä koulutusta virallisten odotusten mukaisesti.

Merkittävillä oppimiskokemuksilla Antikainen tarkoittaa elämänselityksessä ilmeneviä koulutus- ja oppimiselämäkerran käännekohtia, joihin on liittynyt identiteetin vahvistuminen tai muutos sekä elämänselityksen ohjautuminen. Tässä valossa Antikaisen korostamat merkittävät oppimiskokemukset ovat siis elämäntapahtumia, joille on ominaisempaa muutos kuin vakiintunut institutionaalinen elämänselitys. Toisaalta muutokseen liittyviin oppimiskokemuksiin on usein liittynyt luovuutta ja valtautumista (empowerment). Valtautumisen idean perusteella muutoksella olisi ulottuvuutensa sekä yksilön itsemäärittelyssä eli minässä että osallistumisen kautta tapahtuvan muutoksen ympäristössä. Mikäli elämänselityksen aineistoa tulkitsee tässä valossa, voi niitä oikeutetusti pitää myös eräänlaisina selviytymiskertomuksina. Oppimiskokemuksen laajan tulkinnan lähtökohdista kirjoitukset kertovat tiedoista ja taidoista, joiden avulla elämässä on selviydytty.

Merkittävät oppimiskokemukset voivat olla arvotuksiltaan positiivisia tai negatiivisia. Monet menneisyyden kokemukset on myöhemmin tulkittu resursseiksi, kun ajallinen etäisyys on mahdollistanut oman elämänkaaren laajemman tarkastelun. Oppimisen intressin suhteen oppimiskokemukset voisi jakaa Jack Mezirowin tavoin teknisiin, praktisiin ja emansipatorisiin. Tekniset intressit viittaavat oppimisen välineelliseen tarkoitukseen oppia esimerkiksi työuraa varten. Praktinen intressi taas viittaa arkielämän tarpeisiin suuntautuvaan oppimiseen. Emansipatoriseen intressiin liittyy vapauttava muutos. Intressin lisäksi merkittäviä oppimiskokemuksia voisi erotella niiden tapahtumisympäristön ja tilanteen suhteen. (Mezirow 1996, 23–26.) Antikaisen mukaan merkittävät oppimiskokemukset tapahtuvat hyvin monenlaisissa ympäristöissä ja itse asiassa varsin harvoin institutionalisoituneen koululaitoksen oppilaana. Kokemuksia voi erotella toisistaan myös oppimisen sisällön suhteen. Sisällöt voivat liittyä taitojen oppimiseen refleksiivisesti (Jarvis 1987) Refleksiiviseen taitojen oppimiseen voi liittyä kommunikatiivisia tai sosiaalisia taitoja, mutta myös kognitiivisia taitoja. Tästä näkökulmasta voisi refleksiivisyyden yksilöön kohdistamaa vaikutusta pitää kognitiivisena oppimiskokemuksena, kuten Beckin, Giddensin ja Ziehen näkemyksissä on tavallaan oletettukin.

Identiteetti- ja oppimiskokemusnäkökulman ohella oppimisella on myös yhteiskunnallinen ulottuvuus. Antikaisen tekemien haastattelututkimusten perusteella myös teknologisessa yhteiskunnassa oppiminen oli tapahtunut usein lähiyhteisössä kuten perheessä (Antikainen 1998, 211–213). Usein näissäkin tilanteissa esimerkiksi vanhempien tuottama merkittävä oppimiskokemus on johtanut myös lapsen suuntautumiseen vastaavanlaiseen työelämään. Perheen ohella joukkotiedotusvälineiden luomilla ihanteilla on vaikutusta laajemman yhteisöllisen oppimisen muodostumisessa. Tällöin kyse on jälleen valinnan pakoista ja erilaisuuden vieroksumisesta Ziehen subjektivoitumisajattelun tavoin. Kuitenkin institutionalisoituneesta jälkimodernista yhteiskunnasta huolimatta yksilöllä on edelleen tarvetta ja mahdollisuuksia myös subjektiivisille valinnoille ilman instituutioiden tuottamaa painetta. Esimerkiksi osa harrastuksista saattaa valikoitua sosiaalisen vaikutuksen alaisena eli institutionaalisen elämänkulun asettamien ehtojen mukaisesti, mutta on myös harrastuksia, jotka valikoituvat yksilön subjektivaation ilmentäminä. Tällöinkin ”itse tehtyyn” valintaan on

saattanut vaikuttaa vaikkapa mainonta tai ihanteet, joiden merkitys omaan valintaan saattaa jäädä esimerkiksi omia elämänvalintoja analysoitaessa sivurooliin (Antikainen 1998, 214–215).

Antikaisen merkittävä oppimiskokemus ja ”oppimisen merkittävät muut” tuovat refleksiivisyyden kognitiivisen luonteen lähemmäksi elämänmuutos-aineiston kirjoituksia. Näkemys oppimiskokemuksesta elämäntapahtumana, johon sisältyy muutos ja elämänkulun ohjautuminen, vastaa tavallaan Beckin, Giddensin ja Ziehen korostamaan yhteiskunnan dynamiikan muutokseen. Kun teollisessa yhteiskunnassa sosiaalinen muutos oli teknologisen edistyksen ohjaamaa, modernin viimeisessä vaiheessa uudet todellisuuden käsitteellistämistavat tuottavat muutoksen. Eila Louhimaan (2002) tulkitsemana uudet käsitteellistämistavat ovat vaikkapa maailmankuvaa koskevia kognitiivisia uudistuksia, joita luovat yksilöt mutta voimakkaimmin ne syntyvät kollektiivisen toiminnan tuloksina (Jahn 1994, 15–16, Louhimaan 2002 mukaan). Vaikuttaakin, että yksilön refleksiivisyys on jo itsessään eräänlainen oppimiskokemus, jossa esimerkiksi valinnat ja identiteettityö heijastelevat todellisuuden asettamia rajoja ja yksilön aikaisempia kokemuksia.

4.3 Biografinen oppiminen

Peter Alheitin ajatus biografisesta oppimisesta viittaa yksilön elämänkertaan varastoituvaan tietoon. Yleisesti kyse on ihmiselle hiljalleen sedimentoituneesta, tyypillisesti tiedostamattomasta tiedosta tai taidosta. Kuitenkin biografiset oppimisprosessit tapahtuvat juuri transiatioissa, joita elämänmuutoskokemuksetkin edustavat. Piilevä tieto voidaan nähdä yksilön mahdollisuutena, potentiaalina ja piilevinä kykyinä, joita ihminen voi soveltaa. Ne voivat olla myös resursseja niin tavanomaiselle kuin epätavanomaisellekin oppimiselle, mutta erityisesti refleksiivisessä modernissa elämäkertaan varastoituneiden voimavarojen voi ajatella yhä enemmän suuntautuvan muutoksen pakottamana juuri oman elämän hallintaan, jäsentämiseen ja uudelleenorganisoimiseen. Varastoitumista tapahtuu Alheitin mukaan sekä tietoisesti että tiedostamattomasti. Osa elämänkertaan varastoituneista kokemuksista voi olla sellaisia, joiden merkitys tai arvo yksilölle selkeytyy vasta myöhemmin esimerkiksi elämänmuuostilanteiden

läpikäymisessä. Tiedostamattomasti kertyneiden elämäkokemusten tuominen tietoisien elämäntilanteiden välineiksi voi merkitä Alheitin mainitsemien ”elämättömien elämien” hyödyntämistä esimerkiksi elämäntilanteissa. Biografinen oppiminen voi sisältää mahdollisuuden muutokseen, mutta tämän tutkimuksen lähtökohdista biografisen oppimisen on itsessään ajateltu olevan tulosta muutoksesta. (Alheit 2009, 124.) Toisaalta biografinen oppimisprosessi on voinut käynnistyä suoraan koetussa muutoksessa. Toisaalta se on saattanut käynnistyä vasta esimerkiksi kirjoittajan reflektoidessa muutoskokemusta uudelleen kirjoittaessaan elämäntilanteistaan.

Intuitiivinen tieto yksilön biografiaan sisältyvän elämättömästä elämästä on osa Giddensin (1984) mainitsemaa käytännön tietoisuutta (practical consciousness), joka tarjoaa Alheitin mukaan kaksitahoisen oppimisen resurssin. Toisaalta se mahdollistaa yksilön identiteetin rakentamisen ja toisaalta sosiaalisten suhteiden ja kollektiivisten prosessien muodostamisen. Keskeistä resurssien välisessä dynamiikassa on siirtymä uudentyyppiseen itse- ja maailmareferentiaalisuuteen, jossa muuttuvat sekä oppija että ympäröivä konteksti. Alheitille yksilö on siis Niklas Luhmannin käsittämä ”autopoettinen systeemi”, jolla on mahdollisuus identifioida elämäntilanteistaan sisältyneitä ylijäämämerkityksiä ja hyödyntää ne referentiaalisuuden tietoisessa muutoksessa. Joka tapauksessa biografiset oppimisprosessit tapahtuvat ”siirtymien” (transitions) sisällä ja tieto voi tässä valossa olla aidosti transitionaalista vain, jos se on biografista tietoa. (Alheit 2009, 125.)

Biografinen oppiminen tapahtuu Laven ja Vengerin (1991) kuvailemissa ”oppimisympäristöissä” (learning environments) tai ”oppimismiljoissa” (learning milieus). Alheitin näkemyksen mukaan oppiminen yksilön elämäntilanteista on siis toisaalta interaktiivista ja sosiaalisesti rakentunutta, mutta toisaalta se myös noudattaa logiikkaa, jonka on muovannut kokemusten biografisesti kerrostunut rakenne. Biografinen rakenne ei kuitenkaan määrittele oppimisprosessia, vaan se vaikuttaa tapaan, jolla uusi kokemus muodostetaan ja rakennetaan osana biografista oppimisen prosessia. Biografisen oppimisen kaksitahoisuus merkitsee siis käytännössä sitä, että oppiminen on sekä ”konstruktionistinen saavutus”, joka

sopeuttaa uusia kokemuksia vanhojen kokemusten ”itsereferentiaaliseen arkkitehtuuriin”, että sosiaalinen prosessi, joka mahdollistaa oppijan aktiivisesti muokkaamaan ja muuntamaan hänen sosiaalista maailmaansa. (Alheit 2009, 125–126.)

Tähän tutkimukseen sisältyvä biografinen näkökulma oppimiseen korostaa elämänhistorian merkitystä oppimisen perustana. Näkökulman yhteys tämän ajan murroksellisuuteen refleksiiviseksi kääntyvässä modernissa on samassa muutoksessa. Postmodernit olosuhteet tai refleksiivisen modernisaation vaikutukset, joita esimerkiksi Beck ja Giddens ovat kuvanneet, merkitsivät muutosta myös yksilöissä ja heidän suuntautumisessaan. Antikaisen ilmentämänä objektiivisen maailman ohella myös subjektiviteettien muodostuminen tuli hyväksyttäväksi kiinnostuksen kohteeksi. Inhimillinen kokemusmaailma avautui tutkimusten kohteeksi. Nyt, kun monet identiteettiä ennen voimakkaasti määritelleet tekijät, kuten luokka, sukupolvi, sukupuoli tai rotu, ovat muuttuneet yhä epäselvemmiksi ja merkityksettömmiksi, sosiaalisten identiteettien tuottamisen on täytynyt siirtyä takaisin yksilölliselle tasolle. Siksi juuri yksilön biografialla on entistä suurempi merkitys tutkittaessa elämänmuutostilanteita oppimisnäkökulmasta tai ”kasvattavia prosesseja yhteiskunnassa”, kuten Antikainen asian näkee (Antikainen 2003, 1).

Alheit (1992) on tulkinut muutosta sosiaalisen rakenteen ”biografisoitumisena” (biographicity) eli elämäkerrallistumisena myöhäismodernissa yhteiskunnassa. Pohtiessaan oppimisen yhteiskunnallisen ympäristön muutosta Alheit on havainnut muutoksen vastaavansuuntaisena esimerkiksi Beckin ja Giddensin kanssa: perinteiset elämismaailmat ovat rapautuneet, yhteiskuntaluokkiin perustuneet järjestelmät ovat purkautuneet ja perinteiset ennalta rajatut elämäkerrat ovat kadonneet. Elämäkerrallisuus myöhäismodernissa itsessään tarkoittaa Alheitille samaa kuin esimerkiksi Ziehelle ajatus jatkuvasta identiteettityöstä. Elämäkerrallisuus mahdollistaa elämän jatkuvan uudelleensuunnittelun tietyissä konteksteissa, jotka edelleen koetaan muovailtaviksi ja suunniteltaviksi. (Alheit 1995, 65; Alheit 2009, 125.) Tämä mahdollisuus sisältää juuri Alheitin ajatuksen elämättömien elämien

potentiaalista, jota erityisesti siirtymävaiheissa ja elämän käännekohdissa käytetään uusien suunnitelmien tekoon. Elämättömiin elämiin sisältyvän potentiaalin havaitseminen merkitsee biografisen tiedon ylijäämäkokemusten tulkitsemista.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esitellään laajemmin tutkimuksen tavoitteet, tutkimustehtävät, menetelmät, aineisto ja sen analysointi sekä tiedon luotettavuuden arviointi. Aineiston yksityiskohtaisempi esittely luvussa 5.4 pyrkii kuvaamaan elämänmuutoskirjoitusten elämänmuutostilanteita ja niiden kerrontaa.

5.1 *Tutkimustehtävät*

Tämän tutkimuksen tehtävänä on tutkia elämänmuutostilanteita biografisen oppimisen mahdollisuuksina. Lähestymistavan perustana on ajatus modernin laaja-alaisesta murroksesta refleksiiviseksi, notkeaksi tai toiseksi moderniksi, mikä yksilön tasolla näkyy myös oppimiseen liittyvänä muutoksena. Yhteiskunnan rakenteiden ja instituutioiden tasolla murros on tuottanut yksilölle rajuja elämänmuutoksia, epävarmuutta ja ennakoimattomuutta, jotka ovat pakottaneet yksilön sopeutumaan jatkuvaan muutokseen. Sopeutumisen taustalla vaikuttaa usein olleen uusien elämähallintakeinojen ja -tekniikoiden oppiminen, joissa aikaisempi eletty elämä on toiminut uudesta selviämisen voimavarana.

Elämänmuutos-kirjoitusten elämänmuutostilanteet ovat edellä esitetyn valossa potentiaalisia biografisen oppimisen tilanteita, joissa muutoksen kokeminen on merkinnyt yksilölle mahdollisuutta oppia muutoksesta jotakin. Näitä tilanteita tarkastellaan neljän refleksiiviseksi kääntyvän modernin tuottaman selvän muutoksen, yksilöllistymisen, emansipaation, ajan ja tilan sekä työn näkökulmista. Tutkimustehtävät ovat:

Minkälaisina tilanteina erilaiset muutokset on koettu?

Kuinka elämäkokemukset vaikuttivat elämänmuutoksen käsittelyyn?

Mitä oikein opittiin, eli minkälaisia biografisia oppimisprosesseja elämänmuutos saattoi tuottaa?

Ensimmäisen tavoitteen tarkoituksena on selvittää elämänmuutoksen kokeminen edellä mainittujen, yhteiskunnassa, instituutioissa tai yksilössä tapahtuneiden muutosten seurauksena. Tässä elämänmuutostilanteen kokemista voi punnita esimerkiksi pakon tai mahdollisuuden perspektiiveistä. Toisen tavoitteen täyttämiseksi tutkitaan yksilön omaa näkemystä elämäkokemusten vaikutuksesta muutoksen käsittelyyn. Kirjoittajan tekstiinsä nostamat palat elämähistoriaa tai biografista tietoa ovat tässä mielessä juuri niitä valittuja asioita menneisyydestä, joihin muutostilannetta sopeutetaan. Ensimmäiseen ja toiseen tutkimustehtävään vastataan luvussa 6.

Kolmannen tutkimustehtävän pohjalta analysoidaan itse biografista oppimisprosessia ja sen tuloksia Alheitin kaksijakoisena ilmiönä. Toisaalta analysoidaan elämänmuutoskokemuksen sopeuttamista aikaisempien elämäkokemusten ”itsereferentiaaliseen arkkitehtuuriin”, jolloin oppimisresurssi liittyy identiteetin rakentamiseen. Toisaalta elämänmuutoskirjoituksia tulkitaan sosiaalisena prosessina, jotka ovat antaneet yksilölle mahdollisuuden aktiivisesti muokata tai muuttaa sosiaalista maailmaansa. Tältä osin kokemuksia voi arvioida myös biografisen harhan näkökulmasta pohtimalla onko elämänmuutoksesta kirjoittaminen ollut samalla yksilön luonteenomaista tarvetta rakentaa kokonaisuuksia. Alheitin korostamien tulevaisuuden- ja elämähallinnallisten taitojen kehittymisen ohella biografiset oppimistilanteet voisi nähdä myös mahdollisuuksina menneisyydenhallintaan. Lopuksi pohdiskellaan ajatusta tulkita elämänlaajuista oppimista refleksiivisen modernin aiheuttamana biografisen oppimisen pakkona. Kolmannen tutkimustehtävään vastataan luvussa 7.

5.2 Tutkimusmenetelmänä laadullinen sisällön analyysi

Tutkimusaineisto syntyi Kansanvalistusseuran, Oriveden opiston ja Ok-opintokeskuksen vuonna 2008 järjestämän kirjoituskilpailun tuloksena. Kirjoittajien tehtävänä oli kertoa miten elämä muuttui: tuliko siihen äkillinen käänne, tapahtuma, jollaisen eteen et olisi suonut joutuvasi ja olisiko elämänmuutos saanut jäädä tekemättä? Samoin kirjoittajien haluttiin kertovan muutoksesta selviytymisestä, muutoksen hallintakeinoista ja muutoksen aiheuttamista tuntemuksista. Ohjeistuksen mukaan kirjoituksen tuli olla

kaunokirjallinen, mutta perustua todelliseen elämään. Kilpailun pyrkimyksenä oli etsiä kertomuksia ja tarinoita aikuisiällä koetuista elämänmuutoksista, jotka voivat liittyä oppimiseen, arvojen ja merkityksellisten asioiden uudelleenarviointiin, löydettyyn harrastukseen, kansalaisaktiivisuuteen, tärkeään ihmissuhteeseen, työn vaihtamiseen, kodin perustamiseen, virran etsintään uusiin elämäntottumuksiin tai oman ulkoisen habituksen muuttamiseen. Tässä tutkimuksessa käytetyt kirjoitukset on julkaistu Anneli Kajannon (2010) toimittamassa kirjassa *Elämänmuutos – omakohtaisia kertomuksia*.

Tutkimusaineistona elämänmuutos-kirjoitukset kuvaavat elämänmuutoksia ja analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus elämänmuutoksista biografisen oppimisen mahdollisuuksina. Tutkimisen kohteena ovat kirjoittajien antamat inhimilliset merkitykset, jotka ovat tulosta yksilön todellisuudentarkastelusta. Totuuden sijaan kyse on yksilön todellisuuden ymmärtämisestä inhimillisenä ajattelutapana. Tutkimusmenetelmänä laadullisen sisällönanalyysin tavoitteet vastaavat fenomenologisen tiedonsosiologian ajatukseen sosiaalisesti rakentuneesta todellisuudesta. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan laadullisen sisällönanalyysin tarkoituksena on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota sekä lisätä hajanaisen aineiston informaatioarvoa. Analyysissä aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Laadullisessa aineistossa analyysia tehdään tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Tässä tutkimuksessa elämänmuutoskokemukset luokitellaan aineistolähtöisesti viiteen pääluokkaan. Näiden ulkopuolelle on jätetty alkoholin aiheuttamien elämänmuutoskokemusten kategoria sekä muutoksen luonnetta ja mahdollisuuksia käsittelevä kategoria. Määrällisesti pääluokkien ulkopuolelle jätettyjä kokemuksia oli vähän (3), eikä niihin liittynyt vahvaa kerronnallista panosta muutoksen perimmäisistä syistä. Alkoholin tuottamassa muutoskokemuksessa muutos ilmeni refleksiivisestä modernista yhteiskunnasta ja instituutioista riippumattomana kokemuksena. Muutoksen luonnetta ja mahdollisuuksia sisältävissä kokemuksissa muutoksista oli kerrottu yleisellä

tasolla tai toisaalta keskitytty vain tuntemattomaksi jääneen muutoskokemusten aiheuttamien seurausten psykologisointiin. (Liite.)

Biografisina oppimismahdollisuuksina elämänmuutoskokemuksina tarkastellaan teoriaohjaavasti neljästä refleksiivisen modernisaation tuottaman muutoksen (yksilöllistyminen, emansipaatio, aika ja tila, työ) ulottuvuudesta. Analyysin luokittelu perustuu siten aikaisempaan aikalaisdiagnoosien tuottamaan viitekehykseen yksilössä, instituutioissa ja rakenteissa tapahtuneista muutoksista. Analyysirunko on strukturoitu ja aineistosta kerätään vain analyysirunkoon sopivia ilmiöitä, sillä refleksiivisen modernin murros tuottaa kiistatta myös monia muita muutoksen ulottuvuuksia. Samalla testataan aikalaisdiagnoosien tuottamaa teoriaa refleksiiviseksi kääntyvän modernin tuottamista elämänmuutoksista biografisina oppimistilanteina. (Esim. Tuomi & Sarajärvi 2009, 113.)

5.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi tapahtuu pelkistämällä aineisto ohjaamaan tutkimustehtävää. Pelkistäminen tapahtuu erottelemalla erityyppisten elämänmuutosten aiheuttamien biografisten oppimistapahtumien ominaisuuksia. Analyysiyksikkö on ajatuskokonaisuus, josta ilmenee biografisen oppimisproessin tapahtuminen. Tässä tutkimuksessa analyysiyksikkönä ovat muutosmaininnat eli ne teemat, jotka kirjoittaja on nostanut tekstissään esiin. Aineiston ryhmittelyssä alkuperäisilmauksista etsitään samankaltaisuuksia, yhdistetään ne luokaksi ja nimetään ominaisuuden mukaan. Tässä työssä luokkien määrä on kuitenkin yritetty pitää mahdollisimman vähäisenä luokkien luotettavuuden kannalta (Eskola & Suoranta 1998).

Abstrahoinnissa alkuperäisinformaation kielellisistä ilmauksista muodostetaan teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä ja luodaan vastauksia tutkimustehtäviin. Elämänmuutoksen aiheuttajia kuvaavat ulottuvuudet ovat siis 1) parisuhteen kariutumien, 2) sairaus, 3) läheisen kuolema, 4) opiskelu ja 5) työ ja paikka. Biografisen oppimisen luonnetta kuvaavat alaluokat sijoittuvat taas selkeämmin tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä esiin nostettuihin ilmiöihin. Näin ollen alkuperäisilmaukset on redusoitu pelkistetyiksi ilmauksiksi ja pelkistetyt ilmaukset

ryhmitelty alaluokkiin. Tutkimusaineistosta nousee sisällönanalyysin perusteella seuraavanlaisia alaluokkia kuvaamaan tapahtuneen biografisen oppimisen luonnetta: Elinolosuhteiden hallinta, uusien käytännön taitojen oppiminen, sosiaalisten suhteiden hallinta, tekojen hallinta, tunteiden, halujen tai ajatusten hallinta. Alaluokkien luomisen jälkeen ne voidaan ryhmitellä edelleen Alheitin biografisen oppimisen ulottuvuuksien perusteella sosiaalisen prosessin tai identiteetin rakentamisen yläluokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–111.)

Taulukkoon on koottu erilaisten ilmiöiden tuottamia muutoskokemuksia. Näiden kokemusten sisältöjä on pelkistetty tiivistämällä ja pilkkomalla muutoskokemusten sisältämiä ilmauksia. Redusointi johtaa siis induktiivisen analyysitavan mukaisiin alkuperäisestä aineistosta nostettuihin pelkistettyihin ilmauksiin. Kuitenkaan analyysi ei ole puhtaasti induktiivinen, sillä refleksiivisen modernin muutoksen teoreettinen viitekehys (Baumann, Ziehe, Beck, etc.) ohjaa analyysia. Näin ollen analyysitapa on enemmänkin abduktiivinen eli teoriaohjaava, jolloin aineistoa ei tarkastella tyhjästä, vaan edellä mainittujen ideoiden läpi. Havaintojen tekoon liittyy siten jokin a priori -tyyppinen johtoajatus tai johtolanka. Teoriat eivät kuitenkaan itsessään määritä kategorioita, mutta yläluokissa ne voivat olla teorioiden mukaisia, esim. baumanilaisia kategorioita. Tämän ohella olen listannut myös muutostilanteisiin liittyneitä biografisen oppimisen tilanteita, joita käsitellään tarkemmin päätäntöluvussa. Biografisen oppimisen suhteen on tarkasteltu lähinnä sitä, mitä opittiin vaikkapa reflektoimalla.

Taulukko 1 Analyysitaulukko

Biografisen oppimisen luonne					
	Sosiaalinen prosessi / identiteetin rakentaminen				
Elämänmuutos	Elinolosuhteiden hallinta	Uusien käytännön taitojen oppiminen	Sosiaalisten suhteiden hallinta	Tiedollinen	Tunteiden, halujen tai ajatusten hallinta
Parisuhteen kariutuminen	Ilmiötä kuvaavia alkuperäisilmaisuja				
Sairaus					
Opiskelu					
Työ ja paikka					
Läheisen kuolema					

5.4 Tutkimusaineistona elämänmuutoskirjoitusten elämänmuutoskokemukset

Yhteensä tutkittavia kirjoituksia oli 44. Kuusi kirjoitusta jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle, sillä niihin ei liittynyt tunnistettavaa omaelämäkerrallisuutta, kerronnallisuutta tai kokemuksellisuutta. Tekstien taustalla olleen kirjoituskilpailun tehtävänannon laveudesta johtuen osaan ulkopuolelle jätettyjä elämänmuutoskokemuksia sisältyi ansiokas kaunokirjallinen panos, mutta niissä muutosta saatettiin tarkastella hyvin abstraktistilla tasolla – tavallaan sosiaalisesti rakentuneen todellisuuden ulkopuolella. Elämänmuutoskirjoitusten elämänmuutokset on luokiteltu viiteen luokkaan, jotka nousivat esiin tutkimusaineistosta (liite).

Luokittelussa tutkimuksen ulkopuolelle jätettyjä kolmea kirjoitusta on käsitelty edellä luvussa 5.2. Työelämästä irtautuminen ja paikan vaihtaminen on yhdistetty omaksi luokakseen käsittämään laajemmin yksilön irtautumista paikasta työhön tai muuhun elämiseen liittyvänä ilmiönä. Lapsesta luopumiseen liittyvät elämänmuutostapaukset on liitetty kuoleman aiheuttamien muutosten luokkaan, sillä yhtä lukuun ottamatta kaikki luopumiset käsitelivät lapsen kuolemaa. Yhteensä tutkimuksessa tarkasteltiin 35 kirjoitusta. Joihinkin elämänmuutoskirjoituksiin on kuitenkin liittynyt useita muutoksen aiheuttajia.

Elämänmuutoksen aiheuttajia olivat parisuhteen kariutuminen (13), sairaus (10), kuolema (6), työn ja paikan muutos (6) sekä opiskelu (4). Tutkittavia muutoksia oli siten yhteensä 39.

Kuvio 1 Elämänmuutuskokemusten jakautuminen

Luvuissa 5.4.1–5.4.5 on esitelty elämänmuutoskirjoitusten muutuskokemuksia luokittain. Esittelyn tarkoituksena on kuvailla tutkittavan aineiston luonnetta. Esittelyyn on otettu 20 selkeimmin tarinoitunutta elämänmuutuskokemusta. Tässä tutkimuksessa kirjoittajien nimet on muutettu anonymiteetin turvaamiseksi.

5.4.1 Parisuhteen kariutuminen

Liisan elämänmuutuskokemus oli nuorena solmitun avioliiton päättyminen. Hänen kirjoituksensa mukaan avioliiton alkuaika oli ollut onnistunutta ja heille syntyi lapsi. Lapsi oli Liisan ilmentämänä avioliiton täydellistymä, joka vain lujitti parisuhdetta. Kuitenkin avioliitossa alkoi ennen pitkää tapahtua etääntymistä, jonka ulkoinen tunnusmerkki oli molemminpuolinen väsyminen.

Kertojan oma uusi raskaus ja aviomiehen pidentyneet työpäivät muuttivat puolisoiden välisiä suhteita. Liisa tulkitsi epäluulonsa miehen pitkiä työpäiviä kohtaan raskauden aiheuttamaksi epävarmuudeksi, eikä hän kokenut itsellään olevan todellisia mahdollisuuksia pakottaa miestä lähelleen. Liisa huomasi myös rakkaudentunnustusten vähentyneen.

Lopulta mies kertoi olevansa onneton parisuhteessa ja koki olevansa onnellisempi vapaana. Miehen muuttaminen pois kotoa vaimo uskoi edelleen miehen palaavan. Miehen lopullisen eroaikeen paljastuessa nainen koki miehen muuttuneen ja hylänneen ”yhteisen tahdon elää perheenä”. Se, ettei mies oman kertomansa perusteella enää rakastanut vaimoaan ilmeni Liisalle petoksena, jossa mies uhrasi oman vapautensa nimissä koko perheen. Pahinta oli, että mies oli vaimon lisäksi hylännyt poikansa ja vielä syntymättömän lapsensa. Liisa harkitsi välillä myös itsemurhaa, mikä ei kuitenkaan tuntunut sen paremmalta vaihtoehdolta kuin elämän jatkaminenkaan. Miehen velvollisuuksista poiketen hänellä olisi vielä äidin velvollisuudet avioeron jälkeenkin. Jälkeenpäin Liisa koki valtavaksi riskiksi myös sen, ettei hän ollut osannut varautua millään näin nopeaan ja varoittamatta tulleeseen elämänmuutokseen.

Vielä vuosia toisen lapsen syntymän jälkeen ja huolimatta vihastaan entistä aviomiestä kohtaan Liisa edelleen uskoi miehen vielä palaavan kotiin. Toisaalta hän koki parantuneensa avioeron aiheuttamasta elämänmuutoksesta fyysisesti ja tunti olevansa voimistuneempi. Tätä auttoi mahtava tukiverkosto, johon kuuluivat ystävät ja vanhemmat. Ajan kuluessa Liisa sai tietää ex-miehensä uudesta naisystävästä, mikä lopullisesti romutti naisen haaveet miehen kotiinpaluusta. Miehen lopullinen valinta vahvisti naisen käsitystä: ”Ei meidän rakkautemme loppunut yhtäkkiä. En minä tai meidän suhteemme muuttunut. x muuttui. Hän halusi pois”. Muutoksen lopullisuuden ymmärtäminen tuntui naisesta äärimmäisen valtauttavalta – tilanteelta, jota pahempaa tuskin tulisi eteen. Selviytyminen siitä auttoi uuden elämän aloittamisen uudessa paikassa. Uuteen elämään liittyi myös perheen käsittäminen äidin ja kahden lapsen sisältävänä kokonaisuutena.

Niinan elämänmuutoksessa parisuhteen onnen loppu oli alkanut miehen saadessa töitä kaukana kotipaikkakunnalta. Harvoin kotona käyneen miehen vierailuille alkoi olla tyypillistä voimakas alkoholin nauttiminen. Molemmilla oli yhteisessä asunnossa myös omat huoneensa ja yhä useammin nainen huomasi miehensä myös nukkuvan siellä. Naisen kokemana mies ei enää näyttänyt eikä tuntunutkaan tutulta vaan yhä enemmän vieraalta. Molempien erkaantuminen toisistaan sai Niinan hakemaan avioeroa, mikä tuntui äärimmäiseltä epäonnistumiselta ja eräänlaiselta kokeilulta, sillä avioliitto oli kestänyt vasta vähän aikaa. Naisen haaveissa oli ”eroaminen yhdessä”, johon olisi liittynyt tilanteen kollektiivinen selvittely ja avioliiton epäonnistumisen sureminen kahden kesken.

Niina oli kokenut miehensä elämänsä suurena rakkautena, jossa oli pyrkinyt roikkumaan hinnalla millä hyvänsä. Tämän jatkamiseen hänellä ei enää ollut voimia. Jälkeenpäin pohtiessaan nainen huomasi tunnistaneensa tilanteen jo seurusteluaikana, mutta uskoi avioliiton muuttavan miehen. Näin ei kuitenkaan ollut tapahtunut. Vasta eron jälkeen he pystyivät keskustelemaan. Syyn avioliittoon molemmat tunnustivat olleen paha maailmaa pakeneminen. Keskustelussa molemmat pystyivät myös laajemmin analysoimaan sitä, miten he kokivat toinen toisensa. Niina myös pohti omaa minuuttaan suhteessa miehen analyysiin ja mitä ilmeisimmin piti hänen tulkintojaan oikeina.

Kaisan kuvaama elämänmuutoskokemus avioliiton päättymisestä eroon ilmeni pikkuhiljaa tapahtuneena muutoksena. Ainoaksi puolisoita yhteen sitovaksi voimaksi jäi kirjoittajan mukaan vain lapset. Kaisa koki miehensä pahimpana vihollisenaan ja pyrki keskittymään vain omiin töihinsä ja harrastuksiin. Harrastusten kautta hän tapasi naimisissa olevan miehen, jonka kanssa nainen alkoi suunnitella yhteistä tulevaisuutta. Ero omasta avioliitosta osoittautui turhaksi, kun ihastuksen kohde ei suostunutkaan eromaan omasta vaimostaan ja avioitumaan Kaisan kanssa. Suurin syy tähän oli salasuhteen paljastuminen yleiseen tietoon. Kaisa koki tullessa petetyksi ja häpesi omaa ajautumistaan tunteiden valtaan. Ainoaksi selviytymiskeinoksi hän arvioi muuttamisen kokonaan toiselle paikkakunnalle. Elämänmuutosta arvioinut Kaisa piti muutosta opettavaisena kokemuksena. Eletty menneisyys ilmeni muuttamattomana

kokonaisuutena, jota ei voinut pyyhkiä pois. Toisaalta hän joutui tunnustamaan, ettei tunteiden saisi antaa hallita koko elämää. Kaikkiaan Kaisa oppi elämänmuutoksensa ansiosta ”elämään itsensä kanssa ilman apupyöriä”. Tunteiden värittämä välivaihe menneisyydessä oli hänen tulkitsemanaan toista todellisuutta ja jonka aikana tehdyt teot oli tehty ”täyttä ymmärrystä vailla”. Avioeron hän koki itsenäistymisenä ja eheytyminenä, johon hänellä ei nuorena solmitun avioliiton vuoksi ollut aikaisemmin mahdollisuutta.

Raijan elämänmuutoskokemuksessa 35 vuotta kestäneen avioliiton päättymisestä muodostui pakko yksilöllistyä. Prosessina miehen hakema avioero ilmeni Raijalle yksinkertaisena asiana, sillä miehen hankkima asianajaja oli järjestellyt kaiken valmiiksi. Ainoastaan Raijan oma elämä oli järjestettävä uudelleen. Hän joutuikin avaamaan oman tilin, hankkimaan oman luottokortin sekä kännykän ja opettelemaan hoitamaan raha-asioitaan. Myös auton huoltaminen, tankkaus, ruohonleikkuu ja puiden pilkkominen siirtyivät mieheltä Raijan opeteltaviksi. Aikaisemmin hänen päiväänsä oli kuulunut miehen odottaminen töistä kotiin, mutta eronneena hän pystyi hankkimaan myös omia harrastuksia. Erityisesti auton käyttämisen ja ylläpitämisen opettelu antoi Raijan kokemana vapautta liikkua ja toimia aktiivisemmin. Avioero myös aktivoi Raijan kirjoittamaan lapsuudestaan ja elämästään. Lisääntyneet harrastukset toivat mukanaan myös uusia ystäviä. Elämänmuutoksena Raija koki kuitenkin kaiken avioeron mukanaan tuoman pakollisena. Omasta mielestään hän olisi valitessaan jatkanut yrittämistään avioliiton jatkamisen eteen. Pahinta elämänmuutoksessa oli ollut haaveiden hautaaminen, sillä niistä useimpiin liittyi myös entinen aviomies. Myös menneisyyden käsittäminen muuttui, kun myös menneisyyden osana oli ollut entinen mies. Kokonaisuutena elämänmuutos merkitsi oppimista elämään hetkessä, joka oli irrotettu menneisyyden muistoista ja menneisyydessä luoduista tulevaisuuden haaveista.

5.4.2 Sairaus

Sarin elämänmuutos oli sairastuminen aggressiiviseen rintasyöpään. Hoitokeinona hänen toimen rintansa jouduttiin poistamaan ja hän joutui aloittamaan viideksi vuodeksi suunnitellun hoito-ohjelman. Ulkoisesti näkyvän sairauden merkin,

poistetun rinnan, tilalle Sari sai rintaproteesin. Kuitenkin hän koki menettäneen hiukan yli nelikymppisenä naiseutensa. Tämän lisäksi hoitojen aiheuttama hiusten lähteminen pakotti opettelemaan peruukin käyttöön. Hoitojen takia Sari koki myös vanhenevansa ja aistien heikkenevän. Kaikista apuvälineistä ja hoidoista huolimatta hän tunsu tulleen hoidetuksi vain ruumiinsa osalta, ei suinkaan ihmisenä. Epätietoisuus oman sairauden tilasta vain paheni lääkärin kertoessa Sarin olevan terve. Sytostaattihoitoja jatkettiin vain mahdollisten pienten syöpäsolujen tuhoamiseksi. Toipiluutta oli kuitenkin vaikea selittää, sillä ulospäin parantuneen näköisen ihmisen epäiltiin vain laiskottelevan kotona. Viiden vuoden kuluttua hän tiesi tulevansa julistetuksi virallisesti terveeksi, mutta uskoi, että joutuisi elämään koko loppuelämänsä jatkuvan sairauden uusiutumisen pelon kanssa. Syövän sairastaminen sai Sarin miettimään, ettei hän varmaankaan ollut sairastanut ja kärsinyt rankoista hoidoista turhaan. Samalla hän pohti uudelleen, mitä elämällä oikeastaan pitäisi tehdä: jatkaako vanhaan malliin, vai muuttaako elämänsä kokonaan? Syövän sairastaminen avautui Sarille mahdollisuutena aloittaa uusi loppuelämä kokonaan alusta.

Riikan elämänmuutoskokemus oli monikemikaaliylikherkkyyden puhkeaminen 47-vuotiaana. Monikemikaaliherkistymä tunkeutui Riikan elämän kaikille osa-alueille: työhön, harrastuksiin, kotielämään, ihmissuhteisiin, ulkoiseen habitukseen ja selviytymiseen kodin ulkopuolella. Altistuminen hajusteille, huonepölylle, pakokaasuille, lisäaineille rajoitti hänen elämänsä kaikin tavoin ja vei häneltä elämänhalun. Riikka sai masennuslääkkeitä, sairauslomaa ja terapiaa, mutta näistä ei ollut apua. Vaikka monikemikaaliherkistymää ei voitukaan parantaa, Riikka oppi elämään sen kanssa. Tilanteen ehdottomuus pakotti hänet hyväksymään sairauden osaksi itseään. Aktivoiduttuaan ja tutustuttuaan muihin samaa oireyhtymää sairastaviin hän ei enää surrut sairauden vuoksi menettämiään ihmissuhteita tai menetettyä työkykyä. Sairauden hyväksymisen myötä hän koki päässeensä irti myös nyky-yhteiskunnan ulkonäköpaineista. Riikka myös aktivoitui yhteiskunnallisesti ajamaan oireyhtymää sairastavien etua kirjoittamalla yliherkkyysasioista lehtiin sekä laatimalla vetoamuksia hajusteettomuuden puolesta.

Sannan muutoskokemus oli MS-taudin pahenemisvaihe, joka vei liikuntakyvyn lähes olemattomiin. Sairauden aiheuttama kyvyttömyys pitää huolta itsestään tai edes liikuttaa itseään tuntui hänestä ahdistavalta. Pahimmaksi hän koki sen, ettei tiennyt mihin oikeastaan oli matkalla. Hoitajaksot eri hoitolaitoksissa tuntuivat Sannan mielestä muodostuneen koko hänen elämänsä sisällöksi. Myös suhde tyttäreen kylmeni, kun tytär koki äidin keskittyvän vain sairauteensa. Lisäksi Sanna koki menettäneensä sairaalassa intimitteettinsä ja osan identiteetistään, kun hänen tapauksessaan alettiin puhua ensin vammaisuudesta ja sitten vaikeavammaisuudesta. Puolen vuoden kuluttua Sanna pääsi takaisin kotihoitoon kaikkien apuvälineidensä kanssa. Elämä vammaisena vanhassa tutussa kotimiljöössä ei sujunut kitkatta. Pyörätuolielämänsä alussa Sanna pohdiskeli kaikkia niitä asioita, mitä hän ei enää voinut tehdä. Hyväksytyään sairauden osaksi itseään hän pohti niitä asioita, joita hän pystyi tekemään ja keksi myös uusia. Lisäksi hän alkoi opiskella työväenopistossa ja osallistui yhdistystoimintaan, minkä kautta Sanna koki kuuluvansa johonkin. Toisaalta hän tunsi myös ystävyssuhteille olevan enemmän aikaa ja niistä tuli hänen mukaansa entistä merkityksellisempiä.

5.4.3 Kuolema

Martan elämänmuutoskokemuskirjoituksessa käsiteltiin hänen aviomiehensä yllättävää kuolemaa. Läheisen kuolema oli Martan kokemana tapahtuma, joka päätti myös pitkän ja yhteisen avioliiton tuottaman kokonaisuuden. Miehelle suunnatun postin sijaan kotiin alkoi tulla kirjeitä kuolinpesälle. Myös viranomaistahot alkoivat nimittää aviomiestä vainajaksi, eikä hänen oikealla nimellään. Lisäksi Martta huomasi ympäröivien ihmisten ja viranomaisten olleen kiinnostuneen vai siitä, mitä edesmennyt mies omisti. Kaikki muu tuntui Martan mielestä yhdentekevältä. Kuolemaa myös seurasi asunnon vaihtaminen, sillä hän ei enää olisi jaksanut pitää suurta omakotitaloa kunnossa. Myös taloudellisesti Martta koki olevansa pakotettu muuttamaan pienempään asuntoon. Elämänmuutoksena läheisen kuolema toi myös jännitystä siitä, pystyisikö Martta vielä toteuttamaan unelmiaan, vai jäisikö hän miehen kuoleman takia elämään ikuisesti toteutumattomiksi tuomittujen haaveiden kanssa. Martan elämänmuutokseen liittyi paljon luopumista materiasta ja tilasta, jotka olivat

olemassa vain avioliiton takia. Luopuminen pakotti Martan omaan riippumattomuuteen ja oppimaan elämään ilman aviopuolisoa.

Eevan elämänmuutoskertomuksessa elämänmuutoksen aiheutti lapsen keskenmeno. Hänen perheessään oli jo ennestään kolme lasta, mutta keskenmeno sai äidin tuntemaan syyllisyyttä lapsen menettämisestä seitsemännellätoista raskausviikolla. Vaikka perheen arki olikin hoidettava menetyksestä huolimatta, Eeva koki olevansa myös fyysisesti väsynyt, eikä halunnut palata sairaalasta kotiin. Kuolleen lapsen synnyttäminen tuntui hänestä koko ihmisen elämänkaaren läpikäynniltä yhdellä kertaa: syntymä, kuolema, kohtaaminen ja hyvästely täytyi tehdä samalla, kun sairaalassa tehtiin asiakirjat keskenmenosta ja tutkittiin syyt siihen. Vaikka Eeva ei kokenutkaan olevana valmis vielä kohtaamaan elämää, hän huomasi elämän tempaisevan mukaansa. Muu perhe osallistui kodinhoitoon ja Eeva koki purkavansa ahdistustaan neulomiseen. Hyvistä jaksoista huolimatta hänellä oli myös masennushetkiä, joiden aikana hän pelkäsi tulevansa hulluksi. Ulkoisesti surun päätti uusi raskaus ja uuden lapsen syntymä. Silti Eeva hyväksyi keskenmenneen lapsen osaksi perhettään ”enkelivauvana”. Keskenmenosta tuli elämänmuutos, joka opetti hallitsemaan elämää myös vaikeissa käännteissä.

Tarjan elämänmuutoskokemus liittyi nuorena ajautumaansa aborttiin. Tarja oli kotoisin maaseudulta ja elänyt nuoruutensa uskonnollisessa perheessä, eikä hänen sallittu juurikaan olla tekemisissä poikien kanssa. Opiskelujen aloittaminen toisella paikkakunnalla mahdollisti sosiaalisten piirien laajenemisen ja Tarja hankki vanhemmiltaan salassa poikaystävän. Seurustelusuhde päättyi, mutta Tarja huomasi olevansa raskaana. Hän sai myös tietää, että tapailemansa poika olikin naimisissa, ja mies vaati Tarjaa keskeyttämään raskauden ehdottomasti. Jäätymään tilanteessa aivan yksin Tarja koki olleensa pakotettu aborttiin. Hän koki olevansa hylkäysten kierteessä, jossa ensin hänet olivat hylänneet uskavaiset vanhemmat houkutellessaan Tarjan kahliutumaan traditioihin. Pahinta tilanteessa oli Tarjan mukaan se, että hän joutui elämään salaisuutensa kanssa koko loppuelämänsä ja että abortin välityksellä hän tuli estäneeksi kaikkien mahdollisten uusien sukupolvien syntymän. Missään nimessä abortti ei hänenkään tapauksessa johtunut ihmisen pahuudesta, vaan niin epätoivoisesta ja kaoottisesta tilanteesta,

ettei muunlaista vaihtoehtoa ollut olemassa. Tarjalle abortti myönnettiin sosiaalisista syistä, eli siksi, ettei hänellä olisi ollut mahdollisuutta suoda lapelleen normaalia perhe-elämää. Suurempi syy oli kuitenkin Tarjan pelko joutua hoitamaan ja kasvattamaan lapsi yksin. Elämänmuutoksena abortti toi Tarjalle pysyvän epäilyksen oman valinnan oikeudenmukaisuudesta. Nuoruus ja tietämättömyys olivat elämänmuutoksen ainoat selitykset, mutta kokonaisuutena Tarja tulkitsi abortin valintatilanteen enemmänkin kollektiivisena, kuin pelkästään naisen yksityisenä valintana.

Riitan elämänmuutuskokemus liittyi niin ikään epätoivoiseen tilanteeseen, jossa hän joutui harkitsemaan aborttia. Koska Riitalle oli jo nuorena kerrottu, ettei hän koskaan voisi saada lasta, raskaus tuli suurena yllätyksenä. Lapsen isä olisi halunnut elää Riitan kanssa, mutta Riitta ei ollut valmis sitoutumaan mieheen. Abortin kannalle Riitta kääntyi aika ajoin, sillä kukaan muu kuin hän ei tulisi koskaan tietämään lapsesta. Neuvolassa Riitta koki tullessa kohdelluksi puolueettomasti. Häntä ei syytetty huolimattomuudesta ehkäisyn käytössä ja heitä luvattiin myös tukea henkisesti ja taloudellisesti. Neuvolassa aborttia ei kiellettykään, mutta toivottiin Riitan synnyttävän lapsen. Abortin hän koki arvojensa vastaisena. Toisaalta avioliiton tai edes jonkinmoisen parisuhteen ulkopuolella syntyvä lapsi oli Riitan mielestä järkytys hänen uskovaisille isovanhemmilleen, joille hän ei uskaltanut tilanteestaan kertoa. Riitta epäili heidän häpeävän tilannettaan ja pitävän lastaan ”äpäranä”, vaikka elettiinkin jo 2000-lukua. Riitta kuitenkin päätyi pitämään lapsensa ja hyväksymään mahdollisuuden, etteivät kaikki ymmärtäisi hänen ratkaisuaan. Ainakin Englannissa asuva täti ja Riitan ystävä tukivat Riittaa tämän päättäessä pitää lapsensa. Elämänmuutuskokemuksena abortin harkintatilanne pakotti Riitan muokkaamaan arvojaan ja käsittelemään tilannetta hänen omana henkilökohtaisena valintanaan. Vaikka lapsen synnyttäminen yksin aiheuttikin välirikkoja joidenkin uskovaisten sukulaisten kanssa, Riitta koki elämänsä muuttuneen lapsen myötä paremmaksi. Lapsen saamisen myötä Riitan vauhdikas kaupunkielämä vaihtui maaseudun rauhalliseen elämään.

Pauliina kirjoitti elämänmuutospöytäkirjassaan äidin yllättävästä kuolemasta. Pauliinan suhde äitiinsä oli ollut aikuisiän kynnyksellä hyvin kaksijakoinen. Toisaalta hän arvosti äitiään ahkerana työntekijänä ja kotiäitinä, mutta koki äitinsä myös usein pettyneeksi lapsiinsa. Äiti oli usein epäillyt Pauliinan kykyä selvitä elämästään, hankkia työpaikkaa tai perhettä. Tästä syystä äidin kuolema tuntui Pauliinasta helpotukselta, mikä sai hänet kokemaan huonoa omaa tuntoa. Hankalinta oli Pauliinan mukaan selvittää itselleen, kuinka suhtautua äitiinsä kuolleen, kun äiti oli eläessäänkin aiheuttanut niin paljon ristiriitaisia tunteita. Käsitellessään tunteitaan ja nähdessään äitinsä ruumiin sairaalassa Pauliina ei pystynyt käsittämään, kuinka monet sukulaiset ja ystävät heittäytyivät muodollisiksi kuoleman takia ja ”palvoivat ruumista”. Pauliina epäili sukulaisten ihmetelleen selän takana hänen käänteistä suhtautumistaan äitinsä kuolemaan pitäen sitä jonkinlaisena selviytymismekanismina. Pauliina kielsi minkään kukkalähetyksen tai värssyn tuntuneen hänessä, vaan tulkitsi ne uhrilahjoiksi. Myös työpaikallaan Pauliina havaitsi saman keinotekoisin myötätunnon, joka vain huvitti häntä. Vasta myöhemmin Pauliina ymmärsi tunteidensa olevan eräänlaista itsesuojeluväistoa, jonka avulla hän pystyi käsittelemään asiaa. Elämänmuutoksena Pauliina koki äitinsä elämän tuottaneen tietoa, jonka avulla hänenkin tulisi jatkaa omaa elämäänsä ja välttää ne virheet, jotka äiti oli tehnyt. Äidin kuolema oli Pauliinalle elämänmuutos, jonka avulla hän sai välähdyksen siitä mitä hän todellakin on.

5.4.4 Opiskelu

Onervan elämänmuutospöytäkirjassa opiskelulla ja sivistyneeksi tulemisella oli hänen elämänsä kannalta merkittävä rooli. Hänen lapsuuden perheensä oli työläistäustainen ja asui vuokra-asunnossa. Tuolloin Onerva koki sivistyneen väestön parempana, omistusasunnoissa asuvina ja eri tavoin pukeutuvina kuin työläiset. Koulun jälkeen hän meni töihin vaatetehtaalalle, mutta haaveili pääsystä osaksi sivistyneitä ihmisiä. Jouduttuaan irtisanotuksi Onerva alkoi toteuttaa unelmaansa. Pukeutumisellaan ja asuinpaikan valinnallaan hän halusi näyttää opiskelijalta ja hakeutui myös iltakouluun. Iltakoulussa Onerva suoritti oppikoulun ja lukion luokat ja valmistui sukunsa ensimmäisenä ylioppilaaksi 24-vuotiaana. Ylioppilaana Onerva koki kaikkien mahdollisuuksien avautuneen ja

hakeutui yliopistoon opiskelemaan lastentarhanopettajaksi. Opiskelijaelämä toi mukanaan myös uusia ystäviä ja juuri sellaista sivistynyttä ilmapiiriä, jota hän oli aikaisemmin kadehtinut. Opintojen jälkeen Onerva pääsi työskentelemään lastentarhanopettajana ja -johtajana opiskellen edelleen koko ajan. Suoritettuaan lisää arvosanoja yliopistossa hän huomasi tullessa yhä levollisemmaksi ja rauhallisemmaksi. Onerva koki aloittamansa opiskelun luonteeltaan ”elämänpituisena” projektina, joka oli vienyt hänet kauas lähtöpaikasta. Opiskelu oli mahdollistanut hänelle jatkuvan muutoksen mahdollisuuden, jota työvaatetehtaassa ei ollut tarjonnut. Toisaalta Onerva koki opiskelun myötä ymmärtäneen tarkemmin sen, mitä hän osasi ja mitä ei.

Maijan elämänmuutuskokemus liittyi työn ohessa opiskeluun. Maija oli opiskellut nuorena alemman oikeustutkinnon ja työskenteli asianajajien toimistossa. Kuitenkaan hän ei ollut kirjoittanut ylioppilaaksi, eikä hänellä ollut lukion päättötodistusta, mikä tuli esiin myös työpaikalla esimiehen vaihtuessa. Hänen uusi esimiehensä oli kuitenkin kiinnostunut tarjoamaan Maijalle mahdollisuutta suorittaa lukio loppuun työn ohella. Esimies korosti opiskelemisen olevan yrityksen imagon kannalta tärkeää. Vaikka muutamat työkaverit pitivät työn ohella opiskelua kyseenalaisena mahdollisuutena, myös Maijan työaikoja muutettiin paremmin opiskelujen kanssa yhteensopivampaan muotoon. Huolimatta taloudellisesti tiukasta tilanteesta yrityksessä firma lupasi osallistua myös rahallisesti Maijan opiskelujen tukemiseen. Vaikka opiskelun ja työn yhteensulattaminen tuntuikin hänestä aika ajoin kuormittavalta, Maija koki saaneensa työnantajan positiivisesta suhtautumisesta opiskeluun paljon energiaa. Selkeä tavoite ja päämäärätietoinen opiskelu johtivat Maijan ylioppilaaksi tavoiteajassaan. Työpaikalla hän koki alun epäilyistä huolimatta olevansa ”arkipäivän sankari”, joka rohkaisi myös muita jatkamaan opintojaan työn ohella. Toisaalta jotkin työtoverit olivat myös kateellisia Maijalle, joka oli tarttunut työpaikan säilymisen riskiin mahdollisuutena parantaa omaa asemaansa työyhteisössä.

5.4.5 Työ ja paikka

Veikon elämänmuutoskokemuksessa kerrottiin työpaikalla tapahtuneista muutoksista, jotka johtivat Veikon irtisanoutumiseen työstään. Kuusikymmentävuotiaan Veikon vähemmän kokenut alainen oli nimitetty hänen esimiehekseen ja hän koki tulleen ohitetuksi pelkästään ikänsä takia. Pahimpana hän koki pakon luopua työhuoneestaan, jonka uusi esimies halusi sisustaa mieleisekseen. Työyhteisössä alkoi muutenkin ilmetä Veikon mukaan savustamista, jossa hän joutui laajemman ajolahdin kohteeksi. Syytökset häntä vastaan olivat Veikon mielestä tekaistuja ja kaksinaismoralistisia ja niiden ainoa tarkoitus oli perustella henkilöstömuutoksia. Mahdollisuus lähteä työstä jo ennen varsinaista eläkeikää alkoi tuntua Veikosta kiinnostavalta, kun hän huomasi häviävänsä siitä taloudellisesti vain vähän. Irtisanoutumiskokemus tuotti hänelle mielihyvää ja sitä kautta Veikko pystyi nousemaan tilanteen yläpuolelle. Tavallaan irtisanoutuminen oli suunnattu rangaistukseksi yhtiön harjoittamaa henkilöstöpolitiikkaa kohtaan. Samalla se ilmensi yksilön halua osoittaa mieltään nuoruutta ihannoivaa arvomaailmaa kohtaan.

Mikon elämänmuutoskokemus oli jääminen eläkkeelle luokanopettajan virasta. Siirtyminen eläkkeelle tapahtui normaalin eläkeiän saavuttamisen myötä ja oli koko työyhteisön tiedossa. Myös Mikko oli mielestään tiedostanut siirtyvänsä eläkkeelle kolmenkymmenen kahden työvuoden jälkeen, mutta ensimmäinen eläkepäivä ”töksähti hänen eteensä kuin tuonelan portti”. Ensimmäisinä päivinä Mikon oli vaikea keksiä itselleen tekemistä edes muutamiksi minuuteiksi. Eläkkeelläkin hän eli työn rutiinien mukaan ja pohti päivän kuluu työpaikalla. Esimerkiksi lehden hakemisen postilaatikosta Mikko koki kiusallisena, sillä hän ei olisi halunnut selittää kenellekään, miksi oli kotona keskellä kirkasta päivää. Vasta illalla vaimon ja lapsen tulo kotiin palautti Mikon normaaliuden tunteeseen. Ajan kuluessa Mikko ryhtyi kirjoittamaan tarinaa lapsuudestaan ja koki taas tekevänsä jotain hyödyllistä.

Kirsin jääminen eläkkeelle sairaanhoitajan tehtävästä oli myös kauan odotettu elämänmuutos. Töissä ollessaan hän oli usein miettinyt kaikkea sitä, mitä eläkkeelle jäätyään hänen ei tarvitsisi enää tehdä. Pitkän ja raskaan työuran

päätyessä Kirsi koki vapautuneensa kaikista näistä velvollisuuksista, mutta oli erittäin ahdistunut. Moneen viikkoon viimeisen työpäivän jälkeen hän ei poistunut kotoaan eikä tehnyt juuri mitään. Kirsi huomasi ikävöivänsä töihin ja tunsu jopa kateutta entisiä työtovereitaan kohtaan. Hänen mielestään entiset työkaverit eivät ymmärtäneet työelämän hyviä puolia ja ylipäänsä mahdollisuutta elää osana työyhteisöä. Vieraillessaan entisellä työpaikallaan Kirsi kertoi eläkeläisenä olemisen kiireistä eikä halunnut tunnustaa kaipaavansa takaisin työelämään. Todellisuudessa hän huomasi esimerkiksi siivonneensa kauan sitten ja viettäneensä vastikään kolme päivää yöpaidassa eläen pelkällä leivällä ja viilillä. Ainoana lohduttavana asiana Kirsi koki elämän väijäämättömyyden ja pakollisen eläkeiän, joka osuisi aikanaan myös työtovereiden kohdalle.

Miian elämänmuutoskirjoitus käsitteli työelämän eriarvoisuutta ja muuttumista ahdistavaksi. Valmistuttuaan ammattiin Miia muutti pääkaupunkiseudulle ja pääsi assistentiksi toimistoon. Ulkopuolelta tulleen hän ryhtyi havainnoimaan työyhteisön luonnetta, johon hän huomasi nopeasti kuuluvan kieroutta, kaksinaamaisuutta, sovinismia ja patriarkaalisuutta. Miia ystävystyi lähimmän työkaverinsa kanssa ja kuuli häneltä työpaikan kovista tulosvaatimuksista ja hiostavasta ilmapiiristä. Alusta lähtien myös Miia joutui taipumaan ylipitkiin työpäiviin ja joustamaan työtehtävissään vastatakseen esimiehensä korkeisiin odotuksiin. Panostuksistaan hän ei kuitenkaan tuntenut saaneensa minkäänlaista palkintoa. Kolmen vuoden kuluttua Miia sai opetettavakseen juuri koulusta valmistuneen pojan, jonka kuuli saavan parempaa palkkaa kuin hän. Entistä nöyryytetyimmäksi itsensä tuntenut Miia sai lakimiehen avustuksella palkankorotuksen, joka vastasi hänen oppipoikansa saamaa palkkaa. Tästä huolimatta Miia oli jo tehnyt päätöksensä erota firmasta. Alun pelko rajusta päätöksestä vaihtui tyytyväisyydeksi uudesta mahdollisuudesta aloittaa alusta. Miia aloitti uudet yliopisto-opinnot ja ryhtyi toteuttamaan unelmiaan omien tavoitteidensa perustalta. Elämänmuutoksen myötä hän koki päättävänsä itse elämästään, eikä hänen tarvinnut toteuttaa mitään valmiiksi pureskeltua elämänmallia.

Katjan tapauksessa elämänmuutos merkitsi sairauden pakottamaa työn totaalista vaihtamista. 31-vuotiaan perheenäidin, reumasairaana ja hataran koulupohjan omaavan naisen kykenemättömyyttä tehdä lihamiehen työtä pahensi se, ettei sairautta ollut pystytty hoitamaan useista yrityksistä huolimatta. Hän koki olevansa sakkaa, joka näkyi valintana työvoimapolitiittiselle urasuunnittelukurssille. Urasuunnittelukurssin vastoinikäymiset työharjoittelussa lannistivat hänen uskoaan löytää uutta työpaikkaa aloittamatta kaiken aivan alusta. Alusta aloittaminen tarkoitti Katjalle lukio-opintojen aloittamista ja sen jälkeistä opiskelua insinööriksi. Insinööriksi valmistuttuaan hän huomasi olevansa haluttu työntekijä moniin sellaisiin paikkoihin, joihin hän sairaana urasuunnittelukurssin harjoittelijana ei olisi päässyt. Työpaikan vaihtaminen oli Katjalle sairauden takia välttämätön kokemus, mutta yhteiskunnan mahdollistama opiskelu aikuisiällä loi myös monia muita elämänvalintatilanteita.

Tyynen elämänmuutoskokemus liittyi täydelliseen vapaaehtoiseen irtautumiseen työelämästä ja muuttamiseen syrjäseudulle. Tyyne ja hänen miehensä halusivat aloittaa aivan alusta ja muuttivat heille ennestään täysin tuntemattomalle paikkakunnalle ilman omaa asuntoa, työtä tai ylipäänsä mitään sitoumuksia. Tyyne oli työskennellyt aikaisemmin pankkialalla ja edennyt urallaan. Hän oli seurannut Suomen talouselämän ylikuumenemista ja ihmisten holtitonta kulutusta 1980-luvulla aitiopaikalta ja kyllästynyt. Mahdollisuus toteuttaa opiskeluvuosien haave punaisesta tuvasta alkoi olla mahdollinen, kun 1990-luvun lama alkoi orastaa. Tyynen mukaan syy muuttoon ei kuitenkaan ollut itse lama, vaan sen mukanaan tuoma mahdollisuus muutokseen. Sen sijaan muuttoon Suomussalmelle oli vaikuttanut vapaa metsästysoikeus ja rajaton luonto. Elintottumusten suhteen muutos merkitsi omavaraisuutta ja kaiken turhan kulutuksen karttamista. Tyynen mukaan elämänmuutos oli ollut täysin vapaaehtoinen valinta, jossa elintaso ja näkyvä valta vaihdettiin elämänlaatuun ja mielenrauhaan. Nämä määräytyivät heidän omien arvojensa, ei ulkoa asetettujen tavoitteiden pohjalta.

5.5 Tiedon luotettavuuden arviointi

Tutkimusaineistona olevat Elämänmuutos -kirjoituskilpailun elämänmuutoskirjoitukset edustavat tyyliltään ja sisällöltään hyvin erilaisia

ilmauksia koetuista muutoksista. Työn etenemisen kannalta tärkeää on huolellinen tutustuminen aineistoon ja aineiston rajaaminen sellaisiin muutoskokemuksiin, joista löytyy yksityinen ulottuvuus ja joita on mahdollista tulkita suhteessa refleksiivisen modernin aikalaisdiagnooseihin. Hypoteesina on, että eri havainnoitsijoiden kokemukset samasta ilmiöstä muodostavat kokemuksille yhteisen objektiivisen pohjan ja edelleen perustan tiedon luotettavuudelle (Niinistö 1984, 84–87).

Tutkimuksen sisäisellä luotettavuudella eli vastaavuudella tarkoitetaan sitä, että tiedon luonteen tulee pysyä muuttumattomana tutkimuksen kuluessa. Näin ollen tutkijan tulee kyetä tavoittamaan ilmiö sellaisena kuin se tutkittaville ilmenee. Laadullisessa tutkimuksessa nähdään tärkeänä se, että tutkimuksen tuottamat rekonstruktiot tutkittavien todellisuuksista vastaavat alkuperäisiä konstruktioita. Tällä tarkoitetaan nimenomaan konstruktioita todellisuudesta, ei itse todellisuuksia. Tällöin tutkimuksen sisäinen luotettavuus perustuu tarkkaan ja totuudenmukaiseen tutkimusprosessin kuvaukseen. (Tynjälä 1991, 390, Perttula 1995, 45.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen ulkoista luotettavuutta kuvaa termi siirrettävyys. Siirrettävyydessä ei ole kyse tulosten yleistettävyydestä vaan tulosten siirrettävyydestä toiseen kontekstiin. Tulosten siirrettävyys toiseen kontekstiin riippuu tutkitun ympäristön ja sovellusympäristön samankaltaisuudesta. Tässä työssä siirrettävyys ilmenee siirrettävyytenä muutoskokemuksissa kuvatun fenomenaalisen maailman ja teoriapohjaisen noumenaalisen maailman välillä. Johtopäätöstä siirrettävyydestä ei tee yksin tutkimusympäristön tunteva tutkija vaan vastuu sovellutusarvon arvioimisesta tulee myös tutkimustulosten hyödyntäjille. Tutkijan vastuu onkin kuvata riittävästi aineistoaan ja tutkimustaan, jotta lukija voi pohtia tutkimustulosten soveltamista muihin konteksteihin (Tynjälä 1991, 390).

Tämänkaltaisessa laadullisessa tutkimuksessa subjektiivisuus on väistämätöntä. Tällöin on oleellista olla tietoinen siitä, miten tutkijan oma viitekehys vaikuttaa tutkimustyöhön. Tynjälän (1991, 391–395) mukaan tutkijan tulee selvittää

perustellusti tutkimusraportissaan omat taustasitoumuksensa, joiden pohjalta hän on tarkastellut sekä tutkimusaineistoaan että saatuja tuloksia. Periaatteena tulisi olla se, että kaikki henkilökohtainen ja ammatillinen tieto, joka voi vaikuttaa aineiston keräämiseen, analyysiin ja tulkintaan on tuotava esille (esim. Eskola ja Suoranta 2003, 210).

Myönnän oman näkemykseni refleksiivisestä modernista yhteiskunnasta olevan Ulrich Beckin tavoin hyvin varauksellinen ja koen sen tuoman muutoksen niin yksilön, yhteiskunnan kuin instituutioidenkin kannalta varsin negatiivisena. Toisaalta hyväksyn refleksiivisen, notkean tai myöhäisen modernin aikalaisdiagnostikkojen ajatusmaailman vääjäämättömästä kehityskulusta, johon voi vain sopeutua. Lisääntyneiden riskien käsittäminen giddensiläisittäin mahdollisuuksina täyttää useissa todellisissa tapauksissa enemmänkin itsetpetoksen kuin valtautumisen tunnusmerkit. Kuitenkin koen pystyneeni irrottamaan ennakkokäsitykseni varsinaisesta analyysistä, joka tutkittavan aineiston perusteella tuotti voittopuolisesti negatiivisia muutoskokemuksia. Toisen tutkimuksen puitteissa olisi ollut mahdollista myös paneutua muutoskokemusten yleiseen kulttuuriseen vaihteluun ja selvittää, ovatko suomalaisten muutoskokemukset muita kulttuureja selvästi negatiivisempia. Lisäksi biografisen oppimiskokemuksen luonnetta kuvaavissa luokissa osa luokista muodostui abduktiivisen lähtöasetelman mahdollistamalla tavalla hyvin baumanilaisiksi kategorioiksi, mitä olisi mahdollista kritisoida tekijän intentioiden mukaisena tapana nähdä aineistossa haluamansa ilmiöt.

6 ELÄMÄNMUUTOSKOKEMUSTEN LUONNE JA REFLEKSIIVISEN MODERNIN YKSILÖ/YHTEISKUNTA

Tässä luvussa pohditaan kuinka elämänmuutokset koettiin juuri modernisaation perspektiivistä ja sitä, kuinka elämäkokemukset yleensä vaikuttivat muutosten käsittelyyn. Erotuksena moderniin tai teolliseen yksilöön universaalienkin elämänmuutosten kokeminen käsitetään refleksiivisessä modernissa historiallisesti poikkeukselliseksi. Muutoskokemusten luonnetta tutkitaan siitä näkökulmasta, mistä yksilöt ovat halunneet käsitellä muutoksiin liittyvää problematiikkaa. Muutoksen kokemista ja käsittelemistä tarkastellaan kirjoittajan reflektiivisten pohdintojen kautta. Muutoksen käsittely näyttää nostavan esiin jännitteitä, joiden ratkaiseminen pakottaa rankkaan ajatustyöhön. Jännitteet esimerkiksi parisuhteen traditionaalisen riippuvuussuhteen ja refleksiivisen modernin yksilöllisyyden välillä ovat selkeästi juuri tämänkaltaisia pakotteita identiteettityölle ja minäpohdinnolle. Pakotteina ne ovat toisaalta jo itsessään kongnitiivisia prosesseja käynnistäviä ja sinällään oppimisen ilmiöitä. Toisaalta jännitteiden purkaminen ja käsittely elämänmuutoskirjoituksissa voi johtaa biografisiin oppimisprosesseihin, joita käsitellään tarkemmin luvussa 7.

6.1 Parisuhteen päätyminen refleksiivisenä modernina muutokseksena

Parisuhteen kariutuminen on aineiston perusteella merkittävin elämänmuutostilanne. Vaikkei esimerkiksi avioliiton päättymistä tai parisuhteiden kariutumista voisikaan pitää luonteenomaisena piirteenä pelkästään refleksiiviselle modernille, näyttää niiden kokemiseen jälkimodernissa liittyvän paljon aikaisemmasta poikkeavia piirteitä. Modernissa systeemissä seksuaaliseen yksityisyyteen ja ystävyyteen kuului oikeus kumppanin vapaaseen valintaan monista vaihtoehdoista, joita rajoittivat lähinnä sosiaaliset ja psykologiset tekijät. Refleksiivisessä modernissa täydellinen valinnanvapaus näyttää kuitenkin olevan vielä paremmin saavutettavissa, kun yksilöstä on tullut yhä halukkaampi luopua traditionaalisista parinmuodostusta ohjailevista rajoitteista. Giddensin mukaan kestävät seksuaaliset siteet, avioliitot ja ystävyysuhteet ovat nykyisin taipuvaisia lähestymään ”puhtaan parisuhteen” (pure relationship) ajatusta. Modernin

viimeisen vaiheen olosuhteissa puhtaasta parisuhteesta tulee keskeinen tekijä yksilön refleksiivisen projektin onnistumisen kannalta. (Giddens 1991, 87–88.) Elämänmuutoskirjoituksissa parisuhteiden kariutumisen tuottamista elämänmuutoksista kirjoittaneiden kokemuksissa korostuvat ne elämänhallintaan liittyvät piirteet, joiden avulla henkilökohtainen muutoksesta selviäminen on tapahtunut.

Vaihtoehtojen punninta tai tilanteen näyttäytyminen täysin vaihtoehdottomana on ollut tyypillinen parisuhteen kariutumisen tuottama prosessi. Toisaalta muutoskokemuksiin sisältyy runsaasti kuluneen ajan mahdollistamaa laajaperspektiivisempää itsereflektiota ja oman tilan psykologisoitua. Vaihtoehtojen puute näkyy erityisesti parisuhteen kariutumisen alkuvaiheen ominaisuutena. Raskaana oleva nainen koki parisuhteen kariutumisen tuskallisena tilanteena, josta ulospääsyyn ei auttanut sen enempää kuolema kuin elämäkään. Äidin pelko synnyttämisestä ja lapsen kasvattamisesta yksin ilmentää paljolti modernien perhetraditioiden tuomaa painetta, joka myös tässä tapauksessa pakotti ”pohtimaan äitiyden uusiksi”. Suurin ongelma muodostui äidin epäilyistä siitä jaksaisiko hän ”rakastaa syntymätöntä lastaan kaaoksen keskellä”. (”Tanja”.)

Tanjan kokemuksissa parisuhteen kriisi syntyi miehen haluttomuudesta hyväksyä naisen uskoontulo. Mies joi ja käyttäytyi naista kohtaan väkivaltaisesti, sillä hän koki naisen mukaan menettäneensä puolison, ”kun tämä tuli uskoon”. Mies vaati naista valitsemaan Jumalan ja hänen väliltä, mikä johtaa koko perheen pahoinvointiin ja avioliiton kriisiytymiseen. Sukulaisten ja työtovereiden neuvoma avioero ei kuitenkaan ollut naisen mielestä oikea ratkaisu, vaan nainen uskoi rukousten parantavan avioliiton ja palauttavan omaan asuntoonsa muuttaneen miehen takaisin yhteiseen kotiin. Naisen näkökulmasta parisuhteen kariutuminen johti tuskaan, eroamiseen virasta ja oman tutkimustyön lopettamiseen. Naisen kokemana kyse oli valintatilanteesta, jossa avioliittotradition ylläpitäminen voitti vapautuneen ja yksilöllistyneen naisen tarpeet ja oikeudet. Samalla se ilmensi ristiriitaa, johon uskontoelämään liittyvien traditioiden ja normien mahduttaminen refleksiiviseen moderniin yksilön ihanteisiin voi synnyttää.

Parisuhteen kariutumiseen liittyvissä elämänmuutoksissa itsereflektion tarpeellisuus ilmeni myös vaihtoehtojen loputtomana punnintana, joihin sisältyi tarve tutkiskella omaa syyllisyyttä/syyttömyyttä tilanteeseen kuviteltujen ratkaisumallien vaihtoehtoina. ”Syyllisyydessä rypeminen” tarkoitti miestänsä pettäneelle naiselle (”Kaisa”) vaihtoehtoisten toimintapatojen kartoittamista: missä tein väärin, mitä tein väärin? Itsetarkkailun tuloksena nainen päätyi olleensa ”rakkaudenhuuruudessa psykoosissa” loukatessaan ja satuttaessaan toiminnallaan monia ihmisiä. Toisaalta kirjoittajan kokemus muutos parisuhteessa ei tapahtunutkaan nopeasti, vaan ”pikkuhiljaa ja salakavalasti”. Naisen mukaan perhe-elämästä tuli ”ahdistavaa ja ala-arvoista kilpailua ilkeydestä”, jolloin pariskuntaa piti naisen kokemuksen perusteella koossa vain lapset. Perhetradition ylläpitoon liittyikin keskeisesti lasten asema, joiden ”hyvinvointi perheen sisäisellä taistelutantereella” huolestutti naista äitinä. (”Kaisa”.)

Itsereflektiivisiin analyyseihin sisältyi myös paljon ulkoa opittua psykologisoitua parisuhteen kariutumisen syistä. Naisen (”Laura”) kokemana avioero oli johtunut miehen minuuden muutoksesta ja kahdesta erillisestä persoonasta, jotka hän oli havainnut miehellä olevan jo avioliiton aikana. Samoin päättyneen parisuhteen nainen koki jälkeensä ”terapiasuhteeksi”, sillä eron jälkeen mies tarvitsi ”äitiä”. Myös saavutettu taloudellinen hyvinvointi koettiin usein vastakkaiseksi parisuhteen hyvinvoinnin kannalta. Taloudellinen vauraus, hyvä sosiaalinen asema ja ulkomaanmatkat eivät refleksiivisessä modernissa riittäneet pitämään yllä parisuhdetta, jossa ”ulkoiset puitteet täyttivät sisäisen tyhjyyden”. (”Laura”.)

Giddensin analysoimana itsen refleksiivisyyden lisääntymisen tulisi tuottaa tarkempaa ja näkemyksellisempää itsetuntemusta, sillä se auttaa vähentämään riippuvuutta läheisissä ihmissuhteissa. Puhtaan parisuhteen määritelmään kuuluu, että yksilö on parisuhteessakin autonominen ja varma omanarvotunnostaan. Tässä epäonnistuminen merkitsee yleensä Giddensin mainitsemien hidastavien jarrujen olemassaoloa, mikä korostuu läheisriippuvissa (co-dependent) suhteissa. Esimerkiksi ”Tiinan” analysoima aviomiehen ”läheisriippuvuus” ilmeni moderniin parisuhteisiin olennaisena osana kuuluvien ankkureiden puuttumisena, mutta myös samanaikaisena psykologisena kyvyttömyytenä lähteä suhteesta.

Usein hyvin kompleksisista syistä johtuva läheisriippuvaisuus merkitsi riippuvuutta parisuhteesta ja mahdollisesti vain osittaisen psyykkisen toipumisen.

Muutostapahtumien reflektointiin sisältyi usein myös vahvoja tulkintoja miehen ja naisen muuttuneesta asemasta refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa. Yksilöllistymisen ja riippumattomuuden ihanteesta näyttää tulleen uhka myös parisuhteelle, mitkä eivät vielä modernissa yhteiskunnassa kuuluneet parisuhteen tai ainakaan avioliiton instituutioihin. Päinvastoin modernissa ja etenkin esimodernissa korostui avioliiton merkitys taloudellisena järjestelyinä, jossa pariskuntaa sitoi molemminpuolinen riippuvuussuhde. Jätetyn naisen (”Liisa”) kokemuksessa riippumattomuudesta tuli elämänmuutoksen ratkaiseva tekijä, joka pakotti naisen huomaamaan, että ”tuo mies, johon olin niin tulisesti rakastunut, kykeni vallan mainiosti seisomaan omilla jaloillaan ilman minun tukeani. Riippumattoman ja vapautuneen yksilön ihanteesta näyttää tulleen parisuhteelle käännteinen päämäärä: ”vapautesi tähden uhrasit perheemme”. (”Liisa”.) Toisaalta traditionaalisen parisuhteen ”riippuvuussuhde” koettiin myös epärakkautena, jonka takia yhteiselo refleksiivisessä modernissa ei ollut toiminut. Myös avioliiton käsittäminen näyttää muuttuneen traditionaalisesta refleksiivisen modernin sopimusinstituutioksi, josta irtautuminen tarkoitti irtautumista sovitusta perhejärjestelmästä: ”Isä oli sanonut itsensä irti. Hän ei halua meitä enää. Ei halua nähdä lapsiakaan, koska he ovat minun lapsiani, vähän kuin saastuneita”. (”Laura”.)

Ideaalityyppinä Giddensin ”puhdas parisuhde” on refleksiivisessä modernissa myös järjestäytynyt refleksiiviseksi, mikä ilmenee reflektiotarpeen jatkuvuutena ja avoimuutena. Mitä enemmän parisuhde tulee riippuvaiseksi itsestään, sitä enemmän refleksiivisestä punninnasta ja ”kuulustelusta” tulee sen ydinaluetta. Giddensin mukaan juuri puhtaan parisuhteen luontainen itsetutkiskelu liittyy selvästi itsen refleksiivisiin projekteihin. Esimerkiksi kysymys ”kuinka minä oikein voin?”, on suoraan sidoksissa parisuhteen tuottamiin palkintoihin tai kipuun. Edelleen vastaus ”miksi juuri minä?” kumppanin kysymykseen ilmentää samalla yhteyttä minäidentiteetin (self-identity) ja parisuhteen asettamien vaatimusten välillä. (Giddens 1991, 92.)

Suhteessa traditionaaliseen kontekstiin läheiset ihmissuhteet eivät refleksiivisessä modernissa näytä ankkuroituvan ”taloudellisen tai sosiaalisen elämän” asettamiin ehtoihin, vaan ne ovat Giddensin kuvailemia vapaasti kelluvia (free-floating). Giddens muistuttaa erityisesti avioliitto-instituution perinnäisestä luonteesta olla hääparin vanhempien välinen sopimus, johon suurelta osin vaikutti taloudellisten tekijöiden arvioiminen. Vaikka tämänkaltaiset järjestelyt olivatkin historiaa modernissa yhteiskunnassa, määritteli avioliittoa edelleen muun muassa työväestön sisäinen jakautuminen työssä käyviin miehiin ja kotiäiteihin. Refleksiivisen modernin tuottama ulkoisten vaikutteiden väheneminen korvautui romantiikan ja rakkauden syrjäyttäessä aikaisemmat tekijät avioliiton tärkeimpinä motiiveina. Giddensin mukaan avioliitosta tuli yhä enemmän kysymys ”emotionaalisen tyydytyksen vapauttamisesta”. Myös traditionaalista parisuhdetta lujittaneista fundamentaalisista piirteistä, kuten yhteisistä lapsista, tuli refleksiivisessä modernissa ”tehoton jarru” pysäyttämään mahdollista eroprosessia. (Giddens 1991, 89.)

Ajallinen etäisyys erotapahtumaan on lisännyt yksilön kykyä reflektoida muutostapahtumaa syvällisemmin. Itsen tarkastelun ja uuden identiteetin työstämisen kannalta ”eheytyminen” ja ”luottamuksen rakentaminen” koettiin tärkeinä (”Laura”). Monissa tapauksissa erityisesti muutkokokemuksen kirjoittamista paperille pidettiin ilmeisen terapeuttisena tekona, jolla ”kirjoitettiin ulos” kaikki ne tunnetilat, joita muutoin oli hankala käsitellä. Uloskirjoittaminen ei käsittänyt pelkästään parisuhteen aikaisen elämän analysointia, vaan myös varhaista lapsuutta ja nuoruutta koskevien vaiheiden uudelleentutkiskelua sekä itsen ymmärtämistä niistä lähtökohdista. Tältä osin eron tuoma muutkokokemus oli pakottanut laajamittaiseen identiteettityöhön, jonka tavoitteena oli ollut identiteetin laajamittainen eheyttäminen. Usein siihen liittyi tarve hakea selityksiä ja vastauksia kysymyksiin, joiden vuoksi elämä oli mennyt niin kuin oli. Toisaalta kirjoittamisella haluttiin tallentaa omia elämäkokemuksia myös lapsille ja lapsenlapsille jonkinlaisina kertomuksina siitä, kuinka erilaisista elämäntilanteista on oikein selvitty (”Raija”).

Identiteetin työstämiskokemuksina parisuhteen päättymisessä näyttää olleen kyse uudenlaisen minäkuvan käsittelemisestä ja hyväksymisestä. Identiteettityö ilmenee menneisyyden minän tunnistamisena ja roolin nimeämisenä, mutta myös eriasteisena epävarmuutena uudesta minästä. Eronneen naisen ("Katri") kokemana minän käsittely "eronneen" käsitteen kautta sisälsi paljon negatiivista latausta verrattuna aikaisempaan: "ennen olin mitä olin: olin vaimo, rouva, äiti, suhteellisen hyvin koulutettu ja hyvin toimeentuleva". Eronneen käsitteen hän määritteli tarkoittamaan "mokannutta, luuseria, loppuun kulunutta, viallista ja rakastettavaksi kelpaamatonta". ("Katri".)

Sen sijaan naisen jättämän miehen ("Jorma") kokemuksissa jätetyksi tuleminen ilmeni vajavuuden tunteena ja itsetunnon romahtamisena. Poiketen naisten identiteettityöstä mies pyrki palauttamaan eron jälkeisen itsetuntonsa pyrkimällä uuteen parisuhteeseen ja olemalla hyväksymättä uutta eron tuomaa asemaa pysyväksi järjestelmäksi – saaticka identiteettiä lopullisesti muokkaavaksi tilaksi: "olin sanattoman tyytyväinen, koska olin voittanut erostani jääneen vajauden ja itsetuntoni sai täysvoitelun. Olin mies isolla ämmällä, enkä mikään nahjus tai surkimus, kuten Mirkku oli minua puoli vuotta sitten nimitellyt". Uuden parisuhteen myötä myös vanhaa päättynyttä parisuhdetta oli mahdollista arvottaa suhteessa siihen: "Täytyy myöntää, etten ole katunut muuttoani x:n kanssa yhteen ja yhä vähemmän haluaisin palata takaisin y:n [entinen vaimo] hoteisiin, siihen ulkokullattuun kulissiin". ("Jorma".)

Sitoutumisen merkitys on refleksiivisen modernin parisuhteissa olennainen ja juuri se on korvannut esimodernien ihmissuhteiden ulkoiset ankkurit, kuten taloudelliset ja sosiaaliset tekijät. Nykyisessä romanttisessa mielessä käsitetty rakkaus on yksi sitoutumisen muoto, mutta sitoutumisen käsite on refleksiivisessä modernissa paljon laajempi. Giddensin tulkitsemana sitoutunut henkilö on läheisen ihmissuhteen kontekstissa sellainen, joka "tunnistaa moderniin ihmissuhteeseen olennaisesti kuuluvat jännitteet, mutta rohkenee kuitenkin luottamaan siihen ainakin lähitulevaisuudessa – ja hyväksyy sen että ainoat palkinnot ovat niitä, jotka ovat olennaisia parisuhteelle itselleen" (Giddens, 1994, 92).

Erityisesti naisten kokemuksissa eron jälkeinen identiteettityö on parhaimmillaan johtanut vapauttaviin ja valtauttaviin kokemuksiin elämästä yksilönä, irrallaan traditionaalisten parisuhdeinstituutioiden kahleista. Naisten kokemuksissa traditionalisesti miehelle kuuluneiden käytännön askareiden suorittaminen saattoi välittömästi eron jälkeen tuoda osaamattomuuden ja turhautumisen tuntemuksia, mutta näiden taitojen opettelu sen sijaan avasi uusia mahdollisuuksia. Erityisesti auton käyttämiseen ja ylläpitoon liittyvät asiat koettiin välttämättöminä elämänhallinnan kannalta: "Tätäkö en osannut. En autoa tankata. En edes tätä. Ei tästä elämästä tule mitään. Minä en selviä." ("Raija"). Toisaalta auton hallinta ja sen käyttämisen opetteleminen laajensivat erityisesti eronneen naisen liikkumatilaa ja loivat mahdollisuuden esimerkiksi uusien harrastusten hankkimiselle. Edelleen uusien harrastusten koettiin tuovan uusia ystäviä, jotka eivät olleet sidoksissa parisuhteessa eläneeseen, vaan eron myötä vapautuneeseen yksilöön ("Raija"). Tästä näkökulmasta ero ilmeni yksilölle suotuna toisena mahdollisuutena, jossa uusi yksityinen elämä mahdollisti aikaisemmin rajoittuneiden haaveiden toteuttamisen ja uusien taitojen oppimisen. Vaikka kaikkien taitojen oppimiskokemukset eivät olleetkaan miellyttäviä, silti ne koettiin eräänlaisiksi irtautumisvälineiksi normaalista arjesta.

6.2 Sairaudesta refleksiivisen modernin elämänmuutoskokemuksena

Myös sairauden voi kiistatta väittää aiheuttaneen elämänmuutoksia koko ihmisen historian ajan. Refleksiivisessä modernissa sairaudella on kuitenkin erityislaatuinen asemansa. Kirjoittajien kokemusmaailmoissa sairaudet ovat olleet huomattava elämänmuutosten lähde. Vaikka sairaus on epäilemättä muuttanut ihmisen elämää myös aikaisemmin, on terveyden ja sairaudenkin normien asema muuttunut epävarmemmaksi notkeassa modernissa. Sairaudella ei elämänmuutoskirjoituksissa ollut selkeää alkua ja loppua, vaan sairaus seurasi jatkuvana uhkana ja vihollisena, jota vastaan tuli taistella. Useimmin sairauden elämää muuttava vaikutin näkyikin vain yksilön sisälle eikä suinkaan ulkopuolelle. Syöpä silmässä ei haitannut "työtä, harrastamista, läheisten hoitamista ja kiltinä olemista", sillä se ei näkynyt ulospäin. Yhteiskunta huolehti uuden työpaikan hankkimisesta, sopeutumiskursseista ja lasisilmästä, jolloin yksilön tehtäväksi jäi sopeutua näkemään yhdellä silmällä. ("Pirjo").

Identiteettinäkökulmasta sairauden tuoma muutos jäi jopa yksilön yhteiskunnalta itselleen odottamaa määritelmää laimeammaksi: yhden silmän poisto ei aiheuttanutkaan invaliditeettia. Syövän poistamisesta huolimatta terveys ei kuitenkaan palannut, vaan muutoksen tuloksena oli koettu ainainen erilaisuus: ”Se nainen, jolla on syöpä silmässä. Se, jolla on lasisilmä”. (”Pirjo”.) Erilaisuuden tuntemus liittyi myös ennakkoluuloihin ja asettumiseen toisen rooliin: ”Tunnen ihmisten katseet liikkeessani ulkona peruukki päässä” (”Sari”). Toisaalta sairaus saattoi tuoda mukanaan pysyvän ja ulospäin näkyvän muutoksen, kuten vakavan vammautumisen, joka koettiin erilaisuutena ja riittämättömyytenä (”Aino”).

Vammautunut yksinhuoltajanainen koki vammautumisensa heikentäneen hänen mahdollisuuksiaan aloittaa uusi parisuhde. Oman kokemuksensa mukaan hän ei todellakaan ollut ”senssipalstojen kärkipäässä”, eikä hän arvellut kelpaavansa miehille ”kuin muutaman tunnin iloksi” (”Aino”). Sairaudella koettiin olevan myös laajempaa yhteiskunnallista kelpoisuutta heikentävä vaikutus, mikä näkyi esimerkiksi MS-tautiin sairastuneen työttömän nisen kokemuksissa saada uusi ammatti (”Birgitta”). Työmarkkinoilla hän koki olevansa ”lähes käyttökelvoton”: ”Sillä, miten hyvät todistukset minulla on koulusta ja aiemmista työpaikoista, ei ole merkitystä, vaan noilla kahdella kirjaimella on enemmän painoarvoa. MS on yhtä kuin sairauspoissaolot.” (”Birgitta”.) Hänen mukaansa sairaus on ollut toisaalta valtauttava, mutta myös heikentävä kokemus, sillä kamppailu sairauden kanssa oli kasvattanut hänen työmotivaatiotaan, mutta sairaus itse oli suurin este työn saamiselle.

Sairauden voittamisesta ei välttämättä tullut elämänmuutoksen tekijää, vaan sairauden tuottama muutos johti elämäntilanteeseen elää ”sairauden” tai ”erilaisuuden” kanssa (”Pirjo”). Rintasyöpä toi mukanaan ulkoiset muutokset ja niihin totuttautumisen, mutta myös toipiluuden ja havainnon siitä, että ”enhän minä koko aikaa koe olevani sairas”. Vaikka potilas julistettiin viiden vuoden kuluttua sairauden puhkeamisesta terveeksi, ei muutos hänen kokemanaan ollut päättynyt. Elämän käytännöllisen puolen palaaminen vanhoihin uomiinsa tuotti yksilölle kuitenkin tarvetta legitimoida sairauden aiheuttama muutos myös ulkoisesti terveenä yksilönä: ”Välillä mietin mitä haluan elämälläni tehdä.

Jatkaako samaa rataa kuin ennenkin vai muuttaako vielä jotakin? Vai tyytyäkö siihen, että elämä on työssä käymistä, kodinhoitoa, lapsenkasvatusta ja lepoa? Kapinoin mielessäni tätä ajatusta vastaan, täytyy olla jotakin muutakin. En halua huomata käyneeni läpi syöpähoitohelvettä ”turhan” takia. Päätän aloittaa haaveilun ja toteuttaa jonkin hullun haaveen lähitulevaisuudessa.” (”Sari”.)

Psyykkisissä sairauksissa sairauden syyt ja tulevaisuus olikin koettu laajemmiksi ongelmiksi, joita ei pelkällä sairauslomalla voitu poistaa. Tällöin sairaus oli pakottanut pohtimaan uudelleen elämää ja siinä pärjäämistä: ”Ei pelkkä sairausloma poista ongelmaa... Jäin vuorotteluvapaalle, että saisin miettiä uuden suunnan elämälleni”. (”Sari”.)

Useiden vakavien sairauksien yhteydessä yksilöllä vaikutti olevan tarve tai jopa vaatimus jonkinlaiseen henkiseen kasvuun tai muutokseen. Tavallaan yksilö vaati elämältä hyvitystä kokemastaan tragediasta, sillä sairaan elämäkerta ei täyttänyt refleksiivisen modernin hyväkuntoiselle tai terveelle yksilölle asetettuja tunnusmerkkejä. Toisaalta vakavasta sairaudesta aiheutuneet elämänmuutokset ilmenivät enemmänkin ongelmista, jotka liittyivät rakenteiden taholta osoitettuun riskienhallintaan kuin suoranaisesti yksilön riskiin sairastua vakavasti. Näissä elämänmuutuskokemuksissa hoidon koettiin kohdistuvan enemmänkin sairauteen tai ”ruumiiseen” kuin ihmiseen (”Birgitta”; ”Sari”). Refleksiivisen modernin yhteiskunnan kannalta terveydessä on kysymys yhteiskunnan kilpailukyvästä ja tehokkuudesta ja terveyden vaaliminen onkin sairauteen johtavien riskien optimointia. Myös yksilöt odottavat lääkäreiltään vastaavaa. He haluavat ja heillä on oikeus tietää esimerkiksi sairaudesta selviämisen todennäköisyys tilastoilla vahvistettuna (Bauman 2002, 99–100).

Riskienhallinta näkyy myös hoitojen määrän lisääntymisenä, kun lähes jokaisen sairauden hoitamiseen liittyy uusia riskejä, jotka myös on hoidettava. Lisäksi yhä useampien ruumiin ja mielen tilojen ajatellaan tarvitsevan lääkitystä ja hoitoa ja näiden tilojen diagnoosit tuovat yksilölle selityksen terveen normin vastaisesta tilastaan. Elämänmuutuskokemuksissa diagnosoitu sairaus tuotti usein myös mielen ongelmia, joiden selvittäminen mekanisoitui hoitoinstituutioiden harteille: ”Näiden testien ja seurantajakson jälkeen oireet vahvistavat diagnoosiksi

kaksisuuntaisen mielialahäiriön’, lääkäri toteaa. Mietin hetken ja esitän kysymykseni: ’Miten tätä hoidetaan ja kenelle voin soittaa, kun tulee kysyttävää?’”. Pitkäaikaissairauksien tuottamissa elämänmuutoksissa ”sairastaminen on taitolaji”, joka oli opeteltava sairaana elämisen oppimiseksi. Identiteettinäkökulmasta vaikeinta oli ollut hyväksyä se, että ”olen edelleen minä sairaudesta huolimatta”. (”Birgitta”.) Toisaalta sairaudestaan toipuneet (”Aino”) korostivat sairauden merkitystä ”opettavaisena ja henkisesti kasvattavana kouluna”, joka oli pakottanut yksilön muokkaamaan identiteettiään kulloistenkin tulevaisuudennäkymien mukaan.

Esimerkiksi hajuste- ja kemikaaliyliherkkyyden (”Riikka”) aiheuttaman elämänmuutoksen hallintaa voi pitää tyypillisenä sairaudenhallintana refleksiivisessä modernissa. Synteettisten hajusteiden käytön kasvun, ilmansaasteiden ja yleisesti kemikalisoituneen yhteiskunnan aiheuttama monikemikaaliherkistymä oli tila jota ei voi pitää vakavana sairautena, mutta joka kuitenkin teki yksilöstä refleksiivisen modernin yhteiskunnan terveyden ja hyväkuntoisuuden normien vastaisen. Kemikaaliyliherkän tapauksessa sairaus ilmeni juuri yhteiskunnan riskienhallinnan puutteena. Hän itse oli elänyt hyväkuntoisuuden normien mukaisesti: ”pitänyt painonsa kurissa, harjoittanut liikuntaa päivittäin, ollut tupakoimatta ja käyttämättä alkoholia tai päihteitä”. Sen sijaan sairauden syy oli yhteisössä, jossa oli pakokaasuja, katupölyä ja tupakansavua. Monista muista vakavammista sairauksista poiketen kemikaaliyliherkkyyden kanssa eläminen vaikutti ristiriitaiselta aikaisemman identiteetin asettamien ihanteiden kanssa. Kemikaaliyliherkän oli opeteltava elämään ”luomuakkana”, joka ei käytä hajusteita, meikkejä, hiusvärejä, permanentteja, hiuspidennyksiä, tekoriipsiä tai rakennekynsiä. (”Riikka”.)

Yleisesti sairauden tuottamat muutoskokemukset olivat kokemuksia sairauden urautumisesta tai elämän sitoutumisesta sairauden ympärille. Refleksiivisen modernin yhteiskunnan instituutioiden tuottamat laajamittainen hoivapalvelut siirsivät sairauden tehokkaasti rakenteiden käsiteltäväksi, mikä ilmeni kokemuksina ”elämän piirin pienenemisestä” sairaalan ja kodin välille. Sairauden ulkoistamisesta johtuva vieraus näkyi ystävien ja vanhojen ympäristöjen

kaipuuna. Toisaalta entisen elämän ystävyysuhteiden menettäminen ja korvautuminen uusilla oli yleistä. Sairastamisen kokonaisvaltaisuus ("Sanna") ilmeni muutoskokemuksissa hakeutumisena samaa sairautta sairastavien ihmisten läheisyyteen. Kykenemättömyys tehdä asioita sairauden takia koettiin toisaalta aluksi rasisiteena, mutta myöhemmin eräänlaisena valinnan pakkona ja mahdollisuutena tehdä jotakin muuta. Elämä sairauden kanssa ilmeni tässä valossa myös uutena mahdollisuutena, ei suinkaan korvikkeena entiselle elämälle: "Pyörätuolielämäni alussa olin miettinyt, mitä kaikkea en voi enää tehdä. Vasta paljon myöhemmin muistin asiat, joita voin edelleenkin tehdä ja löysin uusia asioita, jotka toivat takaisin elämän mielekkyyden. Eivätkä ne olleet korvikkeita" ("Sanna".)

Sairauden hallintaan liittyvissä kokemuksissa muutos saattoi olla myös voimakkaan valtauttavaa ja yksilöä aktivoivaa. Kansalaisaktiivisuuden tuottajana sairaus toimi erityisesti kemikaaliyliherkän ("Riikka") tapauksessa, jossa kemikaaliyliherkkyydestä kärsivä koki sairautensa puutteellisesti legitimoiduksi. Hänen kirjoituksensa sanoma- ja aikakauslehtiin sekä vetoamukset hajusteettomuuden puolesta ilmensivät yksilön tarvetta tuoda ilmiö julkiseen tietoon ja laajentaa tietämystä siitä.

6.3 Kuolema elämänmuutoksen aiheuttajana refleksiivisessä modernissa

Kuolemalla vaikuttaa olevan refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa aikaisempaa vieraantuneempi rooli. Läheisten kokemana kuolema ei esiinny juuri ollenkaan traditionaalisen sosio-ekonomisen elämänmuutoksena, vaan enemmänkin yksilön refleksiivisenä pakkona pohtia omaa rooliaan läheisen tai puolison kuoltua. Elämänmuutoskokemuksissa kuoleman kohtaaminen traditionaalisen instituutiona sai jopa voimakasta vastustusta. Nuoren naisen kokemana äidin kuolema ilmeni kykenemättömyytenä ymmärtää ja hyväksyä muiden kuolemaa kohtaan osoittamat traditionaaliset rituaalit: "En ymmärtänyt miksi ihmisten piti palvoa ruumista ja heittäytyä muodollisiksi kuoleman takia". Yksilön pakko arvioida uudelleen omaa asemaansa läheisen kuoleman jälkeen johti myös syvällisiin reflektiivisiin pohdintoihin ja lähinnä analyyseihin siitä,

kuinka kuoleman käsittely jakantui yksityiseen ja julkiseen puoleen: "Selän takana he puhuivat, kuinka minä käänsin äitini kuoleman päälaelleen. Päätelivät minun käyttävän sitä selviytymiskeinona surussa, kenties ajattelivat, etten vielä shokissani ollut tajunnut äitini lähtöä". ("Pauliina".)

Läheisen kuoleman kohtaamisessa yksilön reflektiiviset pohdiskelut saattoivat sisältää hyvinkin syvällisiä analyyseja traditionaalisen kuolema-instituution kohtaamisen turhuudesta: "Ehkä omaisten muistaminen oli ihmisistä pakollinen traditio, ikään kuin uhrilahja kuolemalle. Kun sen muisti suorittaa, sai huokaista ja pyyhkäistä hikikarpalon otsaltaan: vielä tällä kertaa se ei sattunut omalle kohdalle". Refleksiivisessä modernissa läheisen kuolemalla näytti olevan oma erillinen ulottuvuutensa myös omaisen työyhteisössä, jossa "Puolitutut katsovat sääliä, kuin minulla olisi tauti, jossa ennuste on kuolettava" ("Pauliina").

Toisaalta läheisen kuolema koettiin eräänlaisena pakottavana elämänhallinnallisena oppimistilanteena. Omaa elämäänsä äidin kuoleman jälkeen punninneen nuoren naisen mielestä kuolemasta oli otettava oppia ja siihen sisältyi eräänlainen opetus siitä, kuinka hänen tulisi jatkaa omaa elämäänsä. Erityisesti läheisen kuolemasta oppiminen liittyi jälkeensä virheiksi osoittautuneiden tekojen analysointiin ja niiden välttämiseen omassa elämässä. Giddensiläisessä mielessä elämänpoliittisten valintojen runsaus oli siten punnittavissa vain lopputuloksista käsin. Ajatellessaan kuolleen äitinsä koko elämänsä tytär ei tarkastellut valintatilanteita kulloisenkin valinnanhetken näkökulmasta, vaan kuolinhetken perspektiivistä. Elämänsä kaaren merkitysten täyttyminen vahvistui vain negatiivisten näyttöjen osalta, eikä äidin elämäkerta tarjonnut tyttärelle juurikaan muuta kuin opetusta elämän vaaranpaikoista. ("Pauliina".)

Voimakkaimmin kuolema näyttää vaikuttaneen yksilön tasolla niihin, jotka ovat elämässään joutuneet kohtaamaan omasta lapsesta luopumisen tai abortin. Abortin suhteen refleksiivinen moderni yksilö näyttää liikkuvan murrostilassa. Abortti ("Riitta") koettiin vahvasti "vaistojen vastaisena" ja traditionaalisen perhetradition tuomitsemana, mutta myös vapautuneen naisen omana yksilöllisenä valintana. Valintatilanteena lapsesta luopumisen käsittelyn voi kuvitella tuottavan yksilölle

äärimmäisen harkintatyön ja todellisuuden, johon väistämättä liittyy rankka identiteettityö ja itsereflektio. Lukuisten valintojen mahdollistamassa refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa abortin valinta on kuitenkin selkeämmin äidin oma ja halutessaan salainen valinta. Yhteisön kannalta abortin kannalle taipuminen koettiin tässä suhteessa helpommaksi. Tavallaan abortin valinta koettiin myös mahdollisuutena valita se todellisuus, jossa lasta ei olisi ollutkaan olemassa: "Välillä olen niin hukassa ja käännyn abortin kannalle. Se olisi niin helppo ratkaisu. Kukaan ei tietäisi, että sinä edes olit olemassa –paitsi tietysti äitisi." ("Riitta".)

Myös refleksiivisen modernin yhteiskunnan rakenteiden perspektiivistä abortti näyttäytyi yksilölle valintana muiden joukossa. Avioliiton ulkopuolinen raskaus tai suunnittelemattoman lapsen saaminen ylipäänsä ei naisten kokemuksissa ilmennyt yhteiskunnan suhteen millään tavoin negatiivisena. Päinvastoin yhteiskunnan instituutioiden koettiin tukevan kumpaakin vaihtoehtoa ja olevan sillä tavoin yksilön oman päätöksenteon ulkopuolella: "Hän [neuvolatäti] ei syyttänyt minua kertaakaan, vaikka olin huolimaton ehkäisyssä" ("Riitta"). Myöskään sosio-ekonomisesta näkökulmasta yksinhuoltajuudesta ei olisi ollut mitään haittaa ja myös henkisellä puolella kumpaakin valintavaihtoa luvattiin tukea: "Hänen mielestään me kyllä pärjätään kaksistaan, niin henkisesti kuin taloudellisestikin. Ei hän kiellä aborttiakaan, mutta toivoo, että synnyttäisin Sinut." ("Riitta".)

Kuitenkin abortin valintaan näyttää liittyvän niin suuri henkinen painolasti, että se koettiin vaikeaksi kantaa aivan yksin. Toisaalta valinnan jakaminen muiden kanssa ilmeni kokemuksena oman minuuden luovuttamisesta toisten muokattavaksi: "Olen saavuttanut henkisen tasapainoni kivun kautta, enkä enää anna minuuttani toisen ihmisen käsiin" ("Auli"). Minuuden ulkopuolisen muokkauksen uhkina ilmenivät erityisesti maaseudulla asuvat vanhemmat sukulaiset, jotka pitivät aborttia edelleen voimakkaan negatiivisena: "He [isovanhemmat] häpeävät kovasti, kun teen sinut yksin. Heidän silmissään olet äpärä, vaikka eletäänkin jo 2000-lukua" ("Riitta"). Toisaalta aborttia harkinneet äidit ("Tarja") olivat pohtineet valintatilannetta myös ulkopuolelta ja jopa

institutionaalisenä kysymyksenä. Eräänlaisena oikeuskysymyksenä abortti ilmeni äidin pohtiessa yksilöiden yhtäläistä oikeutta elämään, jolloin abortin tekeminen koettiin vääränä ja pahana. Toisaalta pahuutta sinänsä ei pidetty abortin syynä, vaan sitä, että muutakaan vaihtoehtoa ei käytännössä ollut: "Ei kukaan pahuuttaan tee aborttia, tilanne saattaa vain olla niin epätoivoinen ja kaoottinen, ettei muuta mahdollisuutta näy" ("Tarja").

Jälkikäteen reflektoituina abortin valintatilanteeseen sisältyviin pohdintoihin liittyi uudelleenharkintaa, joissa valinta sai uudet mittasuhteet: "En käsittänyt, että siinä lapsessa minulla olisi ollut täysi turva ja hänen kanssaan eläminen olisi ollut yksi elämäni täyttymyksistä" ("Tarja"). Varsin traditionaalisin sävyin lasta pidettiin "täytenä turvana" myös vanhuuden varalle ja hänen merkitystään elämän täydentäjänä korostettiin.

6.4 Opiskelu refleksiivisen modernin elämänmuutoksen tuottajana

Useissa elämänmuutoskirjoituksissa opiskelu nousi esiin tavalla tai toisella merkittäväksi koettuna elämänmuutoksen aiheuttajana. Vaikka muodollista koulutusta ja oppineisuutta voisikin pitää modernin yhteiskunnan keinona murtaa traditionaalisia sosiaalisia ja taloudellisia jakautumia, merkitsee se refleksiivisessä modernissa tämän lisäksi yksilön non-formaalia oppimista ja sen mahdollistamaa henkisen pääoman kasvua. Informaalisen oppimisen tuottamiin muutoskokemuksiin sisältyy voimakas traditioiden synnyttämä käsitys varmasta opintiestä ja sen tuottamista työmahdollisuuksista. Opiskelulla vaikuttaa olleen myös vahva arvostus, sillä opiskeleminen mahdollisimman pitkälle koettiin ("Henna") "yhteiskunnan asettamia odotuksia" täyttäväksi tehtäväksi. Muutoskokemuksena opiskeleminen ilmeni myös haluna erottautua tavallisista "pullaa mässyttävistä ja verkkareihin pukeutuvista pulliaisista". Tämä stereotypia koettiin käännteiseksi "hyvän ja arvokkaan ihmisen" elämälle, jonka opiskeleminen teki mahdolliseksi.

Muutoskokemuksissa opiskelun aloittamista lähestyttiin usein negaation kautta pohdiskelemalla käännteistä vaihtoehtoa. Opiskelemisen jättäminen sai yksilön ("Onerva") kuvittelemaan itsensä "väärinymmärrettynä, turhana ja tyhmänä". Kouluun ilmoittautuminen koettiin myös eräänä mahdollisuutena statuksen

nostoon, johon muutoin ei olisi ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia: ”Tiesin, että siitä ei pääse mihinkään, että asuin kaupungin vuokrataloissa, mutta opiskelijana voisin nostaa statustani!” Samaa tavoitetta edisti myös pukeutuminen ja silmälasien osto, jotka statuksen nostokokemuksena ilmensivät sitä, ”miltä näyttää oppinut ihminen”. (”Onerva”.)

Useissa tapauksissa opiskelun aloittaminen koettiin perheen tai suvun traditioiden ylittämisenä ja siten erityisen merkittävänä. 24-vuotiaan naisen (”Onerva”) valmistuminen ylioppilaaksi ensimmäisenä suvussa tuntui hänestä ”riman ylittämiseltä”. Lisäksi opiskelijaelämä oli mahdollistanut tutustumisen uusiin ihmisiin ja yleensäkin kokonaan ”uuteen maailmaan”. Identiteetin työstämisenäkökulmasta opiskelu lukiossa selkeytti opiskelijan käsitystä omista vahvuusalueistaan ja luonteestaan: ”Äidinkielentunneilla minusta tuli esiin ilmaisutaitoinen ja vitsikäs ihminen”. Samalla nainen koki myös erilaisten elämismaailmojen yhteensulauttamisen olevan mahdollista. Aikaisemmin epävarmuutta kokenut nainen tunsu opiskelun myös rauhoittavaksi ja elämää seesteyttäväksi: ”Mitä enemmän opiskelin, sitä enemmän tulin levolliseksi.” (”Onerva”.) Toisaalta työn ohessa opiskeleminen saatettiin kokea äärimmäisen kovaksi ponnistukseksi, mikä merkitsi suurta uhrausta muulta elämältä: ”Elin kaksois- tai jopa kolmoiselämää, opiskelua, ansiotyötä ja kotielämää tilanteiden mukaan”. Toisaalta työyhteisössä opiskelua kannustettiin ja se ilmeni eräänlaisena refleksiivisen modernin yhteiskunnan arkipäivän sankaruutena: ”Huomasin olevani työpaikalla ’arkipäivän sankari’ ja kiitin työkumppaneitani saamastani arvokkaasta tuesta leipomalla heille täytekakun.” (”Maija”.)

6.5 Työn ja paikan vaihtaminen refleksiivisen modernin elämänmuutoksena

Työ- ja asuinpaikka olivat modernissa yhteiskunnassa keskeisimmät elämiseen liittyvät kategoriat. Refleksiivisessä modernissa näistä on kuitenkin tullut yhä epävarmempia ja muuttuvampia kuin koskaan aikaisemmin. Työelämän kasvava epävarmuus, ympäristökatastrofien riskin lisääntyminen ja globalisaatio ovat pakottaneet yksilön hyväksymään työn aikaisempaa heikomman sitoutumisen paikkaan ja aikaan. Työhön tiukasti linkittyneen yksilön elämään liittyy

aikaisempaa aktiivisempi työn vaihtaminen ja siten usein myös paikan vaihtaminen.

Toisaalta paikan vaihtamisesta tuli refleksiivisen modernin tarjoama valinnan mahdollisuus, joka tarjosi tilaisuuden totaalisemmalle elämänmuutokselle. Elämänmuutuskokemuksissa paikan vaihtaminen ilmeni etenkin nuorilla mahdollisuutena vaihtaa yksinkertaisesti maisemaa. Usein muuttamiseen ei nähty liittyvän sellaisia taloudellisia tai sosiaalisia esteitä, joita modernin ajan ihminen joutui kohtaamaan. Sen sijaan rakenteiden mahdollistama tuki elämiselle myös toisella paikkakunnalla teki paikan vaihtamisesta taloudellisesti yhä mahdollisempaa ja yhä useammille. Lisäksi parempi liikkuvuus mahdollisti sosiaalisten yhteyksien pitämisen pitkienkin matkojen takaa: "Toisaalta on ihan mielenkiintoista mennä katsomaan uusia paikkoja ja elämää toisaalle, mä kun olen aina asunut tällä samalla paikkakunnalla" ("Kristiina").

Paikan vaihtamisen aiheuttamat muutuskokemukset näyttäytyvät myös selvinä yksilöllistymiseen ja valtautumiseen liittyvinä kokemuksina. Erityisesti nuorilla oman elämän aloittaminen ja omaan asuntoon muuttaminen ovat tulleet mahdollisiksi yhä aikaisemmin. Nuorten aikaisempaan itsenäistymiseen näyttää vaikuttaneen toisaalta perhetradition murros suurperheistä pienempiin yksiköihin ja toisaalta opiskelun merkityksen korostuminen ja sitä kautta tapahtunut muuttamisen pakko opiskelupaikkakunnille: "Jee, nyt mulla on vihdoin koti! Ihan oma koti, yksiö kerrostalossa keskustassa. Tää on mun ja Osku-kanin pesä". Kuitenkin identiteetin rakentumiskokemuksena omia juuria pidettiin tärkeinä ja niiden koettiin määrittelevän identiteettiä jollain tasolla koko elämän ajan: "Ymmärsin, että juuriani ei voi repiä sieltä, minne ne ovat juurtuneet. Mutta siivillä, jotka elämä Kuusamossa on minulle täyteen mittaansa kasvattanut, pitää lentää". ("Kristiina".)

Kahdessa muutuskokemuksessa muutto kaupungista maalle koettiin eräänlaisena elämäntapavalintana, josta oli haaveiltu kauan. Muuttoon liittyi tavoitteita paremmasta elämänlaadusta ja onnellisesta paluusta lapsuuden maalaismiljööseen. Pyrkimys elinolosuhteiden hallintaan näkyy selvästi esimerkiksi haluna toteuttaa

mielikuvien tuottamia ”idyllisiä” olosuhteita myös todellisuudessa. Muutto kaupungin kerrostaloasunnosta vanhaan omakotitaloon maaseudulle näyttäytyi kirjoittajansa (”Annika”) kokemana mahdollisuutena palata maaseudulle. Aikaisemmin muut kiireet olivat estäneet unelman toteuttamisen kymmenen kaupungissa vietetyn vuoden jälkeen. Kirjoittajan mukaan muuton tarkoituksena oli saada ”kahden ihmisen luovuus liekkeihin”. Elämänmuutoksena muutto maalle ilmeni idyllien toteutumisenä ja kykynä nähdä itsensä ”osana ympäristöä”. Toisaalta kaupungin ongelmat alkoivat vaihtua maaseudun ongelmiin, joiden hallinta edellytti monenlaisten käytännön taitojen opettelua. Maaseudun ongelmat ilmenivät kirjoittajalle alkuun vain kaupunkiasumisen ”itsestänselvyyksien” häviämisenä, joihin useiden erehdysten kautta saatiin vaivattomaksi kuvailtu ratkaisu. (”Annika”).

Maalla asumisen kasvaviin ongelmiin alkoi kirjoittajan näkemyksissä liittyä myös luonnon ”yhteistyökyvyttömyyttä”. Vaikka kirjoittajalla olikin nuoruudestaan kokemusta monenlaisista käytännön askareista, esimerkiksi puilla lämmitettävän leivinuunin käyttö osoittautui vaikeaksi ja johti pettymyksiin. Uunin toistuvat käyttövaikeudet tuottivat kirjoittajalle häpeän tunnetta ja yhteistyökyvytön leivinuuni myytiin lopulta pois. Osaamattomuuden häpeä sai kirjoittajan tuntemaan itsensä kaupunkilaiseksi: ”Mutta kun nuohooja tuli käymään, häpesin taitamattomuuttani ja tarjosin nokikolarille pullakahvit johtaakseni huomion muualle. Siinä me sitten istuimme kahvia hörppien, kasvojen uurteita myöten pikimusta sutari ja kuin pahanteosta kiinni jäänyt kaupunkilainen.” (”Annika”).

Vakavien sisäilmaongelmien vuoksi Annikan elämänmuutos johti takaisin kaupungin kerrostalokolmioon. Paluun ei pitänyt olla lopullinen, vaan ”aikalisa”. Kuitenkin paluussa kaupunkiin näkyi myös tyytyväisyys itsestänselvyyksiä ja vaivattomuutta kohtaan. Idyllinen oleminen osana luontoa muuttui kirjoittajan kokemuksissa turvallisuudentunteeseen ”olla osa yhdyskuntaa”. Vaikka paluusta kaupunkiin tulikin pysyvä, kirjoittaja kuitenkin kertoi jälleen kaipaavansa maaseutuelämän ominaisuuksia. Elämänmuutos toi kirjoittajan takaisin lähtöpisteeseen. Muutoskokemuksesta näkyi turhautuminen niitä taitoja ja tietoja kohtaan, joita kaupunkiolosuhteissa ei enää tarvittu. Erilaisten taitojen

käyttämisen ja hyödyntäminen maaseudulla oli tuottanut tyydytystä, jota kirjoittaja jäi kaipaamaan. ("Annika".)

Toisessa tapauksessa ("Tyyne") muutto kaupungista maalle koettiin eräänlaisena "kulutuskarkuruutena", jonka tarkoituksena oli paeta kaupunkielämää ja työurien määräämää arkitodellisuutta. Tavallaan muuton syyt ilmensivät kritiikkiä työelämän raadollisuutta ja ahdistavuutta kohtaan – toisaalta juuri menestys työelämässä oli mahdollistanut taloudellisesti laadullisen elämänvalinnan toteuttamisen vanhemmalla iällä: "Kulutuskarkuruus on meille vapaaehtoinen valinta. Luovuimme näkyvästä vaikuttamisesta ja elintasosta. Valitsimme elämänlaadun ja mielenrauhan. Elämme omien arvojemme ja ihanteidemme mukaan". ("Tyyne".)

Työelämään liittyvät elämänmuutoskokemukset koskivat lähinnä työelämästä irtautumista. Lähes kaikissa työelämän aiheuttamissa muutoksissa työtä tai laajemmin työelämää kuvailtiin negatiivisesti ja siitä irtautumista positiivisena muutoksena. Toisaalta esimerkiksi yli 50-vuotiaan työssään hyvin menestyneen miehen ("Veikko") kokemukset kuvasivat työelämästä luopumista pakkona, johon ajoivat työelämässä tapahtuneet muutokset. Mies koki tullessa ohitetuksi työyhteisössä pääsääntöisesti juuri ikänsä vuoksi, vaikka hän terveytensä ja osaamisensa puolesta olisi ollut oikeutettu vielä etenemään urallaan: "Joku sanoi, että maailma on nelikymppisten, eikä meidän ikäisillämme tyypeillä, joilla on toinen jalka haudassa, ole muuta kuin lypsylehmän virka" ("Veikko"). Sen sijaan miehen entinen, huomattavasti nuorempi alainen, nimitettiin hänen esimiehekseen. Oman tarpeettomuuden ja kyvyttömyyden kokemus laajentui myös työn ulkopuolelle. Tämä johti miehen pohtimaan identiteettiään eläköitymisen kynnyksellä: "Terveen paperit terveysasemalta, viisaan paperit viranomaisilta ja Finlandia-hiihto ensi viikonloppuna, eivät sellaiset ole eläkkeelle lähdössä". Sen sijaan mies havaitsi olleensa työpaikallaan vain "ravunsyöttinä", joka oli haluttu imeä kuiviin. ("Veikko".)

Mielekkäissä työelämän irtautumiskokemuksissa ("Kirsi") esimerkiksi eläkkeelle jääminen koettiin odotettuna ja positiivisena muutoksena, mutta pidemmällä

aikajänteellä muutkokokemuksiin saattoi liittyä ikävää ja kaipuuta: "On ikävä työtovereita, joka ikistä kaikkine kummallisuuksineen, joitakin enemmän kuin osasi odottaa". Tavallaan työelämästä näyttää pitkän työuran aikana tulleen niin voimakkaasti yksilön elämäkulkua muovaava tekijä, ettei siitä irtautuminen sujunutkaan odotetun helpolla tavalla. Kokemus eläkkeelle jäämisen valinnan paremmuudesta ilmenikin toisaalta ristiriitaisena kateutena edelleen työskenteleviä kohtaan, mutta toisaalta myös haluna saada muutkin ymmärtämään varhain eläkkeelle jäämisen hyvyys: "Minun käy työtovereita kateeksi. Ja suututtaa, kun he eivät tarpeeksi ymmärrä omaa hyvänsä" ("Kirsi").

Toisaalta eläkkeelle jäämiseen liittyi muutkokokemuksena paljon kulttuurisesti opittuja eläkkeellä olemisen ominaisuuksia, joita haluttiin pitää yllä. Kiireestä puhuminen ilmensi selvää tarvetta legitimoida oman valinnan hyväksyttävyyttä ilmentämällä uutta rooliaan yhteisössä eräänlaisena toiminnallisena eläkeläisenä. Toiminnallisuuden korostaminen näkyi myös itse tiedostettuna pakkona kertoa kiireistä muille. Todellisuudessa kiireisyys tai ahkeruus eivät kuitenkaan realisoituneet. Sen sijaan kiire-puheen taakse hautautui täysin päinvastaisten kokemusten todellisuus: "Jäi tunnustamatta, että edellisen kerran siivosin jouluksi. Ja että viime viikolla, kun mies oli Lapissa, vietin kolme päivää yöpaidassa ja söin pelkkä leipää ja viiliä" ("Kirsi"). Tavallaan työelämään liittynyt protestanttinen työmoraali ei enää eläkkeellä ilmennyt kuin puheen tasolla ja sen tuottamien traditioiden rikkominen näytti jopa tuottavan mielihyvää: "En ole ajatellut. En mitään kahteen vuoteen, roikkunut vain, päivästä toiseen saippuasarjojen ja kotitöiden rytmittämässä arkipäivässä. Työtön, työtön, sairas, sairas, sairas, työtön". ("Katja".)

7 MITÄ MUUTOKSISTA OPITTIIN? - REFLEKSIIVISEN MODERNIN ELÄMÄNMUUTOKSET BIOGRAFISEN OPPIMISEN MAHDOLLISUUKSINA

Tässä luvussa elämänmuutoskokemuksia tarkastellaan potentiaalisina biografisen oppimisproessin tilanteina. Muutoskokemukseen on ajateltu liittyvän yksilön mahdollisuus tai pakko opetella uusia taitoja ja tietoja. Näiden taitojen ja tietojen oppimista on tässä tutkimuksessa pidetty välttämättömänä juuri refleksiiviseksi kääntyvässä modernissa yhteiskunnassa, jossa elämänmuutokset ovat aikaisempaa yleisempiä ja rajumpia ja niiden kokijana myös yksilö on muuttunut. Ensin tarkastellaan muutoksiin sisältynyttä biografisen oppimisen potentiaalia ja sitä, minkälaisen tietojen ja taitojen oppimiseen elämänmuutoskirjoitusten muutoskokemukset liittyivät. Sitten elämänmuutoskokemuksia pohditaan modernisaation aikalaisdiagnostikkojen esiin nostamien kategorioiden näkökulmasta korostamalla juuri yksilössä tapahtunutta muutosta. Lopuksi punnitaan ajatusta elinikäisestä refleksiivisestä oppimisesta, joka näyttää olevan viimeisimmän modernin yksilön kohtalo. Rajujen muutosten modernisaatio näyttää siirtäneen oppimisen painopistettä arkipäivän oppimiseen ja tiedostamattomien resurssien hyödyntämiseen.

7.1 Muutoskokemusten mahdollistamat biografiset oppimisprosessit

Biografinen oppiminen ilmeni elämänmuutoskokemuksissa muutoksen työstämisen aiheuttamana erilaisten tietojen ja taitojen oppimisena. Oppimisprosessi oli tavallaan itsessään muutoksen ymmärtämistä ja hallintaa, eikä sitä olisi voinut tapahtuakaan ilman muutosta tai transitiota. Muutoksen aiheuttamaa oppimista oli saattanut tapahtua jo elämänmuutoksen tapahtumahetkellä, mutta useissa tapauksissa biografinen oppimisprosessi oli selvästi käynnistynyt, kun muutoskokemuksia oli pohdittu uudelleen ja kirjoitettu Elämänmuutos-kirjoituskilpailun teksteihin. Oppiminen yksilön elämänselityksestä oli siis toisaalta interaktiivista ja sosiaalisesti rakentunutta, mutta toisaalta se myös noudattaa logiikkaa, jonka on muovannut kokemusten biografisesti kerrostunut rakenne. Elämänmuutoskirjoitusten muutoskokemuksissa biografinen

oppiminen ilmeni usein identiteetin rakentamiseen tai identiteettityöhön liittyvänä prosessina. Tällöin esiin nostettu elämänmuutostilanne oli pakottanut yksilön työstämään minäkuvaansa tai ymmärtämään paremmin toimintaansa. Aktiivista biografisten oppimisresurssien hyödyntämistä voi juuri tästä näkökulmasta pitää tässä ajassa jonkinlaisena välttämättömyytenä, sillä yksilön tasolla refleksiivisyys näkyy juuri jatkuvana muutostarpeena itsessä.

Elämänmuutosaineistossa biografinen oppiminen näytti liittyneen vahvasti elämänhallinnallisten taitojen oppimiseen. Elämänhallinta on tässä työssä ymmärretty kuvaukseksi ihmisen kohtaamista vaikeuksista ja kuormittavien tilanteiden käsittelytapoina. Kokemuksissa elämänhallinta oli resurssi, jolla yksilöt pystyivät vaikuttamaan omaan tilaansa. Elämänhallinta merkitsi kiistatta myös intentionaalista toimintaa, joka tähtäsi hyvinvoinnin saavuttamiseen käsittelemällä muutostilanteita. Tässä valossa elämänhallinta voisi olla myös selviytymistä (coping), jossa elämää kuormittavat negatiivisena koetut elämänmuutokset ilmenevät yksilön voimavaroja uhkaavina tapahtumina tai tilanteina. Toisaalta elämänhallintaa voi itsessään pitää empowerment -tyyppisenä voimaannuttavana tai valtaannuttavana toimintana (Seppänen 2010, 30–34).

Kirjoitettujen elämänmuutuskokemusten tuottama biografinen oppiminen oli useissa tapauksissa liittynyt yksilön kykyyn kohdata vaikeita tilanteita ja käsitellä niihin liittyviä ahdistavia kokemuksia. Tällöin oppiminen oli tuottanut yksilölle parempaa kykyä selviytyä myös uusista vastoinkäymisistä. Ulkoisella elämänhallinnalla on haluttu viitata aineellisesti ja henkisesti turvatuun asemaan tavoittelemiseen, jolloin siihen vaikuttaa merkittävästi esimerkiksi sukupuoli, koulutus tai ammatti. Siihen kuuluvat myös kulttuuriset arvostukset, eli kaikki se, mitä yleisesti pidetään hyvän elämän päämäärinä ja elämän tapoina. Sisäinen elämänhallinta taas viittaa yksilön kykyyn sisällyttää elämäkertansa myös vaikeat puolet. Tällöin elämänhallinta ilmenee aktiivisena sopeutumisenä muuttuneeseen tilanteeseen tai toisaalta myös pyrkimyksenä hallita koettua turvattomuutta.

Ulkoisia elämähallintataitoja tuottanut biografinen oppiminen liittyi monissa tapauksissa erityisesti opiskelun hyödyllisyyteen hyvän elämän tuottajana. Muutoskokemuksena opiskelun aloittaminen ilmeni selkeänä ja miltei ainoana perustana taloudellisesti turvatus ja yhteiskunnallisesti arvostetun elämän saavuttamiselle. Toisaalta ulkoisiin elämähallintataitoihin saattoi kuulua myös elämän tietoinen järjesteleminen vastaamaan ulkoisia odotuksia. Näin oli esimerkiksi naisella, joka halusi pukeutumisellaan viestiä parempaa sosiaalista asemaa ja hyödyntää tätä elämässä menestymisessä. Poiketen esimerkiksi Aaron Antonovskin (Feldt 2000) koherenssinäkemyksistä, hyvä ulkoinen elämähallinta saattoi elämänmuutoskirjoitusten valossa merkitä myös yleisten kulttuuri-ihanteiden murskaamista ja non-konformisuutta. Eritoten lapsesta luopumiseen ja parisuhteen kariutumiseen liittyvissä muutoksissa biografisen oppimisen tulokset olivat usein johtaneet hallintakeinoihin, joissa muutosta oli haluttu käsitellä nimenomaisesti traditioiden vastaisena ja kapinallisena prosessina. Abortin valinneet äidit olivat prosessoineet muutosta laajemmin yksilön omilla valinnanmahdollisuuksilla kuin kulttuurisilla tekijöillä. Tässä valossa opitut elämähallinnalliset taidot eivät tuottaneetkaan traditioiden edellyttämää ja valmiiden moraalisten arvostusten tuottamaa valintaa, vaan enemmänkin ne on nähtävä yksilön mahdollisuutena hallita omaa kehoaan ja itseään ohi kulttuuristen arvostusten. Samalla yksilöllistyminen itsessään näyttäytyi eräänlaisena opittuna elämähallinnallisena sivutuotteena.

Enimmäkseen elämänmuutoskirjoitusten muutoskokemukset tuottivat sisäiseen elämähallintaan liittyviä taitoja. Koettujen elämänmuutosten hyväksyminen osaksi omaa elämäkertaa oli ilmeinen merkki sisäisten elämähallintataitojen oppimisesta. Oman biografian hyväksyminen ja tunnustaminen epätäydellisenä tai epäjohdonmukaisena oli selvä identiteettityön tulos, jossa elämänmuutos pakotti yksilön punnitsemaan elettyä elämää ja tehtyjä valintoja refleksiivisesti. Identiteettinäkökulmasta biografinen oppiminen oli tässä suhteessa pakottanut oppimaan niitä taitoja, joilla jatkuva identiteetin muutos on ylipäänsä yksilön käsiteltävissä. Eräällä tavalla sisäiset elämähallintataidot on nähtävä alistumisena yksilön välttämättöminä sopeutumiskeinoina yhteiskunnan rakenteissa ja instituutioissa tapahtuviin muutoksiin.

Refleksiivisen modernin tuottamat institutionaaliset muutokset erityisesti perheen, parisuhteen ja läheisen kuoleman traditioissa ovat pakottaneet yksilön Giddensin ja Ziehen kuvailemaan itsereflektioon. Elämänmuutoskirjoitukset onkin giddensiläisessä mielessä tulkittava yksilön kannalta välttämättöminä taitona järjestellä omaa elämänsä ja sulauttaa negatiiviset muutoskokemukset osaksi eheää kertomusta. Muutoskokemuksia lukiessa muutos näyttäytyi säännönmukaisesti suhteessa odotettuun ja traditionaaliseen vaihtoehtoon. Kokemuksena muutos oli siten olemassa vain aikaisemmista arvoista ja konventioista erillisinä elämänsä poikkeamina. Vaikkapa parisuhteen kariutumista kuvaavissa muutoskokemuksissa muutoksen käsittely itsessään oli usein merkinnyt myös ymmärrystä tai alistumista refleksiivisen modernin arvoille avioliitossa tai yksilön vapauksissa.

Riskinäkökulman valossa toisen riippumattomuuden hyväksyminen osaksi avioliittoinstituutiota oli merkinnyt myös parisuhteen riskien kasvua tai ainakin muuttumista toisenlaisiksi. Verrattuna moderniin yksilöllistyminen näyttää ulottuneen myös parisuhteeseen ja yksilöllistymisen houkutukset refleksiivisessä modernissa ilmenivät usein kulttuurin tuottamina pakkoina tai oikeuksina ottaa omaa aikaa, olla riippumaton, vapaa ja kykenevä toimimaan itsenäisesti. Toisaalta ne olivat myös nykyajan hyveitä, joihin parisuhteen oli sopeuduttava. Keskinäisten riippuvuussuhteiden väheneminen oli selkeintä erityisesti taloudellisissa yhteyksissä ja tämän ymmärtäminen merkitsi myös naisten mahdollisuutta riippumattomuuteen. Taloudelliseen riippuvuussuhteeseen liittyen myöskään yhteiset lapset eivät enää toimineet parisuhteen riskiä pienentävänä tekijänä. Lisäksi rakkauteen ja tunne-elämään liittyvät riippuvuudet jouduttiin elämänmuutoskokemuksissa hyväksymään jatkuvasti liikkuviksi ja alituista reflektiota vaativiksi suhteiksi, joissa elettiin jatkuvassa valintatilanteessa. Näin ollen biografinen oppiminen merkitsi parisuhteen riskien kasvun tunnistamista ja omaksumista elämänsä hallinnan välineeksi. Epävarmuuden kanssa elämisestä tuli tietynlainen taitolaji myös refleksiivisen modernin parisuhteissa.

Työelämän muutoksiin liittyvät kokemukset voi niin ikään tulkita elämänsä vaiheiksi, joissa elämänsä hallinta ilmeni oppimisena sopeutua nopeisiin muutoksiin

ja ulkoisen tehokkuuden vaatimuksiin. Työelämästä irtautuminen koettiin usein kyvyttömyytenä vastata työyhteisön uusiin toimintamalleihin ja ajatteluun, jota aikaisemmin ei olisi pidetty arvostettavana. Erityisesti kosketus itseen koettiin kadonneeksi, koska se mikä ennen oli ollut työyhteisössä arvostettua, ei ollut sitä enää. Työelämän muutosta ja elämönhallintaa tutkineen Taru Feldtin (2000) mukaan juuri kosketus omiin tunteisiin ja kokemuksiin on yksilölle paras tapa olla juuri sitä, mitä hän on. Tältä osin työelämässä tapahtuneilla rajuilla muutoksilla on ollut selkeästi myös yksilön kannalta vieraannuttava rooli. Työstä irtautumiseen oli usein liittynyt pakko punnita identiteettiä uudelleen työelämän ulkopuolisena. Tässä suhteessa sillä, oliko työelämästä irtautuminen tapahtunut vaikkapa eläkeiän saavuttamisen tai irtisanomisen seurauksena, ei näyttänyt olevan väliä.

Paikan suhteen refleksiivinen moderni näyttää tuottaneen yksilölle enemmänkin valinnan mahdollisuuksia kuin pakkoja. Asuinpaikkaan ja elämäntapaan liittyvät valinnat olivat elämänmuutoskokemuksina varsin elitistisiä ja niihin liittyi taloudellinen tai muuten elämäntilanteeseen sopiva mahdollisuus irtautua pahaksi koetusta aikaisemmasta elämästä. Aikaisemman elämäntavan tai paikan huonous ilmeni selvästi baumanilaisen riskiyhteiskunnan ilmiöissä, mutta näiden elämänmuutosten käsittely johti usein oppimaan enemmän myös itsestä kuin varsinaisen muutoksen onnistumisesta. Joissakin tapauksissa elämänmuutoksena ollut life-style-valinta muutti kokijan minäkuvaa. Toisaalta muutos saattoi osoittaa valinnan epäonnistuneen muutokselle asetettujen harhakuvitelmiin ja illuusioiden osoittautuessa virheellisiksi. Toisaalta toteutettu elämäntapavalinta saattoi osoittautua odotusten mukaiseksi. Kuitenkin onnistumisiin liittyi usein kuitenkin varsin suuria uhrauksia, joiden eteen elämänmuutoksen tekijät olivat tehneet paljon töitä.

Myös elämänkulkuun vakiintuneet paikan vaihtamiset olivat elämänmuutoskokemusten perusteella johtaneet biografisiin oppimisprosesseihin. Erityisesti opiskelujen takia muuttaminen toiselle paikkakunnalle oli tärkeä vaihe nuoren itsenäistymisen ja identiteetin rakentumisen kannalta. Taloudellisesti melko helpoksi muuttunut valinta muuttaa jo nuorena pois kotoa ja aloittaa oma

elämä tuotti kiistatta myös uusia elämänhallinnallisten taitojen oppimispakkoja yhä nuoremmille. Tähän vaikutti myös traditionaaliseen perheen sisäisten siteiden löytyminen, kun vanhempien holhous ja vaikutusmahdollisuudet muualla elävään opiskelijalapseen heikentyivät.

Elämänmuutostokemukset olivat tyypillisesti pakottaneet yksilön myös tulemaan tietoisemmaksi itsestään. Minäkäsitys yksilön itsestään muodostamana jäsentyneenä, yhdenmukaisena ja tietoisena käsittehavaintona muodostui ympäristöstä saatujen kokemusten ja niiden tulkinnan kautta. Muutoksen aiheuttaman reflektioprosessin tai laajemmin identiteettityön tuottama minätietoisuuden tila näyttää useissa tapauksissa olleen epämiellyttävä, koska siihen liittyi paljon oman riittävyyden ja suoriutumisen kyseenalaistamista. (Korpinen, E. 1990. 8.) Minätietoisuuden lisääntymisessä oli usein kyse myös oman epätäydellisyyden hyväksymisestä. Täydellisestä aikuisuudesta kirjoittaneen Hennan kuvaamana ”osaksi identiteettiä kietoutuneen perfektionismin” voittaminen oli eräänlainen portti aikuisuuden hallintaan. Hennan tapauksessa sairauden aiheuttama elämänmuutostilanne pakotti yksilön laajentamaan minätietoisuuttaan. Refleksiivisen modernin yhteiskunnan odotukset koulutuksen ja fyysisen olemuksen suhteen olivat hänen mukaansa luoneet ”vääristyneen ajatusmaailman”, jonka hän myöhemmin joutui korjaamaan. Identiteettityönä muutostokemuksen työstäminen ilmeni ”aivosolujen räikkäämisinä” ja pohdintana siitä, miksi ylipäänsä pitäisi olla täydellinen. Biografisena oppimiskokemuksena minätietoisuuden kasvu paljasti kirjoittajalle myös ne mekanismit, joilla perfektionismi oli pysynyt osana identiteettiä. (”Henna”.)

7.2 Refleksiivisen modernin yksilö ja oppimisen pakko

7.2.1 Yksilöllistymiseen liittyvät muutokset

Julkinen ei valloittanutkaan yksityistä sfääriä, vaan notkeassa modernissa yksityinen tunkeutui julkiseen. Julkinen etu koskee velvollisuutta ”näytellä yksityiset draamat julkisella näyttämöllä” (Bauman 2002, 89). Esimerkkien, neuvojen ja opastuksen etsimisestä on tullut yksilölle pakkomielle. Ne eivät kuitenkaan tyydytä yksilöä kauaa, sillä mahdollisuuksien rajaton määrä johtaa

turhautumiseen kaikkien tavoitteiden saavuttamattomuuden äärellä. Pakko muuttuu pakkomielteeksi, jossa itsetarkoitus ei enää ole päämäärän saavuttaminen vaan itse halu. Halu on objekti itselleen. Shoppailu laajenee kauppojen ulkopuolelle elämänesimerkkien ja -ohjeiden etsintään. Elämänpolitiikan koodi juontuu Baumanin mukaan shoppailemisen käytännöstä (Bauman 2002, 92). Notkean modernin ihmiselle ominaisempaa kuluttaa kuin tuottaa. Kuluttamisen ympärille organisoitunutta elämää ohjailevat viettelykset, halut ja toiveet, ei enää normatiivinen säätely. Yleinen riippuvuus ostamisesta (kuluttajariippuvuus) on yksilöllisen vapauden edellytys ja edellytys ”omistaa” identiteetti. Identiteetinkin rakentaminen voidaan suorittaa vain massatuotteilla. Identiteetin vanha merkitys pysyvyytenä ja rajallisuutena muuttuu. Identiteetin etsiminen on ”notkean jähmettämistä” ja identiteetit näyttävät pysyviltä vain välähdyksenomaisesti.

Loputtomien mahdollisuuksien maailmassa eläminen on Beckin ja Baumanin kuvaamana yksilön loputonta siirtymistä yhä parempiin vaihtoehtoihin. Mahdollisuuksien rajattoman määrän ylläpitäminen edellyttää, ettei niistä tule koskaan jäykkää todellisuutta, vaan ne pysyvät notkeina ja tuottavat uusia mahdollisuuksia. Elämänmuutoksen aiheuttajana vapaus tulla miksi tahansa on refleksiivisessä modernissa tyypillinen. Vapautuminen aikaisemmin yksilöä määrittäneistä instituutioista kuten perheestä tai luokasta saatavilla on ollut mahdollista rakenteiden muutoksen vuoksi. Tulla joksikin ilmeni elämänmuutoskirjoituksissa yleensä merkityksessä tulla joksikin muuksi, kuin mitä aikaisemmin oli ollut tai mitä muut sukulaiset tai ystävät olivat. Joksikin tuleminen oli tyypillisesti merkinnyt oppiarvon saavuttamista (”Tiina”), viran ja oman kodin hankkimista (”Aino”; ”Pirjo”), äidiksi tulemistä ilman mahdollisuutta saada omia biologisia lapsia (”Anna”) tai tulemistä aviopuolisoksi. Elämänmuutoksena joksikin tulemiseen näytti kuitenkin liittyvän Baumanin ennakoima karvas jälkimaku, jolloin joksikin tullut ei ollut enää oma itsensä. Identiteettiprosessin päätös ei välttämättä johtanutkaan vapauteen, vaan ahdistukseen.

Joksikin muuksi tulemisen korostuminen merkittävänä elämänmuutoksen aiheuttajana ilmentää refleksiivisen modernin yksilölle aiheuttamaa rankkaa

identiteettityötä, joka syntyy rajoittamattomista mahdollisuuksista tulla joksikin muuksi kuin mitä on. Modernin joksikin tuleminen tarkoitti tulemistä sellaiseksi, jonka määrittelivät ennalta esimerkiksi sukupuoli ja luokka. Muunlaisen identiteetin rakentumiselle ei enää tämän jälkeen ollut tarvetta tai ylipäänsä mahdollisuuksia. Refleksiivisen modernin työstettävä identiteettinäkökulma näkyi elämänmuutoskirjoituksissa elämäkerran mosaiikin uudelleenkoostamisena, jossa erilaisille ”identiteettikokeiluille” etsittiin paikkaa ja merkitystä oman elämäntien osana. Toisaalta elämäkerran uudelleenkoostaminen ja ajallinen etäisyys oli mahdollistanut myös identiteettikokeilujen arvioimisen jälkeensä kasvattavana tai kehittävässä vaiheena. (”Pirjo”.)

Joksikin tulemisessa näkyi paradoksaalisesti myös se, että joksikin tullut on yhä epätietoisempi minäkuvastaan: ”Ennen tiesin mitä olin: olin vaimo, rouva, äiti, suhteellisen hyvin koulutettu ja hyvin toimeentuleva. – – Nyt olen, niin mitä olenkaan?” Erityisesti avioeron tuottama elämänmuutos ilmeni epäonnistumisen ja häpeän käsittelemisenä juuri niissä tapauksissa, joissa avioero ei ollut oma, vaan toisen valinta. Eronneeksi tuleminen oli juuri aviopuolisoiden välisen riippuvuussuhteen purkautumista, jossa riippumattomaksi itsensä tehnyt osapuoli saavuttaa päämääränsä irtautumalla, mutta toinen osapuoli tulee eronneeksi tahtomattaan. Toisaalta eronneeksi tullut on pakotettu hallitsemaan elämäänsä eronneena ja muokkaamaan identiteettiään uudelleen ja uudelleen vastaamaan uutta asemaansa yhteisössä. Samalla uuden statuksen hyväksyminen osaksi minuutta avasi ne mahdollisuuksien maailmat, joita refleksiivinen moderni eronneelle tarjosi. (”Katri”; ”Raija”; ”Kaisu”.)

Myös sairaan identiteetti on refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa aikaisempaa moniulotteisempi. Sairautta ei enää käsitellä määrällisesti tai laadullisesti rajatuksi ilmiöksi, vaan enemmänkin matemaattisesti laskelmoitavaksi riskiksi normaalielämälle. Toisaalta rakenteet turvasivat mahdollisimman pitkälle sairauden kohtaavan yksilön elämän tavanomaisuuden ja sairauden ulkoisen peittämisen erilaisin järjestelyin. Invalidi-identiteetin sijaan sairauden kanssa eläminen koettiin elämisenä erilaisuuden kanssa. Henkisen kestävyuden sijaan sairauden merkitys elämänmuutoksen laukaisijana ilmeni

enemminkin fyysisenä ongelmana, jonka hoitaminen mahdollisimman ennalleen koettiin ulkoistetusti yhteiskunnan tehtäväksi. Refleksiivisen hyvinvointiyhteiskunnan kokemus ilmeni sairauden suhteen eräänlaisena uuskartesiolaisena ajatuksena hengen ja ruumiin erillisyydestä. Ruumis oli enemmänkin yhteiskunnan tuottava osapuoli, jonka ylläpito nähtiin kuuluvaksi yhteiskunnille ja työntäjille. Kemikaaliylikin tapauksessa hyvinvointiyhteiskunnan pilaama ruumis oli ilmeisin esimerkki siirtää vastuu yhteiskunnan tuottamasta sairaudesta myös sen niskoille. Henkinen puoli oli selvemmin yksilön omaa aluetta, mutta myös siihen olisi elämänmuutokseksissa haluttu ulkopuolista hoitoa ("Riikka").

Erityisesti Baumanin (1996) korostamana refleksiivisen modernin yhteiskunta "ruokkii enemmänkin jäsentensä kykyä kuluttaa kuin tuottaa". Kulutusta eivät enää ohjaa normit, vaan viettelykset, koko ajan kasvava halu ja toiveet. Kuluttajan "ruumiista" irtautuminen näkyy etenkin 1990-luvun lamasta elämänmuutoksensa perustan saaneilla. Kulutuskarkuruuden taustalla oli kokemus 1980-luvun lopun suomalaisesta yhteiskunnasta, jossa rahataloutta vapautettiin. Rakenteiden muutoksesta johtunut luottojen helppo saatavuus toi mukanaan lähes rajattomat kulutusmahdollisuudet.

Puolison kuoleman jälkeinen elämänhallinta näyttäytyi usein muutoksena, jossa leskeksi jäänyttä odotti raskas identiteettityö ja oman elämän hallinta jälleen yksilönä, ei niinkään parisuhteen toisena osapuolena. Refleksiivisessä modernisaatiossa kuolema on siirtynyt pois perheinstituutiosta ja leskeksi jääneiden kokemusmaailmassa kuolema ilmenee enemmänkin rakenteisiin sitoutuneena tappiona. "Kotipesästä" tuli "kuolinpesä", jota hallittiin perheen ulkopuolelta. Puolison kuoleman aiheuttama identiteetti-projekti pakotti tarkastelemaan yhdessä elettyä elämää kokonaisuutena ja tekemään yhteenvetoja. Usein se myös pakotti irtautumaan yhteisistä paikoista, kuten omakotitalosta siksi, että ne olivat osa yhteistä. Toisaalta leskeksi jääneet olivat voineet kuvitella puolison kuoleman tuottavan heille yksilöinä toisia mahdollisuuksia "tehdä sitä mistä on aina haaveillut", mutta toisaalta unelmienkin hallintaan sisältyi skeptinen

epäily siitä, että ne haaveet olivat olemassa vain ”loppumatkan” odottamista varten, eivätkä suinkaan tulleet koskaan toteutumaan. (”Martta”.)

7.2.2 Emansipatoriset muutokset

Emansipatoriikalla on tässä yhteydessä haluttu viitata yhteiskunnasta vapauttamiseen: itsensä tuntemiseen vapaaksi kahleista, jolloin mikään ei hankaloita yksilön parhaaksi katsomiaan tekoja. Tasapaino maailman ”todellisuuden” ja omien tavoitteiden välillä liittyy niin ikään emansipatorisiin tavoitteisiin, kuten myös subjektiivinen ja objektiivinen vapaus. Traditionaalisen yhteiskunnan luokkajako syntyi sivutuotteena, koska tehokkaaseen minän rakentamiseen ei ollut kaikilla yhtäläisiä mahdollisuuksia. ”Luokat erosivat toisistaan sen mukaan millaisia identiteettejä niille oli tarjolla ja mitä mahdollisuuksia niillä oli valita tarjokkaiden joukosta sopiva”. Sen sijaan refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa tarjolla on ”seuraleikkejä”, joissa rooliaan voi vaihtaa. (Bauman 2002, 44.) Jäsentensä sovittaminen yksilön rooliin oli modernin yhteiskunnan tavaramerkki, mutta tästä kehitys on kulkenut kohti vapautumista yhteisöllisistä riippuvuuksista ja valvonnasta. Yksilöllistymistä tai individualisaatiota voi emansipaationäkökulmasta pitää perustellusti yksilön kohtalona, ei valintana.

Mahdollisuus kouluttautumiseen ja opiskeluun ilmeni monissa elämänmuutuskertomuksissa vapauttavana muutoksena. Opiskeleminen koettiin mahdollisuutena irtautumiseen ja erottumiseen suvusta, jossa ”vieläkään ei ollut ketään ylioppilasta” ja toisaalta mahdollisuutena irtautua asemasta ja paikasta, johon tulevaisuus muussa tapauksessa näytti johtavan (”Tiina”). Toisaalta mahdollisuus valita oppimattomuuden ja oppineisuuden välillä aiheutti identiteettityön kaltaista pohdintaa oman emansipaation oikeutuksesta. Usko omaan kykyihin, epäily mahdollisuuksien riittävydestä ja mielikuva opintoihin liittyvästä menestyksestä vahinkona saattoi johtaa jopa pakkoon olla huomaamaton: ”en suinkaan hetkeäkään ajatellut, että olisin ollut jotenkin hyvä. Sellainen ajatus on häivähtänyt mielessäni ohimenevästi vasta vuosia myöhemmin ja paremminkin muodossa: olisin voinut olla hyvä. – – jos olisin pärjännyt

paremmin yliopistossa, olisin saattanut erottua. Joku professori olisi saattanut muistaa minut ja jopa odottaa jotain. Kamalaa!” (“Tiina”.)

Irtautuminen perheeseen ja parisuhteeseen liittyvistä traditioista tuotti myös syyllisyyden tunnetta. Kihlauksen purkaminen ”ison talon pojan” kanssa oli muutos, jonka hintana oli ”silmätikuksi joutuminen”. Irtautuminen kuitenkin mahdollisti opintojen aloittamisen ja itsenäistymisen. Emansipatoriseen valintaan liittyi kaksintaistelu maatalon emännän roolin ja virkanaisen uran välillä. (“Pirjo”.) Myös identiteettinäkökulmasta keskeistä oli valinnaisuus ja tehtäväluonteisuus. Valintatilanteesta suoriutuminen oli yksilöllistymisen mukana siirtynyt kokonaan yksilölle.

Perhetradition murtuminen ilmeni emansipatorisessa valossa myös aviopuolisoiden keskinäisissä riippuvuussuhteissa. Koulutuksellaan itsenäi vapautuneeksi tuntenut nainen koki miehensä riippumattomuuden häiritsevänä tekijänä. Naisen aikaisemmin kokemalle roolille hoivata ”kaikkia kohdalle sattuneita surkimuksia” ei ollut enää tarvetta, vaikka hänen ”läheisriippuvaisuudeksi” analysoimansa ominaisuus olisi pitänyt säilyä myös aviomiehellä: ”Koin järkyttäviä hetkiä huomattessani, että tuo mies, johon olin tulisesti rakastunut, kykeni vallan mainiosti seisomaan omilla jaloillaan ilman minun tukeani.” (“Tiina”.) Vapauden tunteminen vaikutti refleksiivisen modernin parisuhteessa jopa ristiriitaiselta traditionaalisen perhekäsityksen kanssa, sillä ainakin baumanilaisessa mielessä vapauden tunteminen tarkoittaa, ”ettei mikään hankaloita aiottuja tai kulloisessakin tilanteessa parhaimmaksi katsottuja tekoja” (Bauman 2002, 24).

Parisuhteen uhkana ”riippumattomuus” toisesta on refleksiivisen modernin tuottama mahdollisuus. Aikaisemmin yhdessä pysymisessä oli kyse keskinäisestä sopimuksesta ja riippuvuudesta, mutta nykyinen sitoutumattomuus on yksipuolista (Bauman 2002, 179). Erityisesti Tiinan kokemuksissa toisen saavuttama riippumattomuus vaikutti salaa suunnitellulta petokselta. Riippumattomuuden tilan savuttaminen oli tullut yhä helpommaksi, kun avioliitto tai yhteiselo vakituisen elämäkumppanin kanssa ei ollutkaan enää taloudellisesti

välttämätöntä. Riippumattomuus ei myöskään enää uhannut jälkikasvun taloudellista hyvinvointia yhteiskunnan turvaverkkojen tukiessa yksinhuoltajaa ja hänen huollettavakseen jääneitä lapsia. Tässä valossa esimerkiksi Beckin kuvaamassa työelämän muutoksessa näkyvä riippumattomuus ja epävarmuus olivat refleksiivisessä modernissa ulottuneet myös avioliittoon ja parisuhteisiin. Myös erossa kysymys ei enää ollut niinkään ”lähtemisestä”, vaan siitä, että toinen osapuoli oli ”sanonut itsensä irti” yhteisestä järjestelmästä. (”Katri”.)

Itsensä vapauttaminen ilmeni parisuhdekriisien tuottamina elämänmuutoksina, joilla pyrittiin vapautumaan liikkumista rajoittavista kahleista. Toisaalta vapautuminen oli ollut tulosta refleksiivisen modernin purkamasta illuusiosta ylimmistä päämääristä tai saavutettavista täydellisyyden tiloista, joihin varhaisen modernin perheinstituution lujuus saattoi perustua. Gerhard Schulzen ajattelun mukaisesti refleksiivisessä modernissa kyse on epävarmuudesta, jossa päämääriä ei tiedetä, kun taas perinteisessä modernissa epävarmuudessa ei tiedetty keinoja päämäärien saavuttamiseksi (Schultze 1997, 49). Toisaalta myös rakenteissa tapahtuneet muutokset ovat korostaneet yksilön mahdollisuuksia. Yksilöllistyminen on osaltaan muuttanut varhaisen modernin sääntöjä ja yksilöllistymisen myötä yksilöillä on oikeus pysyä erilaisena ja valita vapaasti ”omat onnellisuuden mallinsa ja itselleen sopiva elämäntyyli”. Kuitenkin elämänmuutostilanteiden valossa näyttää siltä, että yhä suurempi osa ihmisten ajasta tai koko elämä kului päämäärävalintoja suunnitellussa. Lisäksi avioliiton ja perheen kaltaisten instituutioiden voi nähdä rajoittaneen yksilön mahdollisuuksia ajaa omia yksilöllisiä päämääriään ohi yhteisten päämäärien. (Bauman 2002, 40, 77.)

Tarve henkilökohtaisen vapauden saavuttamiseen nähtiin usein myös syynä ”uhrata perhe” ja poistaa sen ”tarkoitus” (”Liisa”). Eroamiseen liittyvissä elämänmuutoksissa emansipatorinen intressi oli selkeästi ollut vapautua parisuhteesta, jossa ei rakastettu niin kuin ”parisuhteessa pitäisi”. Yksilön kokemuksissa se liitettiin myös yksilölliseen onneen, jonka ylläpitäminen esimerkiksi avioliiton kustannuksella koettiin refleksiivisessä modernissa yksilön oikeudeksi (”Liisa”). Perheissä nainen koki parisuhteen kriisin uhkana

yksinhuoltajuudesta, joka toisaalta kokemuksessa osoittautui turhaksi. Ystävistä koostuva ”tukiverkosto” oli useissa tapauksissa korvannut murtuneen perheinstituution turvan. Lisäksi myös yhteiskunnan rakenteet olivat muuttuneet mahdollistamaan yksinhuoltajuuden taloudellisesti, mikä ilmeni yksinhuoltajuuden uhan muutoksena ja erityisesti naiselle aikaisempaa parempana mahdollisuutena ”uuden elämän” aloittamiseen.

7.2.3 Aikaan ja tilaan liittyvät muutokset

Tyypillisesti aikaan ja tilaan liittyvissä muutoksissa on refleksiivisessä modernissa kyse yksilön jäsenyydestä riskiyhteiskunnassa, jossa yhteisöjen jäsenyys on ostettavissa. Elämänmuutokseen liittyy usein halua muuttaa toiseen paikkaan, jossa yhteisön ongelmien odotetaan poistuvan tai muuttuvan toisenlaisiksi. Urbaanin elämän hallinta ja kohtelias välinpitämättömyys, jossa yksilö voi esiintyä julkisessa roolissaan (Sennett). Aika on myös irtautunut tilasta ja siitä on tullut enemmänkin väline.

Annikan kokema elämänmuutos vaikutti johtaneen omien elämänarvojen punnintaan erityisesti suhteessa aikaan ja tilaan. Biografisena oppimiskokemuksena muutos oli tuottanut kirjoittajalle identiteetin rakentumiseen liittyviä prosesseja, jossa ”paluu” juurille merkitsi paluuta omien aikaisempien kokemusten perusteella syntyneeseen ideaaliin elämästä maaseudulla. Elämänmuutoksena muutto takaisin maalle ei ollut kirjoittajan kokemana pakotettu, vaan lähinnä mahdollisuus, johon oli varaa tarttua. Sen sijaan muutto pakotti kirjoittajan punnitsemaan uudelleen maaseudun ideaalin ja koetun realismin välisiä eroja, kun itsestänselvyyksien puute ja asumisongelmat kävivät ylitsepääsemättömiksi. Toisaalta kirjoittaja osoitti oman paradoksaalisen suhtautumisensa maaseudun kaipuun ja siellä asumisen mahdollisuuden välillä. Elämänmuutos kiteytyi kirjoittajan kokemana valintana ”kaupunkilaisuuden” ja ”maalaisuuden” välillä. Kummassakin oli hyväksyttävä omat ennalta määrätyt elinolosuhteet. Muutoksesta oppiminen ilmeni aikaan ja tilaan liittyvän paradoksin jäsentymisenä ja ymmärtämisenä, muttei varsinaisesti sen ratkaisemisena.

Muuton kaupungista maalle voi nähdä Baumanin tavoin yksilön pyrkimyksenä ostaa jäsenyys yhteisöstä, joka oli viimeinen jäänne ”vanhoista hyvän yhteiskunnan utopioista”. Elämänmuutoksien utopia edustaa parempaa elämää, parempia naapuruussuhteita ja rinnakkaiselon tuomaa turvaa. Yhteisöllinen yhteiselön tunne tarkoitti useissa maallemuuttoon liittyvissä elämänmuutoksissa erityisesti lapsuusvuosien paikan ja ajan palauttamista. (Baumann 2002, 114.) Toisaalta paluu kaupunkiin ”vieraiden ihmisten yhteisöön” osoittautui monessa muussa suhteessa idylliä miellyttävämmäksi vaihtoehdoksi. Kerrostalonaapureihin liittyvä vieraus, menneisyydettömyys ja tulevaisuudettomuus ilmeni ylipäänsä tarpeettomuutena tuntea naapureitaan, sillä kaupungissa näiden olemassaololla ei ollut mitään tekemistä oman selviytymisen kanssa (”Annika”).

7.2.4 Työhön liittyvät muutokset

Refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa työ on irtautunut ruumiista ja pääomista, eikä lihasvoimaa enää tarvita. Työn suhteen raskas moderni on muuttunut kevyeksi moderniksi. Notkeassa modernissa pääomien ja työn vuorovaikutus on hävinnyt ja raskaan kapitalismin pitkistä aikaperspektiiveistä on siirrytty lyhyisiin. Tämä näkyy erityisesti Beckin kuvaamana työn riskiyhteiskuntana, jolle on ominaista työn epävarmuus. Joustavuus on merkinnyt lyhyitä työsuhteita, työn vaihtuvuutta ja sitoutumattomuutta ammatti-identiteetteihin. Tätä epävarmuutta vastaan ei kuitenkaan voi taistella kuten aikaisemmin, sillä epävarmuus on luonteeltaan yksilöllistävää. Tällöin yhteinen etu muuttuu hämäräksi ja uhkaavaksi. Kuten monessa muussakin suhteessa, lyhytjänteisyys kuvaa hyvin myös työtä refleksiivisessä modernissa.

Elämänmuutoskirjoituksissa työelämän epävarmuuden lisääntyminen ilmeni elämänmuutoksina, joissa työelämään oli liittynyt entistä enemmän työntekijän aseman heikentymiseen ja epätasa-arvoon liittyviä tunteita. Työn ja yksilön suhde oli vieraantunut ja johtanut yksilön kohtaamaan työelämän ”turistina” (”Miia”). Myös työntekijöiden keskinäinen solidaarisuus oli tullut tarpeettomaksi, kun juuri mitkään työelämän uhat, huolet ja pelot eivät kumuloituneet yhteiseksi asiaksi tai niillä ei Baumanin sanoin ollut yhteistä osoitetta. Päinvastoin

refleksiivisen modernin työelämä suosi täysin modernille työväenluokkaiselle puolustustaistelulle päinvastaista elämänstrategiaa. (Bauman 2002, 178.) Työyhteisön kyvyttömyys toimia kollektiivisesti ilmeni työpaikalla työntekijöiden klikkiytymisenä ”yläasteen” tavoin kilpaileviin leireihin, jotka pelkäsivät toisiaan.

Työnantajan odotukset työntekijän panosta kohtaan nousivat usein koviksi, eikä työntekijän huomautuksiin töiden määrän lisääntymisestä kiinnitetty mitään huomiota. Myös työajan todellinen hallinta oli siirtynyt työnantajalle, jonka vastustaminen tässä asiassa olisi tulkittu kirjoittajan kokemaksi kysymykseksi ”kyvykkyydestä hoitaa tehtäviään”. Työelämän muuttuessa epävarmemmaksi ja joustamattommaksi työelämään liittyvissä elämänmuutoskertomuksista löytyi myös merkkejä muutoksista, jotka mahdollistivat työuran totaalisen vaihtamisen sairauden pakottamana. Toisaalta esimerkiksi masennusta voisi yleisen käsityksen valossa pitää hyvinkin selvänä refleksiivisen modernin tuottamana kansanterveysongelmana, mutta toisaalta juuri masennuksen tutkiminen ja masennuksen tunteminen itsessään antoivat osaltaan vastauksensa vaikkapa juuri individualismin ja yksilön autonomian problematiikkaan, kuten Raija Julkunen (2008, 12) huomauttaa.

7.3 Elinikäinen biografinen oppiminen

Ajatuksella elinikäisestä oppimisesta on haluttu korostaa oppimisen laaja-alaista tulkintaa ja arvostusta sivistisyhteiskunnassa. Kokonaisuutena sillä on viitattu kaikkeen elämän aikana tapahtuvaan oppimiseen kehdestä hautaan. Aikaisemmasta koulukeskeisestä näkemyksestä poiketen nykytutkimus on korostanut elinikäisen oppimisen muita puolia; vapaa-ajalla, työssä ja elämässä yleensä tapahtunutta oppimista. Tälle arkipäivän oppimiselle on ominaista informaalisuus, satunnaisuus ja kiinteä yhteys erilaisiin elämäntilanteisiin (Aittola 1998).

Elämänmuutosaineiston tarkastelu osoitti, että yksilön refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa kokema elämänmuutos johti refleksiivisiin prosesseihin. Koetut muutokset pakottivat yksilön punnitsemaan uudelleen identiteettiään ja soveltamaan muutoskokemuksen aikaisempaan elämäkertaan. Lisäksi

muutoskokemusten käsittely saattoi johtaa biografiseen oppimisprosessiin, jossa yksilön muutoksen käsittelemiseksi tekemä työ muodosti biografisen oppimisresurssin. Biografinen oppiminen ilmeni tyypillisesti elämänhallinnallisten taitojen ja itsetuntemuksen kehittymisenä. Notkeassa modernissa yhteiskunnassa jatkuvasta muutoksesta näyttää elämänmuutoskirjoitusten valossa tulleen arjessa oppimisen moottori, joka ei pelkästään mahdollista, vaan myös pakottaa yksilön jatkuvaan ajatustyöhön elämänhallinnan ja identiteetin uudelleenarvioimiseksi. Tältä osin refleksiivisen modernin aikalaisdiagnostikkojen ilmentämät havainnot yksilön tasolla tapahtuneesta yksilöllistymisestä, emansipoitumisesta ja vaikkapa valtautumisesta on toisaalta tulkittavissa myös laajemmin arjen oppimisprosessien tuloksina. Vaikuttaakin, että biografisten oppimisresurssien hyödyntämisellä on oma erityislaatuinen asemansa juuri refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa.

Teollisessa ja modernissa yksilöllä ei ollut edellä esitetyn kaltaista tarvetta biografisten resurssien hyödyntämiseen, sillä hitaasti muuttuvat yhteiskunnan rakenteet ja vahvoihin traditioihin perustuvat instituutiot tekivät myös yksilön elämänmuutoksista helpommin hallittavia ja ennakoitavampia. Myöskään tarvetta jatkuvalla identiteettityölle ei ilmennyt, kun elämä oli varsin pitkälle predestinoitunut kehdosta hautaan, eikä ”elämänpoliittisia” valinnanmahdollisuuksia juuri ollut. Toisaalta tilannetta refleksiivisessä modernissa voisi kuvailla vähemmän kohtalokkaalla tavalla baumanilaisena shoppailun kulttuurina. Tällöin emme shoppaile tavaroita, vaan myös taitoja, joita toimeentulo ja menestyminen edellyttävät (Bauman 2002, 92). Kuitenkin shoppailemiseen liittyy selvää intentionaalisuutta ja tietoa siitä, mitä elämänhallinnallisia taitoja halutaan shoppailla. Elämänmuutoskokemuksissa biografisen oppimisen resurssit piilivät useimmin tietoisuuden ulkopuolella ja olivat palautettavissa tietoisuuteen vain tarpeen vaatiessa. Juuri muutoksesta kirjoittaminen ja refleктоiminen oli selvästi tämänkaltainen tilanne.

Näkemyksistä elinikäisestä biografisen oppimisen pakosta ilmentää juuri yksilön tilaa refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa, missä yksilön elämä on sopeutumista erilaisiin muutoksiin. Aikaisemmasta poiketen koettujen elämänmuutosten

moottori oli selkeästi rakenteissa ja instituutioissa tapahtunut muutos, joka pakotti yksilön käsittelemään tilaansa refleksiivisesti. Myös yksilön kyky käsitellä muutosta oli historiallisesti poikkeuksellinen, sillä menneisyydestään poiketen notkean modernin yksilö omaksui välineet muutostilanteiden käsittelemiseen ”psykologisina” tapauksina. Kulttuurin ja sivistyksen tarjoamat psyko-sanastot ja -teoriat olivat mahdollistaneet oman psyyken tutkimisen reflektion välineenä. Keskeistä tässä itsetutkiskelussa oli juuri oman elämäkerran eheyttäminen yhä uudelleen vastaamaan uusien elämänmuutoksien tuottamaa jatkuvaa haastetta identiteetille. Toisaalta yksilön psykologisoituminen oli ollut pakollista ylipäänsä elämänhallinnan ja siitä selviämisen kannalta. Tältä osin yksilön elinikäistä oppimista refleksiivisessä modernissa yhteiskunnassa on perusteltua kuvailla elinikäisen biografisen oppimisen näkökulmasta.

Biografisen oppimisen pakko näkyy Elämänmuutos-kirjoituskilpailun tuotoksissa itsessään. Erittäin voimakkaita ja henkilökohtaisia muutoskokemuksia sisältävät tekstit edustavat omaa todistusaineistoaan yksilön tarpeesta muokata identiteettiään ja asettaa muutokset osaksi eheää elämäkertaa. Ylipäänsä kynnys kirjoittaa vieraalle yleisölle intiimeistä kokemuksista vaikuttaisi olevan refleksiivisessä modernissa aikaisempaa matalampi. Traditionaalisen vaikenemisen kulttuurin sijaan myös yksityisasioiden käsittely voi olla julkista. Oikeastaan intiimien asioiden jakaminen julkisesti on ainoa ”yhteisön rakentamisen” menetelmä, kuten Bauman (2002, 49) on osoittanutkin.

8 LOPUKSI

Tässä tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisia elämänmuutoksia modernisaatio on tuottanut, kuinka ne on yksilötasolla koettu ja minkälaisia biografisen oppimisen mahdollisuuksia muutostilanteisiin on liittynyt. Luvussa 8.1 tarkastellaan tämän tutkimuksen päätuloksia ja luvussa 8.2 pohditaan tutkimuksen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä.

8.1 Elämänmuutokset aikalaisdiagnoosin kohteena

Tutkitut elämänmuutokset osoittautuivat modernisaation aikalaisdiagnoosiin kanssa yhdenmukaisiksi. Muutosten rajuus ilmeni odotetun kaltaisena, mutta erityisesti muutosten kokeminen ja käsittely konkretisoi aikalaisdiagnoosien ilmentämät käsitteet yksilöllistymisestä, vapautumisesta tai valtautumisesta. Muutoskokemuksiin ja niiden käsittelyyn liittyi tyypillisesti jännite traditioiden muokkaamien normien ja modernisaation tarjoamien mahdollisuuksien välillä. Muutoskokemuksiin liittyneet havainnot yksilöllistymisestä ja emansipatoriikasta olivat pääosin negatiivisia havaintoja toisesta.

Yksilöllistyminen oli jättänyt jälkensä jollain tavalla kaikkiin viiteen muutoksen pääluokkaan. Parisuhteessa se merkitsi jännitettä traditionaalisten riippuvuussuhteiden ja yksilöllisen vapauden välillä. Sairauden aiheuttamissa muutoskokemuksissa sairaus ulkoistettiin yksilöstä rakenteelliseksi ja laskelmoitavaksi ongelmaksi. Läheisen kuolemassa kuolematraditio oli usein törmäyskurssilla suhteessa modernien yksilöiden tarpeeseen käsitellä kuolemaa yksin, ei kollektiivisena menetyksenä. Aborttitapauksissa kuoleman hallinta liittyi myös naisen yksilönvapauksien korostumiseen suhteessa traditioihin. Työn ja paikan muutoksessa yksilöllistymisellä oli roolinsa mahdollisuutena ja eräissä tapauksissa myös pakkona erottautua massoista toteuttamalla unelmia hyvästä elämästä. Ainoastaan opiskelun suhteen yksilöllistyminen ilmeni selkeimmin positiivisena tienraivaajana. Opiskelu koettiin tyypillisesti porttina riippumattomuuteen ja itsenäisyyteen, johon teollisessa ja modernissa yhteiskunnassa oli suhteellisen harvoilla mahdollisuus.

Aikalaisdiagnostiseen keskusteluun usein liitetty kontingenssin käsite viittaa ei-väistämättömään ja toisaalta ei-mahdottomaan, jonkinlaiseen pelivaraan. Kontingenssia voi tässä yhteydessä pitää jonkinlaisena mahdollisuustilana, uudenlaisena toimijuustilana ja kokemuksellisena epäjatkuvuuskohtana, joka avaa mahdollisuuksia johonkin ja joka voisi olla mahdollista myös toisin. Moderniin kontingentit ajatukset eivät sopineet, sillä niihin ymmärrettiin liittyvän juuri epävarmuutta ja hallitsemattomuutta aiheuttavaa satunnaisuutta. Sen sijaan refleksiiviseen moderniin yhteiskuntaan kontingenssi näyttää sopivan täydellisesti. Mahdollisuus- ja muutosaltiuden kehittäminen ilmentyy yhdeksi oppimispakoksi, jota ilman yksilö ei notkeassa modernissa pärjää. Muutoksista oppiminen on tässä suhteessa nähtävä Risto Eräsaaren (2005) tavoin ”kontingenssinhallintakykyjen, kontingenssitietouden tai mahdollisuustajun” kehittymisenä.

Kontingenssiin liittyvien taitojen ja tietojen oppiminen näkyy kuitenkin vain harvoissa elämänmuutoksekokemuksissa. ”Kontingentti yksilö” on enemmänkin modernisaation voittaja kuin häviö – se joka Giddensin tavoin näkee riskit mahdollisuuksina. Näin ei kuitenkaan tapahtunut kaikissa työelämästä irtautumiseen tai parisuhteen kariutumiseen liittyvissä muutoksekokemuksissa, joissa pelivaran kaventumista käsiteltiin uusien toiminnan mahdollisuuksien sijaan koston ja muutoksen vastustamisen näkökulmista. Toisaalta jotkin avioerotapaukset tulkittiin jälkeenpäin mahdollisuuksina uuteen ja mielekkäämpään elämänvaiheeseen, jota parisuhteen aikana oli ollut mahdotonta toteuttaa. Opiskelun suhteen kontingenssitietouden oppiminen näyttää olleen tehokkainta. Opiskelumuutoksissa nähtiin piilevän selkeämpi yhteys tulevaisuuden mahdollisuushorisontin kartoittamiseen kuin muissa elämänmuutoksissa. Työn ohella opiskelu koettiin erityisesti työpaikan turvaamisen kannalta tärkeäksi.

Kontingenssitietoutta selkeämmin elämänmuutosten kokeminen on johtanut yksilön itsetietoisuuden laajempaan oppimiseen. Yksilön tasolla refleksiivisyydestä on tullut notkean modernin yksilölle pakollinen ominaisuus, jonka tuotteisiin kontingenssinkin voi lukea. Oman mahdollisuushorisontin jatkuva uudelleenkartoittaminen on modernisaation pakottamaa identiteettityötä.

Erotuksena teollisen ja modernin yksilön välillä jonakin olemisen sijaan kokeminen on joksikin tulemisen kokemista. Toisaalta mahdollisuudentajun kehittyminen on saattanut olla ristiriidassa todellisuudentajun kehittymisen kanssa. Ehkäpä monissa elämänmuutoskokemuksissa mahdollisuus kuvattiin mahdollisuutena vain siksi, että mahdollisuus realisoitui ja tuli osaksi todellisuutta myöhemmin.

Kuten Peter Alheit on osoittanut, erilaisista elämäntilanteista ja taustoista huolimatta jokaiselle yksilölle on elämän kuluessa kertynyt paljon arvokasta ja hyödyllistä kokemuksellista tietoa, taitoa ja osaamista. Näin ollen jokaisella on mahdollisuus oman itsensä toteuttamiseen ja kehittämiseen kaikissa elämäntilanteissa. Tämän tutkimuksen valossa elämänmuutoksiin on usein sisältynyt vahvaa potentiaalia biografiseen oppimiseen. Oppiminen on liittynyt minäkäsityksen jatkuvaan tarkastamiseen, identiteettityöhön, omien potentiaalien kartoittamiseen, tulevan ennakoimiseen ja yleensä sellaisten elämännhallinnallisten taitojen kehittämiseen, jotka ovat välttämättömiä selviytymistaitoja refleksiivisen modernin turbulentissa maailmassa. Toisaalta se on merkinnyt yksilön kohtalonomaista ja pysyvää alistumista kapitalistisen yhteiskunnan ja kulttuurin modernisaatiolle maailmassa, josta ei löytynyt kyllin vahvoja vastavoimia.

8.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusetiikka korostaa tutkimusaineiston ja tutkittavien suojaan liittyviä kysymyksiä. Tutkimusaineiston kohdalla on turvattava se, ettei aineisto joudu väärin käsiin ja tutkittavien anonymiteetti säilyy koko tutkimuksen ajan. Tässä tutkimuksessa anonymiteetti on turvattu muuttamalla tutkimusaineistona olleiden elämänmuutostekstien kirjoittajien nimet ja hävittämällä käytetyistä suorista lainauksista tunnistetietoja toisiin ihmisiin tai tahoihin. Vaikka tutkitut elämänmuutoskirjoitukset onkin julkaistu kirjana, on kirjoittajien henkilöllisyys haluttu pitää salassa tutkimuksen luonteen ja tehtävänasettelun takia. Kirjoittajien yksityisyyden suojaamisen aiheuttamasta vaivasta huolimatta haastateltavien anonymiteetin voi ajatella myös lisänneen tutkijan vapautta. Tutkijan on helpompaa käsitellä arkojakin aiheita tutkittavien anonymiteetin suojassa tiedostaen, olevansa aiheuttamatta tutkittaville haittaa. Kuitenkin eettistä

pohdintaa voisi laajentaa tutkimusaineiston ja tutkittavien suojan ulkopuolelle ja punnita varsinaisen aineiston muodostumisen eettisyyttä kirjoituskilpailun tuloksena. Toisaalta ainakaan tutkituista kirjoituksista ei noussut esiin sellaisia kirjoittajan pyrkimyksiä, joilla elämänmuutosta olisi pyritty värittämään kilpailussa menestymisen ehdoilla. Sen sijaan kirjoituksille oli leimallista vilpitön, autenttiseen kokemukseen liittynyt kerronta, jossa muutoksen reflektoinnilla, kirjoittamisella ja saattamisella muiden luettavaksi vaikutti olleen kirjoittajalleen suurempi henkilökohtainen merkitys kuin varsinaisilla palkinnoilla tai kunnianosoituksilla. (Kuula 2006, 25; Vilka 2005, 35; Mäkinen 2006: 93, 114.)

Perinteisesti tutkimuksen luotettavuutta mitataan kahdella ominaisuudella: reliabiliteetilla ja validiteetilla, joilla varmistetaan tutkimuksen kokonaisluotettavuus. Validiteetin ja reliabiliteetin lähtökohtana on koetella ja testata teorioita (Uusitalo 2001, 82). Reliabiliteetti osoittaa sen, missä määrin mittari mittaa tutkittavaa ominaisuutta, kuinka luotettava ja pysyvä mittari on sekä mittaustulosten pysyvyyttä ja johdonmukaisuutta. Tässä tutkimuksessa reliabiliteettia pyrittiin nostamaan tutkimalla elämänmuutoskokemusten refleksiivistä luonnetta monen aikalaisdiagnostiikan nostaman kategorian näkökulmista. Lisäksi tutkimusaineisto ja analyysitaulukko mahdollistavat tutkimuksen toistettavuuden ja nostavat tutkimuksen ulkoista reliabiliteettia.

Validiteetilla taas tarkoitetaan mittarin pätevyyttä eli sitä, mittaako se tarkoitettua asiaa. Yleisimmin arvioitavia validiteetin lajeja ovat looginen, sisäinen, ulkoinen ja aineistovaliditeetti. Tässä työssä tarkastelu rajoitettiin tehtävänasettelun, lähestymistavan ja tutkimusaineiston luonteen perusteella aineisto- eli sisältövaliditeettiin. Kun reliabiliteetti kuvastaa sitä, kuinka hyvin menetelmä toimii aineiston analysoinnissa, sisältövaliditeetti kuvastaa sitä, kuinka hyvin koottu aineisto vastaa ulkopuolisia kriteereitä. Tutkimusprosessin on oltava arvioitavissa ja arvioijan on kyettävä seuraamaan tutkijan päättelyä. Tässä työssä sisältövaliditeettia varmistettiin erityisesti tutkimusta edeltäneissä seminaareissa keskustelemalla siitä, miten hyvin tutkittavista elämänmuutoskirjoituksista on mitattavissa tutkittavat asiat. Validiteetin parantamiseksi aineisto, tulkinnat ja tulkintatavat on pyritty esittelemään selvästi. Samalla tutkimuksessa haluttiin

osoittaa, etteivät tulokset perustuneet pelkästään tutkijan henkilökohtaiseen intuitioon, eivätkä tuloksia olleet ohjailleet tutkijan yksityiset tarkoitusperät tai näkemykset. Validiteettia kyseenalaistavana tekijänä voisi pitää elämänmuutoskokemusten alkuperäisen tapahtumien ajallista hajontaa. Kuitenkin varsinainen tutkimusaineisto oli tuotettu varsin lyhyen ajan sisällä (1.1.–31.8.2008), joten kirjoitettuna ja pohdittuina elämänmuutoskokemuksina niitä voi pitää aidosti refleksiivisen modernin muutoskokemuksina ja näkemyksinä todellisuudesta.

Luotettavuuden arvioimisessa tutkijalla on keskeinen rooli. Tutkija muotoilee itseään kiinnostavantutkimusongelman, laatii mittarit sen ratkaisemiseksi ja tulkitsee tutkimusaineistoa asiantuntijuutensa pohjalta. (Metsämuuronen 2005, 65.) Tutkimusongelmien muotoilemisen jälkeen aineisto käytiin huolellisesti ja sieltä poimittiin kaikki elämänmuutoskokemukset ja tapaukset, joihin liittyi mahdollisuus biografiseen oppimiseen. Analyysiyksiköiden systemaattisella analysoinnilla pyrittiin tietoisesti keskittymään teoriasta nousevien tutkimuskysymyksiin vastaamiseen ja lisäämään siten tutkimuksen validiteettia. Koska aineiston oli jo valmiiksi kirjallisessa muodossa, päädyttiin analyysissä teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Tutkimus katsotaan luotettavaksi silloin, kun aineisto on luokiteltu, analysoitu ja tulkittu niin johdonmukaisesti ja yksiselitteisesti, että ne voidaan luokittelu- ja tulkintasääntöjä sovellettaessa päätyä samoihin tuloksiin tai kyseenalaistaa ne perustelluin syin (Mäkelä 1990, 53).

Tässä tutkimuksessa teoriaosuus ja tutkimustulokset on laadittu siten, että lukija pystyy itse aineistolainauksista ja liitteenä olevasta analyysitaulukosta havaitsemaan tutkimusaineiston luonteen ja tarvittaessa toistamaan vastaavan tutkimuksen. Toisaalta tutkimuksen validiutta ja reliaabeliutta voitaisiin kritisoida ylipäänsä relevantteina käsitteinä tämänkaltaisen kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden ja pätevyyden arvioinnissa. Ydinasioita laadullisessa tutkimuksessa ovat kuitenkin henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaukset, joita on pyritty tuomaan esiin mahdollisimman paljon. Tästä näkökulmasta

validius merkitsee enemmänkin ”kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta” (Hirsjärvi et al. 1997, 226–228.)

9 LÄHTEET

PRIMAARILÄHTEET:

Elämänmuutos -kirjoituskilpailun tekstit. Julkaistu teoksessa: Kajanto, A. 2010. Elämänmuutos – omakohtaisia kokemuksia. Keuruu: Otavan kirjapaino.

SEKUNDAARILÄHTEET:

Aittola, T. & al. 1991. Jälkisanat. Teoksessa Ziehe T. Uusi nuoriso – epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vastapaino.

Aittola, T. 1998. ”Aikuisten oppiminen arkielämän ympäristöissä”. Teoksessa P. Sallila ja T. Vaherva (toim.) Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja. Kansanvalistusseura.

Alheit, P. 1992. ”The biographical approach to adult education”. Teoksessa Mader W. Adult Education in the Federal Republic of Germany: Scholarly Approaches and Professional Practice. Vancouver: University of British Columbia.

Alheit, P. 1995. “Biographical Learning. Theoretical Outline, Challenges and Contradictions of a New Approach in Adult Education”. Teoksessa Alheit, Peter, Bron-Wojciechowska, Agnieszka, Brugger, Elisabeth & Dominice, Pierre (toim.) The Biographical Approach in European Adult Education. Wien: Verband Wiener Volksbildung.

Alheit, P. 2009. “Biographical learning – within the new lifelong learning discourse”. Teoksessa Illeris, Knud (toim.) Contemporary theories of learning. Learning theorists... in their own words. Abingdon : Routledge.

Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämäkulku ja yhteiskunta. WSOY, Porvoo.

Antikainen, A. 2003. Miksi ei elämäkertametodia? Kasvatussosiologian kolme vaihetta. *Kasvatus* 34, 5, 2003.

Bauman, Z. 2002. *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino, 2002.

Beck, U. 1994. "The Reinvention of politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization". Teoksessa *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press.

Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. 2006. *Individualization – institutionalized individualism and its Social and Political Consequences*. Sage.

Beck, U. & Lau, C. 2005. Second Modernity as a Research Agenda: Theoretical and Empirical Explorations in the 'Meta-Change' of Modern Society. *The British Journal of Sociology* 56 (4).

Beck-Gernsheim, E. 2002. *Reinventing the Family – In Search of New Lifestyles*.

Berger, P.L. & Luckmann, T. 1995. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Kirjapaino-Oy Like.

Castells, M. 1997. *The rise of the network society*. Cambridge (Mass.): Blackwell, 1997.

Eräsaari, R. 2005. "Täyttymättömien tilojen passiivinen fantasia". Robert Musilin kontingenssin käsitteen jäljillä. Teoksessa *Tarkkoja siirtoja [Elektroninen aineisto]*. Toim. Urpo Kovala, Katarina Eskola, Kimmo Jokinen, Vesa Niinikangas ja Esa Sironen. Julkaistu: [Jyväskylä]: Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 2005.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 6. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Feldt, T. 2000. *Sense of coherence. Structure, stability and health promoting role in working life. (Koherenssin rakenne, pysyvyys ja terveyttä edistävä merkitys työelämässä)*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

- Florida, R. 2005. Luovan luokan esiinmarssi. Tampere: Tammer-Paino.
- Florida, R. 2000. Technology, Talent, and Tolerance. <http://www.informationweek.com/812/12uwrf.htm> [13.12.2011]. Julkaistu 13.11.2000.
- Foucault, M. 1995. Kant ja moderni filosofia nykyisyyden ontologiana. Teoksessa Koivisto, J., Mäki, M. & Uusitupa, T. (toim.). Mitä on valistus? Tampere: Vastapaino.
- Giddens, A. 1991. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity.
- Giddens, A. 1994. "Living in a Post-Traditional Society". Teoksessa Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Cambridge: Polity Press.
- Heiskala, R. 2000. Verkko ja minä – Kohti maailmanyhteiskunnan tutkimusta. Teoksessa Hoikkala T. & Roos J.P. (toim.) 2000-luvun elämä – sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Tampere: Tammerpaino.
- Hirsjärvi, S, Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Tampere: Tammer-Painos.
- Hoikkala, T. 1998. Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa Roos J.P. & Hoikkala T. (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammerpaino.
- Huotelin, H. 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa Antikainen A. ja Huotelin H. (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Jahn, D. 1994. Risk as a central category in contemporary social theory. Paper presented in the workshop of sociologiska perspektive på det moderna samhällets miljöproblem. NordiskWorkshop 17.18 August 1994, Högsskolan i Örebro.
- Jarvis, P. 1989. Kolme oppimismuotoa sosiaalisessa kontekstissa. aikuiskasvatus 1 / 1989.

Jarvis, P. 1997. Oppimisen paradokseja. Aikuiskasvatus 1 / 1997.

Julkunen, R. 2008. Uuden työn paradoksit – keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Korpinen, E. 1990. Peruskoululaisen minäkäsitys. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 34. Jyväskylän yliopiston monistuskeskus.

Kupias, P. 2001. Oppia opetusmenetelmistä. Helsinki: Educa-Instituutti.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus.

Lash S, Wynne B. 1992. The Problem of Risk. Teoksessa: Ulrich Beck, Risk Society.

Lash S. 1994. Reflexivity and its Doubles: Structure, Aesthetics, Community. Teoksessa Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Cambridge: Polity Press.

Lave, J. ja Wenger, E. 1991. Situated Learning. Legitimate peripheral participation, Cambridge: University of Cambridge Press.

Louhimaa, E. 2002. Luonnon sosiaalinen konstruointi, ympäristödiskurssit ja ympäristöön orientoiva kasvatus – Tutkimus institutionaalisen ympäristökasvatuksen yhteiskunnallisista rakenne-ehdoista ja kulttuuristen mahdollisuuksien kentistä. Oulu: Oulu University Press.

Mezirow, J. 1996. Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsinki.

Mestrovic, S. 1998. *Anthony Giddens: The Last Modernist*, New York: Routledge.

Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: International Methelp.

Münch, R. 2004. *Soziologische Theorie. Band 3: Gesellschaftstheorie*. Frankfurt am Main & New York, NY: Campus Verlag.

Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus. Helsinki: Gaudeamus.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Niinistö, K. 1984. Aikuiskoulutus ja sen evaluointi: uusia sovellutuksia lähinnä tulkinnallisesta näkökulmasta. Julkaisusarja B n:o 23. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Noro, A. 1996. Gerhard Schulzen elämysyhteiskunta. Teoksessa: Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Toim. Rahkonen K. Helsinki: Gaudeamus.

Noro, A. 2000. Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. *Sociologia* 4/2000.

Åstedt-Kurki, P. & Nieminen, H. 1997. Fenomenologisen tutkimuksen peruskysymykset hoitotieteessä. Teoksessa: Paunonen, M., & Vehviläinen-Julkunen, K., Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. WSOY, Juva, 152–163.

Palonen, K. 1998. Das "Webersche Moment" : zur Kontingenz des Politischen. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Perttula, J. 1995. Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta. *Kasvatus* 11 1995, 39–47.

Reese-Schäfer, W. 1996. Zeitdiagnose als wissenschaftliche Aufgabe. *Berliner Journal für Soziologie*, Heft 3.

Rotkirch, A. 1998. Reflektiivisyys, toiminta ja sukupuoli: Teresa de Laurentiksen subjektinäkömyksestä. Teoksessa *Elämänpolitiikka* (Toim. J.P. Roos ja Tommi Hoikkala).

Schluze, G. 1997. *Constructing the new consumer society* / edited by Pekka Sulkunen [et al.]. Basingstoke; New York : Macmillan : St. Martin's Press.

Sennett, R. 2007. *Uuden kapitalismin kulttuuri*. Tampere: Vastapaino.

Seppänen, R. 2010. ”Ikäns elä, ikäns opi, oppimatta kuole” Saamelaisten ikämiesten elämänhallinnan muistelukset Pohjois-Lapissa. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 59.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. Kasvatus* 22, 387–398.

Uusitalo, H. 2001. *Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan*. Helsinki: WSOY.

Vilka, H. 2005. *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Tammi.

Ziehe, T. 1975. *Pubertät und Narzissmus*. Köln: Europäische Verlaganstalt.

Ziehe, T. 1986. Modernia uhkapeliä normaaliuden kanssa. *Suomi* 6, 9–15.

Ziehe, T. 1991. *Uusi nuoriso – epätavanomaisen oppimisen puolustus*. Tampere: Vastapaino.

Ziehe, T. 2009. 'Normal learning problems' in youth in the context of underlying cultural convictions. Teoksessa *Contemporary theories of learning* (toim. Knud Illeris) Routledge.

LIITE

Taulukko 2 Analyysitaulukko

Muutoskategoria	Alkuperäisilmaus	Redusointi	Klusterointi	(Biografisen oppimiskokeemus)	Alaluokka	Yläluokka
Läheisen kuolema	"Olin iloinen, ettei minun tarvitsisi enää vastata puheluihin, jotka alkoivat ras-kaalla huokauksella. Samalla kuitenkin pelkäsin, että ajatuk-seni kostautuisivat minulle".	Kuoleman vapautta-va koke-mus.	Vapautu-minen		Vapaut-umi-nen.	
	"Kuinka minun pi-täisi suhtautua äitiini kuolleena, kun hän eläessäänkin onnis-tui herättämään niin ristiriitaisia tuntei-ta".	Kuole-maan suh-tautumi-sen vaike-us.	Identitee-tin työs-täminen		Identi-teetti-työ.	
	"En ymmärtänyt miksi ihmisten piti palvoa ruumista ja heittäytyä muodolli-siksi kuoleman ta-kia".	Kuoleman rituaali-nen koh-taaminen.	Traditioi-den haas-taminen.		Tradi-tiotyö.	
	"Selän takana he pu-huivat, kuinka minä käänsin äitini kuoleman pääläelleen. Päättelivät minun käyttävän sitä sel-viytymiskeinona su-russa, kenties ajatte-livat, etten vielä shokissani ollut tajunnut äitini lähtöä".	Kuoleman yksityinen ja julkinen kokemi-nen.	Kriisin-hallinta-keinojen tunnistami-nen.		Hallin-tatyö.	

	"Ehkä omaisten Kuole- muistaminen oli ih- misistä pakollinen on traditio, ikään kuin uhrilahja kuolemal- le. Kun sen muisti suorittaa, sai huo- kaista ja pyyhkäistä hikikarpalon otsal- taan: vielä tällä ker- taa se ei sattunut omalle kohdalle".	Kuole- matraditi- den haas- taminen. murs- kaaminen.	Traditioi- den haas- taminen.	Reflektio.	Tradi- tiotyö.
	"Puolitutut katsovat säälivästi, kuin mi- nulla olisi tauti, jos- sa ennuste on kuo- lettava".	Kuoleman kohtaami- nen työs- yhteisös- sä.	Identitee- tin työs- täminen		Identi- teetti- työ.
	"Syvyyksissä lepää tieto sitä, kuinka mi- nun kannattaa jatkaa omaa elämääni. Kuinka kannattaa välttää ne virheet, jotka äitini teki".	Kuolema elämän- hallinnal- lisena op- pimisti- lanteena.	Omaan biografi- seen tie- toon luot- taminen.		Hallin- tatyö.
Opiske- lun tapahtunut mahdol- listamat	"Ajattelin, että oli jotain pumatto- minusta riippuma- tonta kummaa".	Itsen riip- pumatto- muuden kokemus	Sattuman kokemus.		Identi- teetti- työ.
	"Lukioonkin pää- dyin puolivahingos- sa"	Sattuman kokemus.	Sattuman kokemus.		Identi- teetti- työ.
	"Opiskeluvuosina tunsin olevani ihmi- nen, jonka mielipi- teitä kuunnellaan ja arvostetaan".	Opiskelun aiheutta- ma arvos- tuksen kokemus.	Itsetunto- kokemus,		Identi- teetti- työ.
	"En ollut valmistu- nut, tarpeeksi"	Osaami- sen riittä- mättö- myyden kokemus.	Riittämät- tömyyden kokemus.		Identi- teetti- työ.
	"Pitää vain saada koulutusta vastaava työ. Pääsin noviisik- si herrahissiin, no- taariksi lääninhalli- tukseen"	Työn merkityk- sen ko- keminen.	Itsetunto- kokemus,		Identi- teetti- työ.

"Sainpa vielä kiitokseksi hyvästä ja ahkerasta työstä vakituisen työpaikankin oppisopimuspaikastani" .	Vastavuoroisuuden kokemus.	Itsetunton kokemus,	Identiteettityö.
"Ilmoitukseeni [mennä pyrkimään teatterikorkeakouluun] tuli ehdoton kielto, niin syntiseen ammattiin ei ainoastaan päästetä".	Ulkopuolelta ohjautuvan koulutuksen valinnan kokemus.	Antiamatorinen kokemus.	Antiemansipaatio.
"Lukion jälkeen hain kiltisti yhteiskunnan odotusten mukaisesti yliopistoon"	Yhteiskunnan asettama koulutusodotus.	Kokemusrakenteisiin sopeutumista.	Identiteettityö.
"Halusin olla hyvä ja arvokas ihminen, ei vain tavallinen pulaa mässäyttävä verkareihin pukeutuva pulliainen".	Arvojen asettama koulutusodotus.	Identiteettin rakentuminen.	Identiteettityö.
"Kuinka ikävä tilanne kaikkien kannalta, minun, vanhempieni, Tampereen kaupungin, yhteiskunnan. Näin itseni väärinymmärrettynä, turhana ja tyhmänä. Ilmoittaudivin iltaloppikouluun".	Yhteiskunnan asettama odotus.	Identiteettin työstäminen	Identiteettityö.
"Tiesin, että siitä ei pääse mihinkään, että asuin kaupungin vuokratiloissa, mutta opiskelijana voisin nostaa statustani!".	Statuksen nostokokemus.	Elämäntahallintakokemus.	Hallintatyö.
"Ostin salkkumaisen laukun ja mustan pitkän takin, jossa takana oli iso vekki. Hankin pyöreät silmälasit. Minulle oli selvinnyt, miltä näyttää oppinut ihminen".	Statuksen nostokokemus.	Elämäntahallintakokemus.	Hallintatyö.

"Pääsin ylioppilaaksi 24-vuotiaana. Olin onnellinen. Olin vussamme ylittänyt riman".	Perhetradition suodotusten ylittäminen.	Traditioiden ylitys.	Traditiotyö.
"Opiskeluelämän kautta tutustuin uusiin ihmisiin ja opiskelumaailma avasi uuden maailman".	Opiskelijaelämäkokemus.	Sosiaalisten suhteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Äidinkielentunneilla minusta tuli esiin ilmaisutaitoinen ja vitsikäs ihminen".	Identiteettiä esiin tuominen.	Identiteetin vahvistuminen.	Identiteettityö.
"Olin päässyt elämään, jota en aiemmin tiennyt olevan olemassakaan: opiskelijan ja ystävien yhteensovittamiseen".	Elämäntaitojen kehittäminen.	Sosiaalisten suhteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Pyrin opiskelemaan aikuiskasvatusta, mutta jäin pisteensä päähän. Loukkaannuin yliopistolle".	Epäonnistuminen ja defenssit.	Olosuhteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Mitä enemmän opiskelin, sitä enemmän tulini levolliseksi".	Opiskelun rauhoittaminen.	Tunteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Jatkan elämäntuista opiskeluani".	Elämäntuinen opiskelu.	Elämäntuinen hallinta.	Hallintatyö.
"Elin kaksois- tai jopa kolmoiselämää, opiskelua, ansiotyötä ja kotielämää tilanteiden mukaan".	Opiskelun rankkuus työn ohessa.	Identiteettityö.	Identiteettityö.
"Valkolakki poltti mieltä kuin kuninkaallinen tiara lähitulevaisuudessa. Aika sain uusia ulottuvuuksia".	Opiskelutavoitteiden lähentäminen.	Elämäntuinen hallinta.	Hallintatyö.

	"Huomasin olevani työpaikalla "arkipäivän sankari" ja kiitin työkumppaneitani saamastani arvokkaasta tuesta leipomalla heille täytekekun".	Kokemus ref. mod. arkipäivän sankaruudesta. Opiskelu identiteettityön välineenä. BO.	Elinolosuhteiden hallintaa.	Tiedollisten resurssien hyväksikäyttö.	Hallintatyö. Refleksio-työ.
Parisuhteen kaariutuminen	"Kuolema ei ollut vaihtoehto, mutta siltä ei tuntunut myöskään elämä"	Tilanteen vaihtoehtottomuus	Elinolosuhteiden/tunteiden hallintaa.		Hallintatyö.
	"Tunnen olevani enemmän elossa kuin koskaan aiemmin. Ajattelin, että jos olen selvinnyt pahimmasta, mikään ei voi minua nujertaa"	Voimaan- nuttava vaikutus	Valtautuminen.		Vapautuminen.
	"Lopulta meitä piteli yhdessä ainoastaan lapset, joiden hyvinvointi perheen sisäisellä taistelutanteella minua huolestutti eniten"	Perheen merkitys	Kokemus traditioiden sitovuudesta.		Traditiotyö.
	"Näinä vaikeina vuosina elin kuin muumio."	Sulkeutuminen	Elinolosuhteiden/tunteiden hallintaa.		Hallintatyö.
	"Loukkasin ja satutin rakkauden huiruisessa psykoosisani monia minulle tärkeitä ihmisiä"	Tiunteiden tunnistaminen	Tunteiden hallinta		Hallintatyö.
	"Syyllisyydessä rympiessäni olen tuhat kertaa käynyt läpi kaikki vaihtoehdot toimintatavat".	Vaihtoehtojen punninta	Elinolosuhteiden hallintaa.		Valintatyö.
	"Omantunnon valomiesthistöni totesi, että rikos oli tehty täyttää ymmärrystä vailla ja että siitä on	Syyllisyyden tunnistaminen ja tunnusta-	Tunteiden hallinta.		Hallintatyö.

---

	jo monta vuotta lu- minen sittu"			
	"Niin tärkeitä kuin Tunteiden tunteet ovatkin, ei tunnista- niiden voi antaa hal- lita koko elämää"	Tunteiden hallinta		Hallin- tatyö.
	"Minä olin syylli- nen. Minulle ei kel- vannut ison talon ainoa poika"	Syylli- syyden tunnista- minen	Tunteiden hallinta	Identi- teetti- työ.
	"tuo mies, johon olin niin tulisesti rakas- tunut, kykeni vallan mainiosti seisomaan omilla jaloillaan il- man minun tukeani".	Emansi- patoriikan tuottama uhka	Emansi- patorinen kokemus.	Vapaut- pau- tumi- nen.
	"vapautesi tähden uhrasit perheemme"	Yksilöllis- tymisen uhka	Yksilöllis- tyminen.	Indivi- duali- saatio.
	"Elämme molemmat omaa elämäämme selät vastakkain"	Yksilöllis- tymi- sen/emans- ipaation uhka	Yksilöllis- tyminen / emansipa- toriikka.	Indivi- duali- saatio. Vapaut- pau- tumi- nen.
	"nykyinen mieheni on lähes riippuma- ton, vaikka hänellä olisi kaikki syy olla kovinkin läheisriip- puvainen"	Yksilöllis- tymi- sen/emans- ipaation tuottama uhka	Yksilöllis- tyminen / emansipa- toriikka.	Indivi- duali- saatio. Vapaut- pau- tumi- nen.
"	"Etenin urallani ja purin kaikki tarmoni työhön. Kaipasin suhteemme alkuai- koja ja mietin osuut- tani tapahtumaan".	Työn val- tauttava kokemus. Reflektio.	Elämän- hallinta.	Reflektio
	"Mies oli muuttanut minuutensa toiseen persoonaan".	Toisen identitee- tin muu- tos.	Identitee- tin työs- täminen	Psykolo- gisointi
				Ref- leksio- työ.

"Olin päässyt irti riippuvuussuhteesta- riippuvuussuhteesta- ni Mieheen. Suhteemme ei sittenkään perustunut rakkauteen, sillä aito rakkaus ei koskaan kuole".	Riippuvuussuhteen kokeneminen epärakautena.	Identiteettityö.	Psykologisointi	Refleksio-työ.
"Kysymyksessä oli terapiasuhde, sillä erotessaan mies tarvitsi äitiä".	Terapiasuhteen kokemus	Identiteettin työstäminen	Psykologisointi	Refleksio-työ.
"Meillä oli taloudellinen vauraus, hyvä sosiaalinen asema ja matkoja. Jälkeenpäin ymmärrän, että ulkoiset puitteet täyttivät sisäisen tyhjyyden".	Materiaalin riittämättömyyden kokemus.	Elinolosuhteiden hallinta.	Psykologisointi	Refleksio-työ.
"Olen yksin, mutta en yksinäinen. Olen löytänyt musiikin ja tanssin uudelleen elämäni ja voin sitä kautta purkaa tunteitani".	Kokemus identiteettityöstä ja elämäni hallintakeinosta. BO.	Elämänhallinta.	Itsereflektio.	Refleksio-työ.
"Ehetyminen ja luottamuksen rakentaminen ovat vielä kesken, joten annan tilaa kasvulleni".	Itsereflektio.	Identiteettityö.	Itsereflektio.	Refleksio-työ.
"Ennen olin mitä olin: olin vaimonrouva, äiti, suhteellisen hyvin koulutettu ja hyvin toimeentuleva".	Identiteettin muutosten kokeneminen.	Identiteettin rakentuminen.		Identiteetti-työ.
"Eronnut. Sehän tarkoittaa samaa kuin mokannut, luuseri, loppuunkulunut ja pois heitetty, käyttökelvoton, viallinen, rakastettavaksi kelpaamaton".	Minäkuuvan uudelleenmäärittely eronneeksi, viallinen, rakastettavaksi kelpaamaton".	Identiteettityö.		Identiteetti-työ.
"Minun pitäisi nopeammin, että lapsetkin pääsivät lyhyemmässä	Perheen asettamisen vaatimukset.	Perhetraditio.		Traditio-työ.

---

ajassa jaloilleen".

"Isä oli sanonut itsensä irti. Hän ei halua meitä enää. Ei hän halua nähdä lapsiakaan, koska he ovat minun lapsiani, vähän niin kuin saastuneita".	Avioliiton purkautuminen irtisanou- tumisko- ovat minun lapsiani, na.	Perhetra- ditio.	Tradi- tiotyö.
"Enhän minä mitenkään voi kutsua viera, koska silloin menisi koko yksinäisyys pilalle ja mikä sitten olisin?"	Yksinäi- syyden korosta- minen selviyty- miskoke- muksena.	Elämän- hallinta- kokemus.	Hallin- tatyö. Ref- leksio- työ.
"Maailma ei ole oikeudenmukainen. Jos olisi, kuolisivat pahat ensin, luulisin".	Epäoi- keuden- mukai- suus.	Elin- olosuhteiden hal- linta.	Hallin- tatyö.
"Entä jos maailmankin niin ikävä paikka, että kaikkein parhaat pääsisivät ensin pois".	Oikeu- denmu- kaisuuden ymmär- täminen toisin.	Elin- olosuhteiden hal- linta.	Hallin- tatyö. Ref- leksio- työ.
"Mihin min miestä edes tarvitsen, kun lapsetkin on jo hankittu".	Vapautta- va koke- mus avio- liiton tar- peellisuu- desta.	Emansi- patorinen kokemus.	Vapaut- pau- tumi- nen.
"Ei otettu [koiraa], koska pienet koirat olivat isän mielestä varamselleja ja homoseksuaaleja varten. Mutta nytpä päätänkin itse ja otan pienen seurakoiran kiusallanikin".	Perhetra- ditioista vapautu- minen.	Perhetra- ditio / Emansi- paatio	Tradi- tiotyö. Vapaut- pau- tumi- nen.
"Tätäkö en osanut. En autoa tankata. En edes tätä. Ei tästä elämästä tule mitään. Minä en sel-	Käytän- nön taito- jen pakko- oppimi- nen. BO.-	Yksilöllis- tyminen / emansipa- toriikka.	Käytän- nön taito- jen oppi- minen Vapaut- pau-

---

viä".			tumi- nen.
"Mieheni oli ja eli Entisen jossain muualla. Jos- sain minun ulottu- mattomissani. Jos- sain uudessa elämäs- sä uusien ihmisten parissa".	Entisen aviopuoli- son vie- rausko- kemus.	Yksilöllis- tyminen.	Indivi- duali- saatio.
"Tuntui, että koti oli raiskattu".	Paikan turmele- minen.	Elin- olosuhtei- den hal- linta.	Hallin- tatyö.
"Autonhallinta on antanut mahdolli- suuden uusiin har- rastuksiin".	Auton tuottama vapaus ja valtautu- minen.	Valtautu- minen.	Empo- power- wer- ment.
"Kauheaa oli tajuta, ettei menneisyys- kään ollut sitä, mitä olin luullut. Kaikki meni pirstoiksi. Ko- ko elämä. Mennyt ja tuleva".	Menneen ja tulevan todelli- suuden uudel- leenarvi- ointi.	Ajan hal- linta.	Hallin- tatyö.
"Pitkäaikainen toi- mintani niin paikal- listasolla kuin valta- kunnallisessa liitossa on antanut minulle suuren määrän sy- kähdyttäviä elämyk- siä, mutta ennen kaikkea se on kas- vattanut minua ihmi- senä".	Yhteis- kunnalli- nen toi- minta ih- misen kasvatta- vana ko- kemukse- na.	Valtautu- minen.	Empo- power- wer- ment.
"Hän väitti olleensa koko avioliittomme ajan yksinhuoltaja".	Avioliiton tasapuoli- suuden kyseen- alaistami- nen.	Elin- olosuhtei- den hal- linta.	Hallin- tatyö. Ref- leksio- työ.

<p>"olin sanattoman BO. Itse-tyytyväinen, koska olen voittanut erostani jääneen vajauden ja itsetuntoni täysvoitelun. Olin mies isolla ämmällä, enkä mikään nahjus tai surkimus, kuten Mirkku oli minua puoli vuotta sitten nimitellyt".</p>	<p>BO. Itse-tyytyväinen, koska olen voittanut erostani jääneen vajauden ja itsetuntoni täysvoitelun. Olin mies isolla ämmällä, enkä mikään nahjus tai surkimus, kuten Mirkku oli minua puoli vuotta sitten nimitellyt".</p>	<p>Identiteetti-tyyönä miestunnon palautuminen.</p>	<p>Itsereflektio.</p>	<p>Identiteetti-työ. Refleksio-työ.</p>
<p>"Täytyy myöntää, etten ole katunut muuttoani Sirpan kanssa yhteen ja vähemmän haluaisin palata takaisin Mirkun hoteisiin, siihen ulkokullattuun kulis- siin".</p>	<p>Valinnan katunut Sirpan ja vähemmän haluaisin palata takaisin Mirkun hoteisiin, siihen ulkokullattuun kulis- siin".</p>	<p>Valinnan oikeus ja vahvistaminen.</p>	<p>Tunteiden hallinta.</p>	<p>Hallintatyö. Refleksio-työ.</p>
<p>"Hän vakuuttaa viatonta rakkauttaan. Kokee menettäneensä puolison, kun tämä on tullut uskoon".</p>	<p>Uskoontulon aiheuttama muutos- kokemus.</p>	<p>Elinolosuhteiden/tunteiden hallinta.</p>	<p></p>	<p>Hallintatyö.</p>
<p>"Olette kaksinaamaisia. Kun ette voi erota, odotatte, että toinen kuolee!".</p>	<p>Kokemus avioliiton keinoista.</p>	<p>Kokemus avioliiton keinoista.</p>	<p>Traditioiden kyseenalaistaminen.</p>	<p>Traditiotyö.</p>
<p>"Sinun pitää valita: Minä tai Jumala!".</p> <p>"Lähden pois työstä, eroan pitkäaikaisesta virasta, hyvästä työyhteisöstä. Menetän työkaverini. Minun urani on päättynyt. Tutkimustyöni jää kesken".</p>	<p>Valintakokemus. Kokemus valinnasta avioliiton tottradition ja yksilö- lisyden välillä.</p>	<p>Elämähallinta. Valinta. Elämähallinta.</p>	<p></p>	<p>Valintatyö. Valintatyö.</p>

	"Unihäiriöt. Toivot- tomuus. Vetäytymi- nen. Arvottomuus. Kiinnostus katoaa. Keskittymis- ja aloi- tekyky sekä päätök- senteko vaikeutuvat. - - Mietin, miksi mi- nulle kaikki tämä on tapahtunut hengelli- sen elämänmuutok- sen jälkeen".	Uskoontu- lon vaiku- tusten analysoin- tikoke- mus, -	Tunteiden hallinta.	Hallin- tatyö.
Sairaus	"Vammaisena yk- sinhuoltajana en ole senssipalstojen kär- kipäässä"	Vammai- suus pa- risuhteen aloitta- mista muuttava- na koke- muksena.	Elämän- hallinta.	Hallin- tatyö.
	"Ei pelkkä sairaus- loma poista ongel- maa...Jäin vuorotte- luvapaalle, että sai- sin miettiä uuden suunnan elämälleni"	Kokemus ajan vält- tämättö- myydestä.	Ajan hal- linta.	Hallin- tatyö.
	"Parin tunnin iloksi olisoin kelvannut"	Itsen riit- tävyys toiselle.	Identitee- tin työs- täminen	Identi- teetti- työ.
	"Opettavaisen ja henkisesti kasvatta- van koulun olen käynyt"	Henkinen oppimis- kokemus.	Identitee- tin työs- täminen	Identi- teetti- työ.
	"Tunnen ihmisten katseet liikkeessani ulkona peruukki päässä"	Itsen mää- räytyimi- nen suh- teessa muihin.	Identiteet- tityö.	Identi- teetti- työ.
	"Ei kannata tuhllata rahaa uusiin vaattei- siin, koska kohta en ole enää niitä köyt- tämässä".	Turhau- tumisko- kumus.	Identitee- tin työs- täminen	Identi- teetti- työ. Hallin- tatyö.
	"Elämän piiri on pienentynyt - kuljen sairaalaan, kodin ja avannon väliä vii- kosta toiseen"	Kokemus elämän urautumi- sesta sai- rauden ympäri-	Ajan ja paikan hallinta.	Hallin- tatyö.

"Mutta onneksi minulla on ystävät ja ystäväntuttavat, jotka eivät ole unohtaneet minua".	Kokemus	Sosiaalisten suhteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Välillä tunnen itseti satavuotiaaksi, ja koska olen niin väsynyt."	Väsymys	Identiteetin työstäminen	Identiteettityö.
"Nyt jos koskaan mieheni voi luottaa sairausiin, etten petä häntä, kun hän on työreissullaan".	Satiirinen kokemus,	Sosiaalisten suhteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Kuka nyt haluaisi sänkyyn naisen kanssa, joka kesken kiihkeimmän suudelman riisuu päästään peruukin ja rintaliivien mukana toisen rintansa."	Itseironinen kokemus,	Sosiaalisten suhteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Enhän minä koko aikaa koe olevani sairas. Hoitojen välillä on monta hyviäkin päivää, jolloin elämä tuntuu melkein normaalilta".	Sairauden vädenroittaisuus.	Identiteettityö.	Identiteettityö.
"Vaikka viiden vuoden kuluttua julistaisivat minut terveeksi, muutos ei silti pääty tähän. Tämä tulee olemaan aina elämässäni läsnä".	Sairauden ikuisuuskokemus.	Identiteetin rakentuminen.	Identiteettityö.
"Vasta kun oikeasta silmästäni hävisi osittain näkö eivätkä jalkani kantaneet, en voinut enää olla sanomatta ääneen, että jokin oli pahasti pielessä".	Sairauden tunnustamiskokemus.	Identiteetin rakentuminen.	Identiteettityö.
"Ylioppilaskirjoitukset, pääsykokeet, elämä, niiden pitäisi olla ainoa asia, jota pitäisi miettiä ja	Sairauden epäoikeudenmukaisuus.	Tunteiden hallinta. Ajatusten hallinta.	Hallintatyö.

---

suunnitella, ei mitään MS:ää".

<p>"Esitin, että sairaus ja siitä kuuleminen ei vaikuttanut miinuun mitenkään".</p>	<p>Omien hallintamien tunteiden. BO.</p>	<p>Identiteetin rakentuminen.</p>	<p>Hallintamien tunteiden.</p>	<p>Identiteettiä. Hallintatyö.</p>
<p>"Kipu turrutti kehoni ja mieleni kuitenkin kertoen samalla minun olevan hengissä".</p>	<p>Olemassaolon kivun kautta.</p>	<p>Identiteettiä.</p>		<p>Identiteettiä. Hallintatyö.</p>
<p>"Oli päiviä, jolloin olisin halunnut sulkeutua yksin jonnekin ja vain olla, mutta tunteilla oli oltava läsnä ja ylioppilaskirjoitukset oli hoidettava kunnialla".</p>	<p>Ulkoiset pakotteet voittavat sisäiset.</p>	<p>Traditioiden ylitys.</p>		<p>Traditiotyö.</p>
<p>"Menin niin pitkälle, että tyhjensin elämästäni lähes kaiken mistä nautin, koska mielestäni MS esteni asioiden olemassaolon".</p>	<p>Sairauden domiinan kokemisen tunteiden olemassaolon.</p>	<p>Elämäntuntemusta.</p>		<p>Hallintatyö.</p>
<p>"Pakokauhu oli muuttunut turtumukseksi, mutta jatkettava oli. Elämässä oli vielä oltava joku muutakin kuin nykyhetki"</p>	<p>Ajan kokenen ulkopuolella,</p>	<p>Elämäntuntemusta.</p>		<p>Hallintatyö.</p>
<p>"Hoitaja yritti parhaansa. Teki näyttää keskisormea".</p>	<p>Turhautuminen.</p>	<p>Tunteiden hallinta.</p>		<p>Hallintatyö.</p>
<p>"Opin siis pyytämään apua, opin ottamaan apua vastaan, mutta se oli pitkä tie. Nöyryminen ja muutos eivät tapahtuneet ilman,</p>	<p>Oman aseman ja riippuvuuden hyväksyminen.</p>	<p>Identiteetin rakentuminen.</p>		<p>Identiteettiä. Refleksioita.</p>

---

että johonkuhun olisi sattunut".

"Sairastaminen on taitolaji".	Sairastamisen kokeminen lajina.	Elämänhallinta.	Hallintatyö.
"Suurin työ on ollut hyväksyä se, että olen edelleen minä sairaudesta huolimatta, eikä sairaus muuta minua muuta huonommaksi".	Sairaus minua muuttamattomana kokeuksena.	Identiteettityö.	Identiteettityö.
"Työmarkkinoilla tunnun kuitenkin olevan lähes käyttökelvoton. Sillä, miten hyvät todistukset minulla on koulusta ja aiemmista työpaikoista, ei ole merkitystä, vaan kahdella kirjaimella on enemmän painoarvoa. MS on yhtä kuin sairaspöytä".	Sairauden kokeminen yhteiskunnallista kelpoisuutta heikentävänä.	Identiteettityö.	Identiteettityö.
"Sairauden kanssa kamppailu on vattanut motivaatiotani pärjätä työelämässä, silti juuri sairaus on suurin este".	Sairaus ja toisaalta heikentävänä kokemusena.	Tunteiden hallinta. Valtautuminen.	Hallintatyö. Empowerment.
"Halusin vielä pitkäaikaissairauden kanssa elävänä, pitkäaikaistyöttömänä saavuttaa vakaan toimeentulon, joka takaisi edes osittain tasapainoisen arjen".	Kokemuksen saavuttaminen tasapaino.	Elämänhallinta.	Hallintatyö.

<p>"Sairaus on vienyt meidät usein huvitaviinkin tilanteisiin. Olen monesti kerroessani omista kummelluksistani nauranut itseni kipeäksi - kuulostaa ironiselta, mutta sitä tähän tämä on".</p>	<p>Sairaus ironiaa tuottavana kokemuksesta.</p>	<p>Elämänhallinta.</p>	<p>Hallintatyö.</p>
<p>"Näiden testien ja seurantajakson jälkeen oireet vahvistavat diagnoosiksi kaksisuuntaisen mielialahäiriön", lääkäri toteaa. Mietin hetken ja esitän kysymykseni: "Miten tätä hoidetaan ja kenelle voin soittaa, kun tulee kysyttävää?"</p>	<p>Sairauden jälkeinen metaanisen suorittena.</p>	<p>Elämänhallinta.</p>	<p>Hallintatyö. Refleksiotyö.</p>
<p>"MCS tunki näppinsä elämäni kaikkiin osa-alueisiin: se vei minulta työn ja harrastukset, se vaikutti kotielämäni ja ihmissuhteisiin, muutti ulkoista habitustani ja vaikeutti koluttomasti selviytymistäni kotini ulkopuolella".</p>	<p>Sairaus kaikkiin elämän osa-alueisiin ulottuvana kokemuksesta.</p>	<p>Identiteettin rakentuminen.</p>	<p>Identiteettityö. Refleksiotyö.</p>
<p>"Sairauden myötä opin valtavasti uusia asioita, ja sairaus sai minut myös asettamaan elämänarvoni uuteen järjestykseen".</p>	<p>Sairauden pakottama oppiminen itsensä. BO.</p>	<p>Elämänhallinta.</p>	<p>Reflektio Hallintatyö. Refleksiotyö.</p>
<p>"Kun huomasin taistelevani tuulimyllyjä vastaan, lakkasin puhumasta asiasta ja yritin vain kestä oireeni urhoollisesti, mistä oli huonot seuraukset."</p>	<p>Sairauden vaikennalla asiasta.</p>	<p>Elinolosuhteiden hallinta.</p>	<p>Hallintatyö.</p>

"Vaikka sairauttani ei voidakaan tällä hetkellä parantaa, olen oppinut elämään sen kanssa".	Elämään oppiminen parantaa, olen oppinut elämään sen kanssa.	Elämänhallinta.	Hallintatyö.
"En sure myöskään yliherkkyyden vuoksi menettämiäni ihmissuhteita. Olen saanut uusia ystäviä tutustuttuani MCS-potilaihin".	Sairauden tuottamat ystävyyssuhteet korvaavat vanhat.	Sosiaalisten suhteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Kansalaisaktiivisuuttakin olen opetellut kirjoittamalla yliherkkyydsasioista sanoma, ja aikakauslehtiin sekä laatimalla vetoamuksia hajusteettomuuden puolesta".	Sairaus tuottaa kansalaisaktiivisuutta.	Elinolosuhteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Sakka on seulottu työvoimapolitiittiselle urasuunnittelukurssille".	Yhteiskunnan työllistävän ohjauksen turhautavuus.	Identiteetin rakentuminen.	Identiteettityö.
"Olin herkässä mielentilassa ja pelkäsin, miten tytär suhtautuu vammaisuuteeni".	Vammaisuuden muutokset ihmissuhteissa.	Tunteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Oli masentavaa nähdä pyörätuoli ja sen takana suihkupyörätuoli. Teki mieli sulkea silmät uudelleen ja nukkua koko päivä".	Sairauden esineellistävä kokeneminen.	Tunteiden hallinta.	Hallintatyö.
"Pyörätuolielämäni alussa olin miettinyt, mitä kaikkea en voi enää tehdä. Vasta paljon myöhemmin muistin asiat, joita voin edelleenkin tehdä ja löysin uusia asioita, jotka toivat	Sairauden kokeminen uusia asioita keena	Valtautuminen.	Empowerment.

---

	takaisin elämän mielekkyyden. Eivätkä enää tehne olleet korvikkeita".	voinut		
	"Kaikista näistä [uudet harrastukset] syntyi tunne misesta johonkin".	Tunne kuulumi- sesta jo- honkin.	Valtautu- minen. Sosiaalis- ten suh- teiden hal- linta.	Empo- power- wer- ment. Hallin- tatyö.
	"Ajatus, mieli ja tun- teet ovat vapaita juoksemaan, vaikka jalat eivät".	Henkinen valtautu- minen fyysisten rajoittei- den si- jaan.	Valtautu- minen.	Empo- power- wer- ment.
Lapses- ta luopumi- nen	"Lapseni, joka oli jo olemassa minun si- sälläni, jäi unohduk- siin, vaikka minun olisi pitänyt varjella elämää ja suoda hänelle mahdollisuus elää".	Abortin kokemu- nen vais- tojen vas- taisena.	Tunteiden hallinta. Ajatusten hallinta.	Hallin- tatyö.
	"En tajunnut, että hänellä oli yhtälailla oikeus elämään kuin minullakin"	Abortin kokemu- nen oike- uskysy- myksenä.	Tunteiden hallinta. Ajatusten hallinta.	Hallin- tatyö.
	"Ei kukaan pahuut- taan tee aborttia, ti- lanne saattaa vain olla niin epätoivoi- nen ja kaottinen, vaihtoeh- ettei muuta mahdol- lisuutta näy".	Abortin kokemu- nen pakol- lisena vaihtoeh- tona.	Tunteiden hallinta. Ajatusten hallinta.	Hallin- tatyö. Ref- leksio- työ.
	"En käsittänyt, että siinä lapsessa minun la olisi ollut täysi turva ja hänen kans- saan eläminen olisi ollut yksi elämäni jälkeen. täyttymyksistä"	BO. Lap- sen merki- tyksen arviointi abortin jälkeen.	Tunteiden hallinta. Valtautu- minen.	Elämäker- ran tuoma kokemus- tieto. Empo- power- wer- ment.

"Hirvittävä syylisyydentunne: lapsi ei luottanut minuun".	Syylisyyden kokemus,	Identiteettityö.	Identiteettityö. Hallintatyö.
"Olen saavuttanut henkisen tasapainoni kivun kautta, enkä enää anna minuuttaini toisen ihmisen käsiin"	kokemus minuuden luovuttamisesta toisten muokattavaksi.	Identiteettityö.	Identiteettityö.
"Välillä olen niin hukassa ja käännyn abortin kannalle. Se olisi niin helppo ratkaisu. Kukaan ei tietäisi, että sinä edes olit olemassa - paitsi tietysti äitisi".	Abortti äidin omana salaisena valintana.	Identiteettityö.	Identiteettityö. Individualisaatio.
"En vain jaksa kantaa tätä asiaa yksin. Mutta teen ratkaisun, oli se mikä tahansa, se on omani".	Abortti äidin omana salaisena valintana.	Yksilöllistyminen / emansipatoriikka.	Individualisaatio. Vapautuminen.
"Hän [neuvolatäti] ei syyttänyt minua kerätaakaan, vaikka olin huolimaton ehkäisyssä".	Suunnitelmaton lapsen hyväksyminen yhteiskunnassa.	Traditioiden ylitys.	Traditiotyyö.
"Hänen mielestään me kyllä pärjätään kaksistaan, niin henkisesti kuin taloudellisestikin. i hän kieltä aborttiakaan, mutta toivoo, että synnyttäisin Sinut".	Kokemus rakenteiden puuttamuksesta yksilön valintaan. Yhteiskunta tukee molempia.	Traditioiden kyseenalaistaminen.	Traditiotyyö. Vapautuminen.
"En tiedä miten selviäisin abortista. Se on kuitenkin arvojeni vastaista".	Abortin kokemuksen arvokysymyk-	Traditioiden kyseenalaistaminen.	Traditiotyyö.

---

		senä.	
	"He [isovanhemmat] häpeävät kovasti, kun teen sinut yksin. Heidän silmissään olet äpärä, vaikka oletätäänkin jo 2000-lukua".	Abortin kokeminen perseenalais-hetraditi-taminen. sena	Traditioi- den ky- seenalais- taminen. Tradi- tiotyö. Vapaut- pau- tumi- nen.
Alkoholi	"...mitään näin järisyttävää en ole myöhemminkään elämässäni kokenut"	Alkoholi elämän suurimpa-na koke-muksena.	Halujen hallinta. Hallin- tatyö.
	"sinä olit elämäni eliksiiri ja tärkein sisältö"	Alkoholi elämän sisältönä.	Identitee- tin raken- tuminen. Identi- teetti- työ.
	"sinä olit kuitenkin minun valintani"	Alkoholi yksilön omana valintana.	Identitee- tin raken- tuminen. Valin- tatyö.
Työ-elämäs- tä irtau- tuminen	"Terveen paperit terveysasemalta, vii- saan paperit viran- omaisilta ja Finlan- dia-hiihto ensi vii- konloppuna, eivät sellaiset ole eläk- keelle lähdössä"	Työstä irtautumi- nen yksi- lön kan- nalta tar- peettoma- sellaiset ole eläk- muksena.	Identiteet- tityö. Indivi- duali- saatio. Vapaut- pau- tumi- nen.
	"Joku sanoi, että maailma on nelikymppisten, eikä meidän ikäisillämme tyypeillä, joilla on toinen jalka haudassa, ole muuta kuin lypsylehmän virka"	Kokemus iän vaikutuksesta työelä-mässä pärjäämi- seen.	Ajan ja paikan hallinta. Hallin- tatyö. Ref- leksio- työ.
	"Imetään kuiviin ja pannaan lopuksi ravunsiyötiksi"	Kokemus iän vaikutuksesta työelä-mässä pärjäämi- seen.	Tunteiden hallinta. Hallin- tatyö.
	"On ikävä työtovereita, joka ikistä kummallisuuksineen, joitakin enemmän kuin osasi"	Erilaisten työtoveri- en kai- paaminen.	Sosiaalis- ten suh- teiden hal- linta. Hallin- tatyö.

---

	odottaa".			
	"Munin käy työtove- reita kateeksi. Ja oman va- suututtaa, kun he linnan pa- eivät tarpeeksi ym- määrä omaa hyvään- sä"	Kokemus	Sosiaalis- ten suh- teiden hal- linta.	Hallin- tatyö.
	"Kiirettä myös. (Eläkeläisen kuuluu näin sanoa)"	Kokemus valinnan hyväksyt- tävyydes- tä.	Elin- olosuhte- iden hal- linta. Tra- ditioiden murskaa- minen.	Hallin- tatyö. Ref- leksio- työ.
	"Jäi tunnustamatta, että edellisen kerran siivosin jouluksi. Ja että viime viikolla, kun mies oli Lapis- sa, vietin kolme päi- vää yöpaidassa ja söin pelkkä leipää ja viiliä."	Traditioi- den vas- tainen toiminta ja sen mielek- kyys.	Traditioi- den ky- seenalais- taminen.	Tradi- tiotyö. Vapaut- tumi- nen.
	"En ole ajatellut. En mitään kahteen vuo- teen, roikkunut vain, päivästä toiseen saippuasarjojen ja kotitöiden rytmittä- mässä arkipäivässä. Työtön, työtön, sai- ras, sairas, sairas, työtön".	Urauttava kokemus.	Traditioi- den ky- seenalais- taminen.	Tradi- tiotyö. Vapaut- tumi- nen.
Paikan vaihta- minen	"Toisaalta on ihan mielenkiintoista mennä katsomaan uusia paikkoja ja elämää toisaalle, mä kun olen aina asunut tällä samalla paikka- kunnalla".	Kokemus mahdollis- suutena vaihtaa maisemaa.	Ajan ja paikan hallinta.	Hallin- tatyö. Indivi- duali- saatio
	"Jee, nyt mulla on vihdoin koti! Ihan oma koti, yksiö ker- rostalossa keskustas- sa. Tää on mun ja	Yksilöllis- tymiseen ja vapau- tumiseen liittyvä	Yksilöllis- tyminen / emansipa- toriikka.	Indivi- duali- saatio. Vapaut- pau-

---

Osku-kanin pesä".	kokemus.		tumi- nen.
"Ymmärsin, että juuriani ei voi repiä sieltä, minne ne ovat juurtuneet. Mutta siivillä, jotka elämä Kuusamossa on minulle täyteen mitaansa kasvattanut, pitää lentää".	Identiteetin rakentamiskokemus.	Identiteettityö.	Identiteettityö. Refleksio-työ.
"Oli itsestään selvää, että osaketaloissa asui paremmat ihmiset".	Yhteiskunnallisen aseman ja paikan yhteys.	Identiteettityö.	Identiteettityö.
"Myin yhteistyökyvyttömän leivinuunin ja tunsin suurta helpotusta, kun ostaja kävi purkamassa sen kivi kiveltä".	Kykenevämyys sopeutua uuden paikan realismiin.	Identiteettityö.	Identiteettityö.
Mutta kun nuohoojaksi käymään, häpesin taitamattomuuttani ja tarjosi nokikolarille pullakahvit johtaakseni huomion muualle.	Osaamattomuuden häpeän tunne. Uuden maalaisidentiteetin rakentamisen vaikeus.	Häpeä. Tunteiden hallinta. Uusien käytännön taitojen oppiminen.	Hallintatyö. Refleksio-työ.
"Maalaisilman vahvistamana olin toteuttanut itseäni myös talon ulkopuolella"	Muuton mahdollistaminen.	Identiteettin rakentuminen.	Identiteettityö.
"Ulkona kohisee liikenne. On turvallista olla taas osana yhdyskuntaa, vaikka naapureita ei tarvitsekaan tuntea".	Yhdyskunnan asettaminen maaseudun edelle.	Identiteettin vahvistuminen. (kaupunkilaisuus)	Identiteettityö. Hallintatyö.

	"Kulutuskarkuruus on meille vapaaehtoinen valinta. Luovuimme näkyvästä vaikuttamisesta ja elintasosta. Valitsimme elämänlaadun ja mielenrauhan. Elämme omien arvojemme ja ihanteidemme mukaan".	Vapaaehtoisen valinnan tuottama emansipatoriikka.	Emansipatorinen kokemus.	Valintatyö. Vapautuminen.
Muutoksen luonne	"Muutos tapahtui pikkuhiljaa, valasti kuin käärme, joka luikerteli alkukertomuksen paratiisiin"	Muutos salakka, jona ja ohjattomana.	Ennakointimattomuus.	Hallintatyö.
BO	"aikuisuuden kynnyksellä kehittynyt ajatus siitä, kuinka epätäydellisyys kuuluu ihmisen elämään ja elämä on semmoisenakin arvokas". "perfektionismi oli kietoutunut osaksi identiteettiäni" "En ymmärtänyt alkuunkaan, että voi olla hyvä ihminen olemalla aivan normaali". "Olisin halunnut asettua jonkin taitoanomaisen portin läpi uuteen elämään enkä pitänyt lainkaan siitä, että oikeasti jouduin käsittelemään asioita niin itseseni kuin läheisten ja psykiatrinkin tuella".	Epätäydellisyyskuvakäsyminen.	Identiteettin rakentuminen.	Identiteettityö.
	"En ymmärtänyt alkuunkaan, että voi olla hyvä ihminen olemalla aivan normaali".	Minäkuva kinta.	Identiteettin rakentuminen.	Identiteettityö.
	"En ymmärtänyt alkuunkaan, että voi olla hyvä ihminen olemalla aivan normaali".	Hyvän elämän tunnistaminen,.	Identiteettin rakentuminen.	Identiteettityö.
	"Olisin halunnut asettua jonkin taitoanomaisen portin läpi uuteen elämään enkä pitänyt lainkaan siitä, että oikeasti jouduin käsittelemään asioita niin itseseni kuin läheisten ja psykiatrinkin tuella".	Identiteettitöyntyminen.	Identiteettin rakentuminen.	Identiteettityö.
	"Rääkkäsin avosolujani suurimman osan valveillaoloajastani, miksi ihmeessä pitäisi olla täydellinen".	Täydellisyysproblematointi	Identiteettin rakentuminen.	Identiteettityö.

<p>"Elämä on minulle Epätäy- nykyään ihanan epä- täydellistä, vaikka korosta- menneisyys aina minen ja kulkee mukani" hyväksy- minen.</p>	<p>Identitee- tin raken- tuminen.</p>	<p>Identi- teetti- työ.</p>
<p>"Elämä ei ole rat- Elämän kaistavaksi tarkoitett- tu ongelma vaan to- nellisuus, joka kuu- luu kokea". lisuutena.</p>	<p>Identitee- tin raken- tuminen.</p>	<p>Identi- teetti- työ.</p>
